

T. C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**OKUL ÖNCESİ KURUMA DEVAM EDEN 3-6 YAŞ ARASINDAKİ
ÇOCUKLARDA BABANIN EBEVEYNLİK STİLİNİN ÇOCUĞUN
SOSYAL YETKİNLİK VE DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türkan Nihan AKAYDIN

Tez Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Funda KUTLU

ANKARA, 2019

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**OKUL ÖNCESİ KURUMA DEVAM EDEN 3-6 YAŞ ARASINDAKİ
ÇOCUKLARDA BABANIN EBEVEYNLİK STİLİNİN ÇOCUĞUN
SOSYAL YETKİNLİK VE DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türkan Nihan AKAYDIN

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Funda KUTLU

ANKARA

2019

KABUL VE ONAY

Türkan Nihan Akaydın tarafından hazırlanan "Okul Öncesi Kuruma Devam Eden 3-6 Yaş Arasındaki Çocuklarda Babanın Ebeveynlik Stilinin Çocuğun Sosyal Yetkinlik ve Davranışları İle İlişkisi" başlıklı bu çalışma, 07.05.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Eda Karacan -Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Funda Kutlu - Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Kürşad Demirutku - Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Türkan Nihan AKAYDIN

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu tez çalışması süresince zamanını ve emeğini esirgemedен değerli bilgilerini benimle paylaşan, her aőamada bana yol gösterici ve destek olan tez danıőmanım Dr. Öğr. Üyesi Funda Kutlu'ya çok teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlanma őansına sahip olduğum tüm hocalarıma teşekkür ederim. Tez çalıőmamla ilgili yapıcı eleőtirileri ve geri bildirimleri ile tezime katkı sağlayan jüri üyeleri Doç Dr. Eda Karacan ve Dr. Öğr. Üyesi Kürşad Demirutku'ya teşekkür ederim.

Hayatım boyunca benden maddi manevi desteğini esirgemeyen, tez çalışmam süresince de hep arkamda hissettiğim canım annem Aynur Akaydın'a, canım babam Adnan Akaydın'a ve beni her zaman ve her yerde güldürebilen canım kardeőim Özge Akaydın'a teşekkür ederim.

ÖZET

AKAYDIN, Türkan Nihan. Okul Öncesi Kuruma Devam Eden 3-6 Yaş Arasındaki Çocuklarda Babanın Ebeveynlik Stilinin Çocuğun Sosyal Yetkinlik ve Davranışları İle İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2019.

Bu tez çalışmasında; öncül olarak bazı demografik değişkenlere (çocuğun yaşı, cinsiyeti ve doğum sırası; babanın yaşı, eğitim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi) göre babanın ebeveynlik stili boyutları ve okul öncesi dönemdeki çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki farklar, temel olarak da babanın hangi ebeveynlik stillerinin çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışlarını yordadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Ankara ve Çorum'da okul öncesi kuruma devam eden 3-6 yaş (Ort. = 4.5, S = 0.85) arasındaki çocuklar ve 25-58 yaş (Ort. = 35.23, S = 5.36) aralığındaki babaları oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak 'Kişisel Bilgi Formu', 'Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği (SYDD-30)' ve 'Ebeveyn Stilleri ve Boyutları Ölçeği' kullanılmıştır. Toplam 229 (102 kız, 127 erkek çocuk) katılımcı ile istatistiksel analizler yapılmıştır. Çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışları ile babanın ebeveynlik stillerinin bazı demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla bir dizi t-test ve ANOVA, değişkenler arası ilişki için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, kız çocuklarının sosyal yetkinlik düzeylerinin erkek çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının kızgınlık-saldırganlık düzeyi, düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre daha yüksek bulunmuştur. Çocuğun sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme davranışlarını yordayan ebeveyn stillerini boyutlarını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre, çocuğun sosyal yetkinliğini demokratik ebeveynlik stili boyutunun anlamlı olarak yordadığı; çocuğun kaygılı-geri çekilme davranışlarını ise izin verici ve demokratik ebeveynlik stilinin anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Okul öncesi dönem, babanın ebeveynlik stili, sosyal yetkinlik, kaygılı-geri çekilme, kızgınlık-saldırganlık.

ABSTRACT

AKAYDIN, Türkan Nihan. The Relationship Between Father's Parenting Styles and Social Competence and Behaviors of The Preschool Children Aged 3 to 6 Years. Master's thesis. Ankara, 2019.

The primary aim of this thesis was to examine the differences between father's parenting styles and their children's social competence and behaviors depending on some demographic variables (child's age, sex and birth order; father's age, education and income) and the main aim of the study was to investigate to what extent the father's parenting styles (democratic, authoritarian and permissive) predict the child's social competences and behaviors. The participants were 3 to 6 years old preschool children ($M = 4.5$, $SD = 0.85$) and their fathers ($M = 35.23$, $SD = 5.36$). The data collection instruments, used in the study, were 'Demographical Information Form', 'Social Competence and Behaviors Evaluation Scale (SCDE-30)' and 'Parenting Styles and Dimensions Scale'. The data, collected from 229 (102 girls, 127 boys children and their fathers) participants, were analyzed with t-tests, ANOVA, Pearson Correlation and Multiple Regression according to the hypotheses. The result of the analysis, in order to test gender differences in social behaviors of the children, showed that social competence scores of the girls were significantly higher than the boys. Additionally, the anger-aggressive score of the children from high income families have been found higher than the low income families' children. According to the multiple regression analyses results, democratic parenting style predicted significantly the childrens' social competence scores. Also, the permissive and democratic parenting styles of the fathers significantly predicted the childrens' anxiety-withdrawal scores. The findings were discussed in the light of the literature.

Key Words: Preschool period, father's parenting style, social competence, anxiety-withdrawal, anger-aggression.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
BÖLÜM I	
GİRİŞ	1
1.1 EBEVEYNLİK VE ÇOCUĞUN GELİŞİMİ İLE İLGİLİ LİTERATÜR	2
1.1.1 Literatürde Ebeveynlik Kavramı ve Kuramsal Bakış	2
1.1.1.1 Baumrind'in Ebeveynlik Modeli ve ilgili Literatür	4
1.1.1.2. Ebeveynlik Stil ve Ebeveynlik Uygulamaları Ayrımı	8
1.1.2 Literatürde Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar	8
1.2 EBEVEYN OLARAK BABA VE ÇOCUK İLİŞKİSİ	14
1.2.1 Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü	14
1.2.2 Babanın Çocuğun Yaşamına Katılımı ve Babalık Rolü	15
1.2.2.1 Babanın Çocuğun Yaşamına Katılımını Etkileyen Faktörler	16
1.2.2.2 Babanın Çocuğun Yaşamına Katılımının Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Etkisi	22
1.3 OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUĞUNUN SOSYO-DUYGUSAL GELİŞİMİ ..	25
1.3.1. Sosyal Yetkinlik	26
1.3.2 Davranış Problemleri	30
1.3.2.1 İçselleştirilmiş Davranış Problemleri	31
1.3.2.2. Dışsallaştırılmış Davranış Problemleri	36
BÖLÜM II	
YÖNTEM	42
2.1 Örneklem	42
2.2 Veri Toplama Araçları	44
2.2.1 Kişisel Bilgi Formu	44
2.2.2 Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30) Ölçeği	44

2.2.3 Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği (Anne ve Baba Formu).....	45
2.3 İşlem	45
2.4 Veri Analizi	46
BÖLÜM III	
BULGULAR.....	47
3.1 Araştırmanın Betimleyici ve Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular	47
3.1.1 Çocuğa Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerden Elde Edilen Bulgular	48
3.1.1.1 Çocuğun Yaşına Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	48
3.1.1.2 Çocuğun Cinsiyetine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	48
3.1.1.3 Çocuğun Doğum Sırasına Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	49
3.1.1.4 Ailenin Gelir Düzeyine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	50
3.1.1.5 Çocuğun Cinsiyetine Göre Babanın Ebeveynlik Stilleri Arasında Gözlenen Farklılıklar	51
3.1.3 Babaya Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular.....	51
3.1.3.1 Babanın Yaşına Göre Ebeveynlik Stilleri Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	51
3.1.3.2 Babanın Eğitim Düzeyine Göre Ebeveynlik Stilleri Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	52
3.1.3.3 Babanın Gelir Düzeyine Göre Ebeveynlik Stilleri Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	53

3.1.3.4 Babanın Yaşına Göre Çocuğun Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	53
3.1.3.5 Babanın Eğitim Düzeyine Göre Çocuğun Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar	54
3.2 Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Analizler	55
3.2.1 Araştırma Değişkenleri ile İlgili Korelasyon Düzeyleri	55
3.3. Çocuğun Sosyal Yetkinlik ve Davranışlarını Yordayan Ebeveyn Stilleri	58
3.3.1 Çocuğun Sosyal Yetkinlik Puanını Yordayan Değişkenler	58
3.3.2 Çocuğun Kaygılı-Geri Çekilme Puanını Yordayan Değişkenler.....	58
BÖLÜM VI	
TARTIŞMA	60
4.1 Araştırmanın Betimleyici ve Karşılaştırmalı Analizlerinden Elde Edilen Bulguların Tartışılması	60
4.1.1 Çocuğa Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerden Elde Edilen Bulguların Tartışılması	60
4.1.2 Babaya Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerden Elde Edilen Bulguların Tartışılması	66
4.2 Araştırma Hipotezlerinin Sınanmasına Yönelik Analizlerden Elde Edilen Bulguların Tartışılması	69
4.3 Sınırlılıklar ve Öneriler.....	74
KAYNAKÇA	76
EKLER.....	94
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu	94
Ek 2. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30) Ölçeği	95
Ek 3. Anne Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği	97

BÖLÜM I

GİRİŞ

Aile çocuğun ilk sosyal çevresidir. Bu sosyal çevreyi oluşturan ebeveynlerin çocuk üzerine etkisi bebek dünyaya gelmeden önce başlar. Anne ile babanın bebeğin dünyaya gelmesine istekliliği ve hazır oluşları gibi etmenler bebeğin yaşama ilişkin ilk izlenimlerini oluşturur ve böylece bebeğin çevresiyle olan duygusal etkileşimi başlar (Kandır ve Alpan, 2008). Yaklaşık 2-6 yaş arasındaki ilk çocukluk döneminde çocuk, sosyal ilişkinin nasıl kurulduğunu, ev dışındaki insanlarla, özellikle kendi akranları ile nasıl beraber olunacağını öğrenmeye başlar; uyum ve işbirliği geliştirir. Seven (2007), çocukların hayatlarında onlara rehberlik edecek sosyal ve duyu yönetimi ile ilgili becerilerini bu dönemlerde kazandığını söylemiştir.

Okul öncesi dönemde anne ve baba, çocukların sosyalleşme sürecinde tek kaynak olmamasına rağmen aile, bu dönemde en etkili sosyalleştirme kurumu ve bu süreçteki en temel faktör olarak görülür. Çünkü çocuğun kişilik gelişimi, sosyal becerileri, sosyal uyumu bu dönemde aile ile etkileşim yoluyla başlar. Çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer olan ailede ebeveynlerin çocuğa yöneltilen davranışları ve ona karşı takındıkları tavır çocuğun ilk yaşantılarının örülmesinde öneme sahiptir. Anne baba ve çocuk ilişkisinin niteliği bu dönemde çocuğun sosyalleşme süreci açısından oldukça önemlidir (Maccoby, 2002; Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı, 2004). Çocuğun sosyo-duygusal gelişimi; aile geliri, çocuk ve aile birimi için sosyal desteğin olması, ebeveynin okur-yazar olması, çocuğun çevreyi keşfetme fırsatlarının bulunması, aile üyeleri arasındaki karşılıklı etkileşimin kalitesi gibi faktörlerden ve çocuğa gösterilen şevkat, şiddet, rehberlik, disiplin gibi özelliklerden etkilenir (Ball, Moselle ve Pedersen, 2007). Yaşamın ilk altı yılında sosyal yetkinlik becerisi geliştiremeyen çocukların duygusal ve davranışsal problem sergileme riskinin daha fazla olduğu, yetişkinlikte de bu durumun devam ettiğini ve sosyal uyum konusunda problem yaşama riskinin sosyal yetkinlik becerisi geliştirmiş çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir (Ladd, 2000).

Ebeveyn tutumları ile ilgili araştırmalar genellikle anne ile çocuk arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Ancak babanın ebeveynlik tutumu da anne kadar önemlidir. Babaların çocuk gelişimi için unutulmuş katkı sağlayıcılar olduğunu belirten Lamb (1975) ile birlikte babalarla ilgili çalışmalar daha fazla yapılmaya başlanmıştır. Çocuğa etkisi çocuk ana rahmindeyken başlayan babanın çocuğun analitik beceri ve akademik

başarı gibi zihinsel gelişimine, psikososyal uyum ve bağımsızlık düzeyi gibi sosyo-duygusal gelişimine etkisi önemlidir (Kuzucu, 1999). Baba sevgisi ve katılımı, çocukların psikolojik iyi oluşu ve sağlığında aynı zamanda duygusal ve davranışsal problem dizisinde anne sevgisi kadar önemli olmakla birlikte (Rohner ve Veneziano, 2001) çocukların sosyal, duygusal, fiziksel ve bilişsel gelişimleri açısından da oldukça önemlidir (Allen ve Daly, 2007). Babaları daha ilgili ve onunla daha fazla ilişki içinde olan çocuklar daha az ilgilenen babalara sahip çocuklara göre sosyal olarak daha yetkin, psikolojik iyi oluş hali daha yüksek ve empati düzeyleri daha yüksektir (Rohner, 1998).

Sonuç olarak bu çalışmanın amacı, çocuğun sosyal-duygusal gelişimde önemli diğer bir ebeveyn olan babanın ebeveynlik stili ile çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Literatür incelendiğinde ebeveyn tutumlarının çocuk ve ergenler üzerindeki etkisi üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu konu genellikle anneler üzerinden çalışılmıştır. Özellikle Türkiye'de babanın ebeveynlik tutumu ve stili üzerine çalışılmış çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca bu konu daha çok ergenlerle çalışılmıştır. Okul öncesi dönemde ebeveyn tutum ve stillerinin etkileri üzerine yapılmış daha az araştırma bulunmaktadır. Bu bağlamda ilerleyen kısımlarda ebeveynlik stilleri ile ilgili literatür sunulmuştur.

1.1 EBEVEYNLİK VE ÇOCUĞUN GELİŞİMİ İLE İLGİLİ LİTERATÜR

Anne-babanın yani ebeveynin çocuğun gelişimine etkileri ile ilgili çalışmalar Baumrind (1966; Baumrind ve Black, 1967) tarafından betimlenen üç sınıf ebeveynlik stili ile literatürde geniş ilgi görmüş ve takip eden yıllarda bu ebeveynlik stillerinin çocuğun gelişimsel sonuçları ile ilgili çalışmalar büyük bir ivme kazanmıştır. İlerleyen kısımlarda, ebeveynlik kavramı, ebeveynlik stil ve uygulamaları ile ilgili literatür aktarılmıştır.

1.1.1 Literatürde Ebeveynlik Kavramı ve Kuramsal Bakış

Bornstein'a (2001) göre ebeveynlik bireyin yaşam döngüsünde önemli bir işlevi olan statüdür. Birçok kültürde anne ve babalar çocuklarının bakımı, korunması ve sosyalleşme ile ilgili görev ve sorumlulukları üstlenen yetişkinlerdir. Bu bağlamda, birçok kuramcı bireyin gelişim sürecinde ebeveynlerin rolüne değinmiştir. Örneğin,

Freud kişiliğin yaşamın ilk 6 yılındaki yaşantıların ve bilinçdışı dürtülerin davranış ile ilişkisine dikkat çekmiştir. Cinsellik, saldırganlık ve açlık dürtüleri çevredekiler özellikle de anne-baba tarafından şekillenmektedir (Freud, 2014). Çocuğun bu dönemdeki sosyal çevresi, ileride kişiliğinin oluşumunda önemli etkiye sahiptir. Freud'dan sonra birçok kuramcı çocukluk dönemi, kişilik gelişimi ve anne-baba-çocuk ilişkilerini incelemiştir. Psikanalitik kuram erken dönemde ailenin önemine vurgu yapmış ve iç çatışmalar, değerlerin içselleştirilmesi ve savunma mekanizmaları gibi kavramlardan da bahsetmiştir (bkz. Maccoby, 2002). Diğer bir psikoanalitik yaklaşım temsilcisi olan Erikson'un (1950) psiko-sosyal gelişim kuramına göre ise birey yaşam sürecinde kendisine ve sosyal dünyasına karşı temel yönelimler geliştirmektedir. Örneğin, okul öncesi dönemde çocuğun motor becerileri ve zihinsel yetenekleri gelişmeye başlamıştır ve çevreyi inceleyip birçok şey denemek ister. Bu dönemde çocuk anne babası dışındaki sosyal çevre ile de iletişime geçer. Erikson bu evrede ortaya çıkan sosyal boyutun bir ucunda girişkenlik diğer ucunda ise suçluluğun yer aldığını söylemiştir. Çocuğun bu evrede kazanacağı duygu, büyük ölçüde anne babanın onun kendi kendine başlattığı etkinliklere nasıl tepki gösterdiğine bağlıdır. Anne baba çocuğun girişimlerine ve özerkliğine izin verirse, bu dönemde girişkenlik duygusu kazanılır. Girişkenlik ayrıca anne baba çocuğun sorularını yanıtladığı, alaya almadığı ya da oyun etkinliği için çocuğun hayal dünyasını engellemediğinde gelişir. Watson, Pavlov ve Skinner gibi davranışçı yaklaşımın öncüleri, 1920'lerden 1960'lara kadar davranışçı öğrenme kuramları çocukların öğrenme yoluyla davranış geliştirdiğini ve bu alanda en önemli öğretmenin ebeveynler olduğunu söylemiştir (bkz. Maccoby, 2002). Davranışın toplumsal bağlam ile gerçekleşen öğrenme yoluyla kazanıldığını belirten Bandura (1971) da çevrenin önemine vurgu yapmış ve çocukların davranışı model alma, diğer bir deyişle taklit veya gözlem yoluyla öğrendiğini vurgulamıştır. Buna göre çocuğun davranışları üzerinde onun ilk toplumsal çevresi olan ailenin rolü büyüktür.

Ebeveynin çocuğun yaşamındaki rolünü inceleyen diğer önemli bir kuramcı olan Bowlby (1983)'e göre çocuk duygusal olarak güvende olduğunu duyumsayabilmek için bir insanla duygusal bağlılık geliştirmeye eğilimli olarak dünyaya gelir. Bu kişi çoğunlukla anne olmakla birlikte, baba veya çocuğun bakıcısı da olabilir. Bu bağ yoluyla güvende olduğunu duyumsayan çocuğun benlik duygusu gelişir ve sosyalleşir. Öncelikle anne, kısa bir zaman sonra ise hem anne hem babanın çocuğun ihtiyaçlarına yönelik duyarlılığı ve bu ihtiyaçların karşılanmasındaki rolleri ile çevresini keşfetmesine olanak tanınmaları, çocuğun kendisi, diğerleri ve dünya hakkında içsel çalışan modeller

geliştirmesini sağlamaktadır. Bebek bu modellere uygun bir benlik tanımı geliştirmekte ve çevresi ile ilişki kurmaktadır (Bowlby, 1983).

Literatürde önemli bir yere sahip olan Rohner'in "Ebeveyn Kabul-Red Kuramı" (Parental Acceptance-Rejection Theory) (1986; 1998; 2005) ise evrensel bir bakış açısı ile dünyada her insanın kendisi için önemli olan kişilerden sıcaklık almaya ihtiyacı olduğunu söyler. Sıcaklık boyutunun bir ucunda kabul (sıcaklık, sevgi ve şevkatin fiziksel veya sözel yolla gösterilmesi) diğer ucunda ise ret (sıcaklık, sevgi ve şevkat eksikliği, fiziksel veya sözel yaralayıcı davranışlar) vardır. Her çocuk-ebeveyn ilişkisi bu iki ucun arasında bir yeredir. Sıcaklık, ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşime ait tutumu ve bu etkileşimin çocuğun zihnindeki tasarımını ifade eder. Rohner (bkz. Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005), reddedilme algısının ileride benlik değeriyle ilgili sorunlara neden olacağını söylemiştir. Rohner (2005) ebeveynin davranışıyla çocuğun uyumu arasında ilişki bulamayan araştırmaların sadece ebeveynin davranışları üzerinde durduğunu, çocuğun bu davranışı nasıl algıladığını göz ardı ettiklerini söylemiş ve ebeveyn davranışlarının çocuğun üzerinde etkisinin çocuğun algısal süreçleri ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Kısaca tanıtılan bu kuramların da vurguladığı üzere çocuğun sosyalleşme sürecinde ve sosyo-duygusal gelişiminde aile, çocuk üzerinde ilk ve önemli etkiye sahip bir kurumdur. Çocuk yetiştirme stilleri ile ilgili en kapsamlı yaklaşımlardan biri Baumrind (1966; 1972) tarafından geliştirilmiştir. Bu tez çalışmasının da değişkenlerinden biri olan ebeveynlik stilleri ile ilgili Baumrind'in ebeveynlik modeli ve sınıflamasına yönelik bilgiler bir sonraki kısımda sunulmuştur.

1.1.1.1 Baumrind'in Ebeveynlik Modeli ve ilgili Literatür

Baumrind (1966; 1972; Baumrind ve Black, 1967) *demokratik/yetkili/açıklayıcı-otoriter* (authoritative), *otoriter/yetkeci* (authoritarian) ve *izin verici* (permissive) olmak üzere üç temel ebeveynlik stili olduğunu ileri sürmüştür. Baumrind bu üç temel stilin, ailenin çocuk üzerinde uyguladığı kontrolün farklı düzeyleri olduğunu söylemiştir.

Ebeveynlerin çocuk üzerinde uyguladığı kontrol düzeylerinden ilki demokratik ebeveyn stilidir. Ancak bu stil ilgili literatürde bazı araştırmacılar tarafından yetkili veya açıklayıcı otoriter olarak da adlandırılmaktadır. Tanım olarak bu stili yetkili veya açıklayıcı otoriter

ebeveynlik daha iyi yansıtırsa da bu tez çalışmasında kullanılan ölçekte *demokratik stil* olarak adlandırıldığı için bu şekilde kullanılmıştır.

Demokratik (açıklayıcı-otoriter) ebeveynlik stilinde ebeveyn çocuğu kısıtlayıcı olmaksızın denetler. Çocuk ve anne-baba arasında fikir alışverişı yapılır. Aile bir karar vereceği zaman çocukların görüşü alınır. Ebeveynler çocuktan olgun davranış bekler ve gerektiğinde kurallara uymasını denetler. Ailede disiplin çocuğun olgunluk düzeyine göre belirlenir. Çocuk kurallara uymayı reddettiğinde bunun nedenleri ve gerekçeleri konuşulur. Çocuğa duygusal destek verilirken özerkliğinin gelişmesi için gerekli koşullar sağlanır ve desteklenir. Çocuğa karşı sıcak ve ilgilidir ve aynı zamanda koşulsuz kabul vardır.

Otoriter/yetkeci ebeveynlik stilinde anne-baba çocuğun davranış ve tutumlarını şekillendirmeye, kontrol etmeye çalışır. Çocuğun belirlenmiş bir davranış standardına uygun olarak itaat etmesini beklerler. Ebeveyn itaati bir erdem olarak değerlendirir ve çocuk kurallara uymadığında ceza uygulanır. Bu tür ailelerde çocuk ve ebeveyn arasında görüş alışverişı olmaz daha çok ebeveyn kendi kurallarını doğru kabul eder ve çocuğun da sorgulamadan bu kuralları kabul etmesi beklenir. Bu tür ebeveynler düzen ve geleneksel yapının korunmasını son derece değerli bir amaç olarak görür. Bu tür ebeveynlik stilinde çocuk yeterli duygusal destek, sıcak ilgi ve koşulsuz kabul olmadan yetiştirilir.

İzin verici ebeveynlik stilinde, ebeveyn çocuğun dürtülerine, isteklerine ve eylemlerine karşı, kabul edici ve olumlu bir şekilde davranmaya çalışır. Çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, bazen ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Çocuğa gerektiğinde sınırlama getirip çocuğu kontrol etme konusunda gevşek davranırlar.

Maccoby ve Martin (1983) ise Baumrind'in ebeveyn stillerini dikkate alarak *ilgi/kabul* (responsiveness) ve *talep* (demandingness) olmak üzere iki boyut üzerinden ele almışlardır. İlgi/kabul ve talep boyutlarının birbirleriyle kesiştikleri noktalara göre, Baumrind'in (1966) üçlü modeline bir ebeveynlik stili daha ekleyerek dörtlü bir model tanımlamışlardır. Talep ve kabul etmede yüksek olan ebeveynleri demokratik; talepte yüksek fakat kabul etmede düşük olan ebeveynleri otoriter; talepte düşük, fakat kabulde yüksek olanlar izin verici; talepte de kabulde de düşük olan ebeveynler *ihmalkar ebeveynler* olarak nitelendirmişlerdir.

Bu tanımlamalardan yola çıkarak literatüre genel olarak bakıldığında ebeveyn stilleri ile çocuğun gelişimsel sonuçları arasındaki ilişkiyi yansıtan bazı özellikler göze çarpmaktadır. Anne babanın çocuğa gösterecekleri sevgi, sıcaklık, yakınlık ve davranışlarının tutarlı ve güven verici olması, çocukların sosyal uyum ve becerilerini olumlu yönde etkilemekte olup; buna karşın çok katı bir disiplin ve otorite uygulayarak çocuklarını aşırı baskı içinde, esnek ve sevgi dolu bir etkileşimden uzak yetiştirmeleri ise çocukların sosyal uyum ve becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Işık, 2007). Ailenin çocuk yetiştirme tutumunun çocukta sosyal ve duygusal yönde olumlu özelliklerin ve sağlıklı kişilik gelişiminin, içsel ya da problem davranışların önlenmesi ve ortadan kaldırılmasında önemli olduğu görülmektedir (Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan, 2012). Çocuğun kendi işlerini kendisinin yapmasına olanak sağlayan bir ailede çocuk kendine güvenir ve bağımsız bir kişilik geliştirebilir (Kaya, 1997).

Otoriter ailelerde çocuklar attığı her adımda yanlış yapma korkusu duyar. Bu durum kendine güven duygusu geliştirememesine neden olur. Otoriter tutum çocuğun bağımsız bir kişilik geliştirmesine izin vermez (Kaya, 1997). Otoriter ebeveynlik stili ile büyüyen çocuklarda düşük özsaygı, yüksek kaygı seviyesi ve uyum sorunları görülmektedir (Hart, Newell ve Olsen, 2003; Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010). Bu tür ebeveynlik stili gösteren ebeveynlerin çocukları daha düşük oranda ego sağlamlığı göstermektedir (Önder, Balaban Dağal ve Bayındır, 2018). Kandır ve Alpan'ın (2008) aktardığına göre çocuklarına katı bir disiplin ve otorite kullanarak baskı içinde, esnek ve anlayışlı etkileşimden uzak olarak yetiştiren ebeveynlerin çocukları pasif, duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen, etki altında kalan bir kişilik yapısı geliştirebilir veya saldırgan davranışlar gösterebilirler (Çağdaş ve Seçer, 2002). Otoriter ebeveynlere sahip çocukların daha fazla fiziksel (Erdoğan, 2009) ve ilişkisel saldırganlık (Casas ve ark., 2006) gösterdiği görülmektedir. Katı disiplin uygulayan otoriter ailelerde çocukların içe kapanıklık, hiperaktiflik, iştahsızlık, inatçılık, kıskançlık, saldırganlık, tırnak yeme gibi davranış problemleri gösterdiği de görülmektedir (Derman ve Başal, 2013).

İzin verici ya da aşırı koruyucu anne baba tutumu çocuğun kendisini yönetebilen bir kişi olmasını engellemekle birlikte sosyal gelişimini ve uyumunu da zedeler. Çocuk bencil bir kişilik geliştirerek kendini gruba kabul ettirmek için toplum-dışı ve isyankar davranışlarda bulunabilir (Kaya, 1997). Kandır ve Alpan'ın (2008) aktardığına göre de aşırı koruyucu ve hoşgörülü ebeveyn tutumu çocuk üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Anne babanın çocuğu gereğinden çok kontrolü çocukta bağımlılık, zayıf

sorumluluk duygusu, güvensizlik, sosyalleşememe gibi özelliklere veya inatçı, aşırı otoriter ve başkalarının haklarına saygılı olmayan kişilik özelliklerine neden olabilmektedir. Çocuklarına sınırlama getirmeyen, aşırı hoşgörülü ebeveynlerin çocukları istek ve dürtüleri denetlemede sorun yaşayan, daha bencil ve sosyal uyumları düşük çocuklardır. İzin verici ebeveyn stili gösteren ebeveynler çocukları saldırgan davranışlarda bulunduğu zaman bunu görmezden gelerek saldırgan davranışı pekiştirmektedirler (Erdoğan, 2009). Bu nedenle izin verici ebeveyn stili de çocukta saldırganlık davranışı ile ilişkili görülmektedir (Casas ve ark., 2006; Olweus, 1980).

Çocuklarıyla ilişkilerinde belli prensipleri olmayan dengesiz ve tutarsız bir tutum sergileyen aileler de çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönde etkiler. Anne-baba o anki psikolojik durumuna göre davranır. Çocuk neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veremez. Kendini boşlukta hissedip kendi kendini yönlendiremeyebilir. Ayrıca kendisine ve çevresine zarar verici davranışlarda bulunabilir (Kaya, 1997). Aileden gereken ilgi ve desteği göremeyen çocuk özgüven eksikliği yaşayarak, geri çekilme davranışı sergileyip kaygı yaşamaktadır. Bunların sonucunda da yaşının gerektirdiği sosyal becerileri kazanma konusunda sıkıntı yaşayıp sosyal olarak yetkin görülmemektedir (Çiftçi Topaloğlu, 2013).

Ebeveynlik stili çocuğun duygusal gelişiminde en önemli etkenlerden biridir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı davranışları çocuğun duygusal becerileri kazanmasını sağlar (Çorapçı, 2012). Yapılan bir çalışmada duygu düzenleme becerisi düşük olan çocukların anne babalarının cezalandırıcı ebeveynlik stili gösterdiği görülmüştür (Eisenberg ve ark., 1999). Ebeveynlerin cezalandırma gibi olumsuz tutumları çocukların duygu düzenleme becerisi geliştirmelerini engellemektedir (Denham, Mitchell-Copeland, Strandberg, Auerbach ve Blair 1997). Aşırı koruyucu ve izin verici ebeveyn stili de duygusal becerilerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Meadows, 1986; akt. Kandır ve Alpan, 2008).

Yapılan çalışmalar ebeveyn-çocuk ilişkisinin tek taraflı değil karşılıklı bir etkileşim süreci olduğunu göstermektedir. Yani ebeveyn çocuğun davranışlarına etki ederken çocuk da ebeveynlerinin davranışlarına etkide bulunur (Maccoby, 2000; 2002). Ancak okul öncesi dönemde olan ve yaşı küçük olan çocuğun üzerine ebeveyn etkisi daha fazladır (Maccoby, 2002). Ebeveyn stilleri ve çocuğun gelişimsel sonuçları ile ilgili literatür bulgular bu raporun ileriki kısımda daha detaylı ele alınmıştır.

1.1.1.2. Ebeveynlik Stil ve Ebeveynlik Uygulamaları Ayrımı

Literatürde ebeveynliğin tipolojik sınıflamasının yanı sıra ebeveyn uygulamaları (parenting practices) ile ilgili tartışmalar da dikkat çekmektedir. Darling ve Steinberg (1993) ebeveyn uygulamalarının çocuk üzerindeki gelişimsel sonuçlarının anlaşılmasında kritik öneme sahip olduğunu belirtip, üç temel ebeveyn niteliğinin vurgulandığı (ebeveyn değerleri/amaçları, stiller ve uygulamaları) Ebeveynliğin Bağlamsal Modeli (The Contextual Model of Parenting) adlı bir modelde ele almıştır. Ebeveynlik stilinin ebeveyn davranışlarını da içine alan daha geniş bir kavram olduğunu söylemişlerdir. Ebeveynlerin uygulamalarının çocuk üzerinde doğrudan etkisi olduğunu ve çocuğun belirli davranışları gösterme olasılığını artırdığını veya azalttığını belirtmişlerdir. Sundukları modelde uygulamaların ebeveyn stillerinin önemli bir bileşeni olarak çocuğun gelişimsel rolü üzerindeki etkilerinin incelenmesi savunulmuştur. Örneğin, disiplin yöntemleri ile ilgili uygulamalarda güç gösterimi (power assertion) ya da tümevarımsal (induction) disiplin uygulamalarının nasıl ve ne oranda kullanıldığına bağlı olarak ebeveyn stillerini belirlediği vurgulanmaktadır.

1.1.2 Literatürde Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar

Ebeveynlikle ilgili görgül çalışmaların, çocuğun bilişsel ve sosyo-duygusal gelişimsel sonuçları ile ilişkisini gösteren hem ulusal (Avcı, 2006; Dursun, 2010; Işıkoğlu Erdoğan, Yoleri ve Yetik, 2017; İkizoğlu, 1993; Karabulut Demir ve Şendil, 2008; Öztürk, 1990; Parsak, 2015; Sak, Şahin Sak, Atlı ve Şahin, 2015) hem de uluslararası (Baumrind ve Black, 1967; Coie ve Dodge, 1998; Haapasalo ve Pokela, 1999; Hart, Nelson, Robinson, Olsen ve McNeilly-Choque, 1998; Laible, Carlo, Torquati ve Ontai, 2004; Maccoby ve Martin, 1983; Pettit ve Dodge, 2002) oldukça çok çalışma olduğu görülmektedir. Bu tez çalışması okul öncesi dönemi dikkate almıştır. Okul öncesi dönem çocukların gelişimsel sonuçları ile ebeveyn stilleri arasındaki ilişkileri kapsayan literatür oldukça geniştir. Bu bağlamda, öncelikle ebeveynlik ile ilişkili önemli bazı değişkenler, örneğin kültür ve sosyodemografik özellikler gibi, ile ilgili literatür bilgileri sunulmuştur. Daha sonra, ebeveyn stilleri ile okul öncesi çocuğun sosyal yetkinlik ile içselleştirme ve dışsallaştırma sorunları ile ilgili literatür bulguları aktarılmıştır.

Literatürde ebeveynlik çalışmalarının geniş ve kapsamlı olarak incelenmesi sonucunda kültürün önemli bir faktör olarak ele alınması gerekliliği birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır (örn. Feldman, 2003; Greenfield ve Suzuki, 1998; İmamoğlu ve

Karakitapoğlu Aygün, 2006; Kağıtçıbaşı, 1984; Stevenson-Hinde, 1998). Çocuk yetiştirmede kültürel bağlam oldukça önemli olup, temelde aynı gözükken ebeveynlik stillerinin kültürün normlara bağlı olarak nasıl tanımladığı değişmektedir. Çocuk doğduğu andan itibaren onu çevreleyen kültüre maruz kalır ve bu kültürel çevre onun beslenme ve uyku düzeninden değer sistemine ve kişilerarası etkileşimlerine kadar her řeyi kapsar. Bağlılığa önem veren geleneksel kültürlerde ebeveynlerin çocuk üzerindeki kontrol/denetim düzeylerinin yüksek gözükmesi nedeni ile otoriter ebeveynlik stiline daha fazla görölmesine neden olmaktadır (örn. Kağıtçıbaşı, 1970; Chao, 2001; Chao ve Tseng, 2002). Ancak bu çalışmalarda bu tür otoriterliğin kültürel normlara göre ele alınması gerekliliği dikkat çekmiştir. Diğer taraftan, bireyselliği ön planda tutan kültürlerde ise demokratik ebeveynlik stiline daha fazla (Maysless, Scharf ve Sholt, 2003) olduğu görölmekte ve çocuğun gelişimsel sonuçlarındaki olumlu etkileri nedeni ile literatürde batı tanımlı bir demokratik ebeveynlik ideal bir stil olarak ele alınmıştır. Ülkemizde özellikle Kağıtçıbaşı'nın (1970) sosyal normların otoriter tutuma etkisini inceleyen çalışmasında, otoriter ebeveynlik stiline Amerikan aile yapısında şefkat eksikliği ve kontrol ile ilişkili olduğunu söylerken, Türk aile yapısında ise bu ebeveynlik stiline kontrolün yanı sıra şefkat duygusu ile ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Yani Türk aile yapısında kontrol ile ebeveyn şefkati birlikte bulunup katı disiplin ve kontrol reddetme olarak algılanmaz; psikolojik kontrol kişiler arası bağlılık ve itaati sağlama amacıyla kullanılır. Batı kültüründe ise katı disiplin ve kontrol reddetme olarak algılanır. Yani kültürün normatif yapısı, çocukların ebeveynlerinin davranışlarına yönelik yorumlarını ve algılayışlarını şekillendirmektedir (Kağıtçıbaşı, 2007; Rudy ve Grusec, 2001). Kùltürler arası farklılıkların dikkate alınmasının önemini belirten bu çalışmalara ek olarak kültürel farklılıklar ile birlikte kültüriçi farklılıkların da dikkate alınmasını söyleyen çalışmalar vardır. Bu çalışmalarda ebeveyn davranışlarının kültüriçi farklılıklara bağlı olarak kültürel yönelim, benlik tipi ve sosyoekonomik seviyeye bağlı olarak farklılıklar gösterdiği görölmüştür (İmamoğlu ve Karakitapoğlu-Aygün, 2006; 2007).

Sosyodemografik değişkenler ile ilgili çalışmalar incelendiğinde anne-baba eğitim düzeyi, ailenin sosyoekonomik düzeyi ve çocuğun ve ebeveynin cinsiyeti gibi faktörler ile çocuğun gelişimsel sonuçlarının incelendiği görölmektedir. Ulusal alanda yapılan bazı çalışmalara bakıldığında anne babanın eğitim düzeyinin arttıkça anne baba tutumunun daha olumlu olduğu (şendoğdu, 2000) ve otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici ebeveynlik stiline eğitim düzeyine göre değiştiği görölmüştür (Özben ve Argun, 2002; Kaya, Bozaslan ve Genç, 2012; Sak ve ark., 2015). Kaya ve arkadaşlarının

(2012) çalışmasında eğitim düzeyi yüksek anne ve babaların demokratik tutuma sahip olduğu görülmüştür. Yine bu alanda ebeveynin eğitim düzeyi ve cinsiyetinin ele alındığı bir çalışmada ise babaların demokratik ve aşırı koruyucu davranışlarda eğitim düzeyleri ile beraber bir artış; izin verici davranışlarında düşüş gösterirken, annelerin demokratik, otoriter ve aşırı koruyucu davranışlarının eğitim düzeyleri ile birlikte arttığı görülmüştür (Karabulut Demir ve Şendil, 2008). Görüldüğü gibi çocuğun gelişimini ailenin sosyodemografik özelliklerinin etkilediğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte Steinberg'in (2001) derleme çalışmasında çocuğun sağlıklı psikolojik gelişiminde ailenin yapısından ve sosyo-ekonomik düzeyinden daha belirgin olarak anne-babanın demokratik ebeveynlik stili göstermesinin etkili olduğu vurgulanmıştır. İlgili literatür incelendiğinde anne ve babanın ebeveynlik stiline göre gelir düzeyine göre farklılaştığı görülmektedir.

Literatürdeki öncül çalışmalara bakıldığında örneğin, Baumrind ve Black'in (1967) ebeveyn tutumlarının okul öncesi çocuklar üzerindeki etkisini incelendiği araştırmada, otoriter tutumun erkek çocuklar üzerinde bağımlı davranışa neden olduğu bulunmuş, ancak kız çocuklarında böyle bir ilişki görülmemiştir. Kızlarda bağımlı veya bağımsız davranışın ebeveynlerden alınan pozitif etkileşim ve kabul ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Karabulut Demir ve Şendil'in (2008) yaptığı çalışmada da ebeveynlerin stillerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterdiğini, annelerin, demokratiklik boyutunda babalardan anlamlı derecede daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Bunun nedeninin, kültürümüzde babaların daha otoriter davranış göstermelerinin beklenmesi olduğu söylenmiştir. Benzer şekilde Sak ve arkadaşlarının (2015) yaptığı çalışmanın bulguları, çocuklarına karşı annelerin babalardan daha demokratik bir tutuma sahip olduğunu göstermiştir. Bu bulguların aksine Dursun'un (2010) okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleri ile anne-baba tutumlarını incelediği araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ise örnekleme oluşturan babaların annelere göre daha çok demokratik tutuma sahip olduğu saptanmıştır. Bunun nedeninin artık babaların da anneler kadar çocuk bakımında sorumluluklar almaya başlaması ve bilinçlenmesi, çocuk ile ilgili sorumlulukları anne ile birlikte paylaşmasına, çocuğu daha iyi anlamasına ve daha hoşgörülü bir tutuma sahip olmuş olmaya başlaması olduğu söylenmiştir. Aynı çalışmada babaların annelere göre daha çok disiplinli tutum gösterdikleri de görülmüştür.

Diğer taraftan çocukla ilgili faktörler ile ebeveyn stillerinin ilişkisini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Okul öncesi dönemde çocukların mizaç özellikleri ile ebeveyn

tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada demokratik tutum ile çocukların sebatkarlık ve ritmiklik mizaç özellikleri arasında ve otoriter tutum ile tepkisellik mizaç özelliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Işıkoğlu Erdoğan ve ark., 2017). Çocukların mizaç özellikleri ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir çalışmada ise dikkat eksikliği olan ve hiperaktivite düzeyi yüksek çocukların ebeveynlerinin daha otoriter bir tutum sergiledikleri görülmüştür (Wang, 1993; 1994).

Okul öncesi dönemin gelişimsel görevlerinden biri olan sosyal becerilerin kazanılması ailedeki olumlu ebeveyn tutumları ile ilişkilidir. Ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim çocukta sosyal becerilerin gelişimini sağlar (Poole, 2009). Parsak'ın (2015) okul öncesi dönem çocukları ve ebeveynleri ile yaptığı çalışmasında ebeveyn tutumları ile çocukların empati ve sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Olumlu ebeveyn tutumu sergileyen ebeveynlerin çocuklarının sosyal beceri/yetenlik ve empati düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Demokratik ebeveyn stili çocuğun sosyal yetkinlik kazanması ile ilişkili görünürken; otoriter ve izin verici ebeveynlik stili ise çocuğun sosyal yetkinlik geliştirmesini engellemektedir (Altay ve Güre, 2012; Baumrind, 1991; Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan, 2012). Özellikle ebeveynlerin cezalandırma gibi otoriter tutumu çocuğun sosyal açıdan yetkin olmasını engellemektedir (Denham ve ark., 1997). Çocuklarına ilgili ve sıcak davranan demokratik ebeveynlerin çocukları ise çevreleri tarafından sosyal olarak daha yetkin görülmektedir (Laible ve ark., 2004).

Ebeveyn stilleri çocukta empati becerisinin gelişimi ile de ilişkilidir. Çocuklarına destek olup bir taraftan da uygun sınırlar koyan demokratik ebeveynlerin çocuklarında empati ve sosyal yönden sorumluluk alma davranışı gelişmektedir (Eisenberg, Fabes, Schaller, Carlo ve Miller, 1991). Demokratik ebeveyne sahip bireyler, otoriter ve ilgisiz ebeveyne sahip olanlara göre daha empatik görünmektedir (Ceyhan, 1993). Empati düzeyi yüksek olan çocukların daha adaletli, dürüst, hoşgörülü, yardımsever, sabırlı oldukları ve daha az problem davranış gösterdikleri görülmüştür (Erken, 2009).

Diğer taraftan ebeveyn stilleri özellikle otoriter ve izin verici stiller ile çocuğun sorun davranışları arasında ilişkiyi gösteren çalışmalar da literatürde dikkati çekmektedir. Çocuğun dışsallaştırma sorunu olarak saldırgan davranışlar ve ebeveynlik stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çeşitli araştırmalar ebeveyn uygulamalarına vurgu yapmaktadır. Örneğin, ebeveynin disiplin yöntemi olarak zorlayıcı tutumu ile çocuğun saldırgan ve düşmanca davranışları arasında pozitif ilişki olduğunu gösteren çalışmalar

vardır (örn. Hart ve ark., 1998; Pettit ve Dodge, 2002). Diğer bir çalışmada ise cezalandırıcı ebeveyn tutumunun, çocukta antisosyal ve saldırgan davranışları yordayıcı olduğu gösterilmiştir (Haapasalo ve Pokela, 1999). Öztürk (1990) de kısıtlayıcı, çocuğa özgürlük tanımayan, çocuk adına karar alan katı ebeveyn tutumunun, çocukta isyankarlık ve saldırganlığa sebep olduğunu söylemiştir. İkizoğlu'nun (1993) çalışmasında da otoriter ebeveyn tutumuna maruz kalan çocuklarda kavgacılık, iş birliği yapmama, saygısız davranışlarda bulunma gibi özellikler görülmüştür. Pettit ve Dodge (2002) okul öncesine devam eden çocuklar ve ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında sert anne tutumu ile çocuktaki düşmanca davranış arasında ilişki olduğunu bulmuştur. Laible ve arkadaşlarının (2004) ebeveynlerin çocuk yetiştirmeleri ile okul öncesi çocukların aileye ilişkin algıları ve sosyal davranışları üzerine yaptığı çalışmasında, ebeveynlerin uyguladıkları ceza veya ceza verici tutumların çocuğun olumlu sosyal davranışlarını azalttığı ve sıklıkla bu şekilde anne-baba davranışına maruz kalan çocukların akranlarına da aynı türden otoriter, saldırgan davranışlarda bulunabildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Erken çocukluk döneminde ailede şiddet ve saldırganlığa maruz kalmanın çocuğun üzerindeki etkilerini gösteren araştırmalarının sonuçları, ergenlik döneminde bu alanda yapılan araştırmalar ile paralellik göstermektedir. Ayan'ın (2007) aile içinde şiddete maruz kalan çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçmek ve çocukların daha fazla saldırgan olmalarında etkili olan etkenleri belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasının sonucunda şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Avcı'nın (2006) çalışmasında da aile üyelerinin dışa yönelik öfkelerini saldırgan davranış ve şiddet ile gösteren ailelerde yetişen çocukların da öfkelerini yıkıcı şekilde ifade etmeyi öğrenip saldırganlık davranışını ebeveynlerinden model alıp pekiştirmesi yoluyla sürdürdüğü görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerde ailede ilgi, bakım ve sevgi gösterme boyutlarında problem yaşandığı ve evde sağlıklı davranış kurallarının oluşturulmadığı ya ilgisiz ya da çok katı anne baba tutumlarının etkili olduğu görülmüştür. Şahin ve Korkut Owen'in (2009) çalışmasında da ailede şiddet uygulanma durumu ile öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında ilişki bulunmuştur.

Sağlıklı işlev göstermeyen, cezalandırıcı ve katı ebeveynlik stiline sahip ailelerde çocukların daha fazla davranış problemi gösterdiğine yönelik araştırma sonuçlarına literatürde rastlanmaktadır. Örneğin, Evirgen'in (2010) çalışmasında işlevsiz problem çözme becerilerine sahip ve sağlıklı işlev gösteren ailelerde çocukların içselleştirilmiş

ve dışsallaştırılmış davranış problemlerini daha fazla gösterdiği söylenmiştir. Coie ve Dodge'nin (1998) çalışmasında sıcak, ilgili ebeveyne sahip olan çocukların sosyal yeterliliklerinin daha yüksek olduğu; cezalandırıcı ve katı ebeveyne sahip çocukların ise dışsallaştırılmış davranış problemlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Derman ve Başal'ın (2013) çalışmasında ise aşırı koruyucu ebeveyn tutumunun okul öncesi çocuklarda çeşitli korkulara ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca bu tarz ebeveynlik stili gösteren anne babaların çocuklarının özgüven ve bağımsızlık duygusunu kazanmada zorlandıkları görülmüştür. Diğer bir bulgu da çalışmaya katılan kız çocuklarında en fazla gözlenen davranış probleminin içe kapanıklık; erkeklerde ise aşırı hareketlilik ve hiperaktivite bozukluğu olduğudur. Bu çalışma bulgularının da işaret ettiği gibi çocukta görülen davranış problemleri anne babanın ebeveynlik stili ile ilişkilidir.

Literatürde ebeveyn tutum ve davranışları ile ilgili yapılmış çalışmaları derleyen çalışmalar bulgulara yönelik genel eğilimi sunmaktadır. Bu derlemelerden biri ülkemizde Sümer ve arkadaşları (2010) tarafından yapılmış olan, ebeveyn tutum ve davranışları ile çocuk ve gençler üzerinde gözlenen etkilerini kapsayan 34 çalışmayı inceleyen derleme çalışmadır. Batı'dan elde edilen verilerle tutarlı olarak Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalarda da anne-babadan algılanan ilgi, sevgi, şefkat ve sıcaklığın genelde olumlu gelişimsel sonuçlarla ilişkili olduğu; yetkeci ve baskıcı ailelerden gelen çocukların ise olumsuz psikolojik özellikler ve davranışlar geliştirme riski taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen çalışmalar, özellikle ailelerini demokratik algılayan bireylerin, baskıcı ve otoriter algılayanlara göre kendilerini daha özerk olarak tanımladıklarını, çevreyle daha uyumlu olduklarını ve daha yüksek benlik değerine sahip olduklarını göstermiştir. Benzer şekilde Haktanır ve Artar'ın (2001) Türkiye'de çocuk gelişimi araştırması da, demokratik ve olumlu tutum gösteren ailelerin çocuklarında öz saygı, içten denetimlilik, olumlu benlik imajı gibi olumlu olarak değerlendirilen kişilik özelliklerinin daha yüksek olduğunu, kontrol düzeyi aşırı yüksek ve baskıcı aile çocuklarının ise olumsuz kişilik özellikleri gösterdiğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, buraya kadar incelenen literatür bulgularının da işaret ettiği gibi ebeveynlik stil ve uygulamaları çocuğun sosyo-duygusal gelişimi ile yakından ilişkilidir. Ancak, bu çalışmaların birçoğu ebeveyn olarak anneyi dikkate alan çalışmalardır. Babanın ebeveyn olarak çocuğun gelişimindeki rolü daha yakın zaman içerisinde literatürde yer almaya başlamıştır. Bir sonraki kısım, babanın ebeveyn olarak özellikleri ve çocuğun gelişimsel sonuçları ile ilişkilerine yönelik literatürü sunmaktadır.

1.2 EBEVEYN OLARAK BABA VE ÇOCUK İLİŞKİSİ

1.2.1 Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü

Babalık kavramının tarihinin 6000 yıl önce Tarım Devrimi ile ortaya atılmış olduğunu söyleyen sosyal bilimciler bu kavramın, özellikle tanrı kralların erkek olarak sembolize edilmesi ile kadının doğurganlık ile elde ettiği üstünlüğü onun elinden alıp çocuğun kontrolünün erkeğin elinde tutması amacı ile geliştirilmiş olabileceğini söylemektedirler (Kraemer, 1991; akt. Ergin ve Özdilek, 2014). Geleneksel babalık rolü ise kültürel ve ekonomik bağlamda gelişmiştir (Coltrane, 1995).

Geleneksel baba rolüne baktığımızda baba, geçim sağlayıcı, katı disiplin uygulayan ve zaman zaman oyun arkadaşı olan bir roledir (Feldman, Nash ve Aschenbrenner, 1983). Bazı erkekler için babalık rolü aileyi geçindiren kişi demektir. Bazı orta sınıf kabul edilen erkeklere bakıldığında bu babaların mesai saatleri dışında zamanlarının bir kısmını bebekleriyle oynamakla birlikte geçirdikleri, ancak çocuk bakımı için doğrudan sorumluluk üstlenmedikleri görülmektedir (Lamb, 1976). Genel olarak geleneksel babalık rolünde babalar çocuklarına hem az zaman ayırmakta hem de çocuk bakım sorumluluğunu az üstlenmektedirler. Çocuk bakımını parasal destek sağlamak ve disiplin uygulamakla eş değer görmektedirler. Ayrıca ailelerini ekonomik olarak destekledikleri için kendilerini aktif ve sorumlu olarak görmektedirler (Barnett ve Barunch, 1988).

Ailede kadın ve erkeğe tanımlanmış olan roller ve iş bölümü aslında biyolojik durumun sonucu olmayıp kültürel ve ekonomik bağ içinde oluşur (Coltrane, 1995). Kadın modernleşen toplumla birlikte çalışma, eğitim ve toplumsal konularda aile kurumu içinde erkekle eşitlik talep etmiş buna bağlı olarak da kadın ve erkek rolleri değişime uğramıştır. Kadının aile içindeki rolü erkekle eşit haklara sahip olma ilkesi doğrultusunda yeniden yapılanmış ve kadın sadece anne olarak değil aynı zamanda çalışan, karar veren, meslek sahibi olabilen, bireysel çabaları ile para kazanabilen bir birey haline gelmiştir. Kadının bu yeni konumu evde erkek ile eşit sorumluluk almasına ve bu durumun erkek ve kadının işlerinde rollerin farklılaşmasını sağlamıştır (Yıldırım, 2009). Ayrıca gelişen doğum kontrol yöntemleri çocuk sayısında azalmaya yol açmış ve buna bağlı olarak kadın çalışma yaşamına daha fazla katılmaya ve kariyer yapmayı hedef olarak görmeye başlamıştır. Ekonomik özgürlüğünü eline alan kadın ev işleri ve çocuk bakımı gibi konularda eşinden yardım talep etmeye başlamıştır. Kadının çalışma

hayatına girip ekonomik özgürlüğünü kazanmasıyla birlikte cinsiyet rollerine bağlı iş bölümü değişimi çocuğun bakımına yansımıştır (Coltrane, 1995). Kadının annelik dışında başka işleri de birlikte yürütmeye başlaması ile geleneksel babalık rolünde değişimler olmuş baba çocuğun bakımını anne ile birlikte paylaşmaya başlamıştır. Yeni oluşan bu babalık modeli, geleneksel baba rolü ile anne rolünün bir karışımıdır (Harris ve Morgan, 1991).

Anne ve babalık rollerinde meydana gelen değişimler ile birlikte babanın çocuğun gelişimi üzerindeki etkisini anlamak amacıyla bu alanda daha fazla çalışma yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar önceleri genellikle babasız ailelerde büyüyen çocukların durumunu ortaya koyan çalışmalardır (Alston ve Williams, 1982; Güngörmüş, 1986). Daha sonraki çalışmalarda ise çocuğun yaşamının ilk yıllarındaki baba-çocuk ilişkisine bakılarak babanın çocuğun gelişimi üzerindeki etkisine bakılmıştır (Lamb, 1987; 2000; Radin, 1981). Tüm bu çalışmalar babaların rolünü ve önemini göstermesi açısından birbirini tamamlayıcı nitelikte olmuştur.

1.2.2 Babanın Çocuğun Yaşamına Katılımı ve Babalık Rolü

Lamb (2000), babanın katılımını *ulaşılabilirlik*, *meşguliyet* ve *sorumluluk* olmak üzere üç boyutta ele almıştır. *Ulaşılabilirlik* boyutu çocuğun evde olduğu ve uyanık bulunduğu zamanlarda doğrudan etkileşim olmasa da çocuğun babanın varlığının farkında olması yani çocuk için babanın ulaşılabilir olması; *meşguliyet* baba ile çocuk arasındaki beraber okuma, ödev yapma, oyun oynama gibi aktif etkileşime dayalı faaliyetlerin sürdürülmesi; *sorumluluk* boyutu ise örneğin çocuk hastalandığında doktora götürülmesi, çocuğun bakımı gibi konularda babanın aktif olarak çocuğun yaşamına katılımını ifade etmektedir.

Babalar bebekleriyle çeşitli şekillerde ilgilenmektedir. Daha yaygın olarak, orta sınıf erkekler mesai saatleri dışında zamanlarının bir kısmını bebekleriyle oynamakla birlikte geçirirler, ancak çocuk bakımı için doğrudan sorumluluk üstlenmezler (Lamb, 1976). Türk toplumunda da geleneksel aile içinde baba, ailenin geçimini sağlayan ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan bir rolde görülmektedir (Yıldırım, 2009). Türkiye’de babalar ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında çocuğun gelişimi ve fiziksel bakımını genellikle annelerin üstlendiği babaların ise daha çok Aileye maddi gelir sağlayan rolde olduğu görülmektedir (Evans, 1997; Öğüt, 1998, Taşkın ve Erkan, 2009).

Geleneksel toplumda dayanışma, din, gelenek ve tarımsal özellikler aileyi belirler. Bu ailede erkek evin yöneticisi, ebeveynler çocuğun bakımında sorumlu, kadın erkeğe hizmet etmekten sorumlu ve erkek de kadının geçiminden sorumlu ve ona iyi davranması gereken bir roledir (Yıldırım, 2009). Geleneksel Türk toplumu güçlü bir ataerkil yapıya sahip olup, baba otoritesi önemlidir (Şahin ve Demiriz, 2014). Türk aile yapısına bakıldığında, erkek geleneksel yetiştirme tarzı ile yetiştirilmekte, bu onun babalık rolü algısını şekillendirmekte ve buna göre bir babalık rolüne bürünmektedir (Şahin ve Demiriz, 2014). Ancak değişen babalık rolü ile birlikte babaların çocuklarıyla geçirdiği sürede artış görülmüştür. Bu babanın çocuğun gelişimi ve eğitimi içerisinde daha fazla yer aldığını ve baba-çocuk ilişkilerinin geliştiğini kanıtlar niteliktedir (Lamb, 1997).

AÇEV'in (2017) "Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu"na göre Türkiye'deki babaların çocuklarının bakımını büyük oranda annelere bıraktığı görülmüştür. Bununla birlikte genel olarak babaların çocuklarına karşı sıcak ve yakın davranış sergiledikleri, birçok babanın değişim konusunda umut verici şekilde çocuklarına yakınlıklarını sevgi göstererek belirtmekte ve çocukları ile daha nitelikli zaman geçirmeyi talep etmek istedikleri görülmüştür. Ancak çocukların eğitiminde etkin rol oynama ve bireysel sorumluluk üstlenme açısından bakıldığında babaların ilgi oranının düştüğü ve çocuklarının gelişimini destekleyecek şekilde yeterli kaliteli zaman geçirmedikleri görülmüştür.

Çocuğun yaşamında baba katılımı babadan çocuğa, bunun yanında çocuktan babaya doğru karşılıklı etkileşimleri ve aile etkilerini kapsamaktadır (Cabrera, Fitzgerald, Bradley ve Roggman, 2007). Bundan sonraki kısımda babanın çocuğun yaşamına katılımını etkileyen faktörler incelenmiştir.

1.2.2.1 Babanın Çocuğun Yaşamına Katılımını Etkileyen Faktörler

Babanın çocuğun yaşamına katılmasında, babanın kendisinin ve eşinin cinsiyet rolüne ilişkin tutumları, eşlerin çalışma saatleri ve işlerinden aldıkları doyum, babanın psikolojik özellikleri, eğitimi ve evlilik ilişkisindeki uyumu, çocuğun yaşı ve cinsiyeti gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörler arasından baba katılımını en çok belirleyen faktörlerden biri babanın cinsiyet rolüne ilişkin tutumudur. Baba rolünü sadece çocuğun ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan ve onu disipline etmesi gereken bir biçimde görmeyen, bu rolün aynı zamanda çocuğu ile yakından ilgilenen ve bakımına katılmak

olarak gören babalar çocukların hayatına daha fazla katılmaktadır (Kuzucu, 1999). Babanın cinsiyet rolüne ilişkin tutumunun çocuğun yaşamına katılımını etkilediği gibi annenin cinsiyet rollerine ilişkin demokratik tutumu da baba katılımını olumlu yönde etkilemektedir (Baruch ve Barnett, 1981). Çocuğun yaşamına katılan ve çocukları ile iletişimi yüksek olan babaların geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri hakkında esnekliklerinin de yüksek olduğu görülmüştür (Radin, 1994).

Yapılan bir çalışma ile daha erkeksi özellik gösteren babaların oğullarının erkeksi, kızlarının ise kadınsı özellikler göstermesi babanın cinsiyet tiplerinin çocuğun cinsiyet rolü gelişimindeki önemini gösterir (Lamb, Pleck ve Levine, 1985). Çocuğun cinsiyet rol gelişiminde özellikle erkek çocuğu olan babanın çocuğuna nasıl model olduğu ve aile içinde ne kadar etkili olduğu önemlidir. Ancak bunun çocuğun sağlıklı cinsiyet rolü geliştirmesinde belirleyici olan tek etken olduğunu söylemek doğru değildir. Çocuğun gelişiminde babanın bir erkek olarak erkeksi özellikleri ile varlığı önem taşır ancak çocuğuyla sıcak ve duygusal ilişki kurup onunla yakından ilgilenmesi daha önemlidir (Kuzucu, 1999).

Babanın çocuğun bakımına katılımı, babalık rolüne ilişkin algısı ve ona karşı tutumlarını belirleyen etmenlerden biri de eşi ile babalık rolüne uygunluğu konusunda anlaşmaya varması ve evlilik ilişkisinin kalitesi ile olur (Feldman ve ark., 1983). Eşler arasında evlilik çatışmasının az ve yüksek evlilik doyumu olan ailelerde baba katılımının daha yüksek olduğu, evliliğin devamından şüphe duyulduğunda ise baba katılımının azaldığı görülmüştür (Harris ve Morgan, 1991). Türkoğlu ve Gültekin-Akduman'ın (2015) çalışmasında da bu durumu destekler nitelikte babaların babalık rolü algılarının eş desteği ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Eşleri ile uyumlu ilişkileri olan ve eşlerinden destek gören babaların babalık rolüne ilişkin olumlu algıları olduğu ve çocuğun bakımına daha fazla katkı sağladıkları ve bu durumun çocuklarıyla ilişkilerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Babanın babalık rolüne ilişkin algısı önemlidir çünkü çocuk bakımına katılmaya yönelik olumlu bir tutumu varsa diğer faktörler uygun olmasa bile çocuğun bakımına katılmaktadır (Kuzucu, 1999).

Annenin çalışıp çalışmama durumu baba katılımını etkileyen değişkenlerdendir (Coltrane, 1995). Hem anne hem de babanın çalıştığı ailelerde baba çocuğun bakımına daha fazla katılmaktadır (Zeybekoğlu, 2013). Olumlu baba-çocuk ve babanın eşi ve geniş ailesi ile olan olumlu ilişkisi sağlıklı bir aile ortamını da sağlar (Lamb, 1975). Bunlarla birlikte babanın çocuğun yaşamına katılımı ile ailede baba-çocuk ilişkisinin

gelişmesinin yanında anne ile çocuk ilişkisinin de geliştiğini gösteren çalışmalar mevcuttur. Değişen babalık rolüyle birlikte babanın çocuğun yaşamına katılımı, çocuğun gelişimini doğrudan etkilediği gibi annenin de ebeveynliğine etki etmekte olup çocuk bakımı konusunda eşinin desteğine sahip olan annelerin çocuklarına karşı daha duyarlı ve sabırlı oldukları görülmüştür (Allen ve Daly, 2007; Lamb, 2000).

Çocuğun cinsiyetinin babanın çocuğun yaşamına katılımında belirleyici unsurlardan olduğunu söyleyen çalışmalar vardır. Bu çalışmalar, çocuğun cinsiyeti ile babanın çocuğun yaşamına katılımı arasında anlamlı bir ilişki olduğuna işaret etmiş ve babaların erkek çocuğu ile daha fazla zaman geçirdiği ve erkek çocuklarının yaşamına kız çocuklarından daha fazla katıldıklarını göstermiştir (Harris ve Morgan, 1991; İvrendi ve Işıkoğlu, 2010; Lamb, 2000). Ancak diğer bir taraftan babanın çocuğun yaşamına katılımı ile çocuğun cinsiyeti arasında olmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Dubowitz ve ark., 2001; İzci, 2013; Sımsıkı ve Şendil, 2014). Babanın çocuğun yaşamına katılımında çocuğun cinsiyetine göre babanın davranışları da farklılaşmaktadır. Öncül bazı çalışmalarda babaların, erkek çocuklarında bağımsızlık ve başarı gibi davranışlar, kız çocuklarında ise bağımlılık ve sosyal beceri gibi davranışları daha fazla desteklediği görülmüştür (Baumrind ve Black, 1967). AÇEV'in (2018) "Erkeklik ve Babalık Halleri" adlı çalışmasında ülkemizde özellikle kız çocuklarına karşı koyamayan, kız çocuklarına karşı erkeklere oranla daha yumuşak başlı ve kız çocukları söz konusu olduğunda otoriterlikten vazgeçebilen geleneksel rollerden görece uzaklaşmaya başlayan babaların sayısının arttığı belirtilmiştir. Literatürdeki babanın cinsiyete yönelik algıları ve çocuğun cinsiyetine bağlı tutumlarıyla ilgili bu bilgilerden yola çıkılarak babaların erkek çocuklarına karşı daha otoriter ebeveynlik stili sergileyeceği düşünülmüştür.

Babanın yaşının çocuğun yaşamına katılımı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bartlett (2004) genç yaşta baba olanların babalık rolünü gerçekleştirmede daha geç yaşta olanlara göre daha fazla zorlandıklarını söylemiştir. Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth, ve Lamb (2000), planlanmış bir şekilde, kendini babalığa hazır hisseden erkeklerin daha olumlu ebeveynlik sergilediklerini söylemiştir. Gültekin-Akduman ve Türkoğlu'nun (2013) çalışmasında ilk kez daha ileri yaşta baba olanların babalık rolü algısının daha olumlu olduğu görülmüştür. Telli ve Özkan (2016) babalık rolü algısını inceledikleri çalışmada, genç yaşta baba olan erkeklerin çocuğu geleceklere için bir engel olarak gördüklerini ve daha depresif olduklarını, buna karşın daha ileri yaşta baba olan erkeklerin yaşları ilerledikçe tecrübe kazanması ve olgunlaşması sebebi ile

babalık algılarının daha olumlu olduğunu belirtmektedir. Lungarini'nin (2015) çalışmasında daha genç babalara sahip çocukların daha ileri yaşta babaya sahip çocuklara göre daha kaygılı olarak bulunması bu bulguları destekler niteliktedir.

Çocuğun yaşının babanın katılımına etkisi olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur. Çocuğun yaşı arttıkça baba katılımının azaldığını söyleyen çalışmalar bulunmakla birlikte (Lamb ve ark., 1985) aksini de gösteren çalışmalar da (Radin, 1981) bulunmaktadır. Radin (1981), babalığın cinsiyet rollerinden etkilendiğini, babaların çocukların küçükken ihtiyaç duyduğu altını değiştirme, banyo yaptırma gibi görevleri geleneksel babalık rolüne uygun bulmadığını ancak çocuk büyüdükçe ihtiyaç duyduğu bakımın geleneksel rollere ters düşmediği için baba katılımının arttığını söylemiştir.

Babanın çocuğun yaşamına katılımının babanın eğitim düzeyi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Güngörmüş-Özkardeş ve Arkonaç'ın (1998) yaptığı ilkokul ve yüksekokul mezunu olan iki grup baba ile yapılan çalışmada babaların eğitim düzeyi arttıkça çocuğuyla ilgili işlere doğrudan katılmaya daha yatkın ve daha demokratik tutum benimsedikleri görülmüştür. Bu çalışmada ilkokul mezunu babalar kendileri ile ideal baba özellikleri arasında fark görmezken yüksekokul mezunu olan babalar kendi özelliklerinin dışında ideal babanın ailesine daha fazla zaman ayıran, çocuğa güven veren, onu destekleyen ve ona hoşgörülü yaklaşan niteliklerde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, ilkokul mezunu babalar eve ekmek getiren, evin tüm gereksinimlerini karşılayan, çocuklarını dürüst ve terbiyeli yetiştirmeye çalışan daha çok ekonomik özellikleri ön planda tutan bir baba rolünderken, yüksekokul mezunu olanlar çocuklarının problemlerini paylaşan, onlara yakın olan, onların yarınları için çalışıp eşine yardımcı olan gibi daha çok psikolojik özellikleri ön planda tutan baba rolünde görünmektedir. Evans'ın (1997) çalışmasında da babaların en önemli görevinin evin geçimini sağlamak olarak algılandığı ve eğitim düzeyinin yükselmesi ile babaların çocukların yaşamına katılımı arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca Kırman ve Doğan'ın (2017) çalışmasında babaların eğitim düzeyi arttıkça baskı ve disiplin boyutlarında azalma; demokratiklik ve eşitlik tutumunda ise artış olduğu görülmüştür. Çalışmaya göre eğitim düzeyi yüksek babaların yeterliliği ve ilgisi diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur. Lungarini (2015) ise eğitim düzeyinin babanın ebeveynlik stilini etkilediğini ve daha yüksek eğitim düzeyine sahip babaların daha duyarlı olduğunu söylemiştir. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça demokratik ebeveynlik boyutunda artış olduğu görülmektedir.

Eğitim düzeyi daha yüksek olan babaların iş kalitesi ve çalışma süresi uzadığı için çocuğun bakımına katılımını azalttığını gösteren çalışmalar da mevcuttur (Harris ve Morgan, 1991). AÇEV'in (2018a; 2018b) "Ebeveynlik, Erkeklik ve alışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık Raporu"na göre birçoğu ailenin geçimini sağlayan birincil aktör grlmeleriyle birlikte çalışmaya katılan babaların uzun çalışma saatleri, yıpratıcı çalışma koşulları, trafikte geçirilen uzun saatler gibi nedenlerle babaların ocuk gelişimi ve bakımına dahil olmalarına engel olmaktadır.

Babalık izni kullanıp kullanmamak da babanın katılımını etkileyen faktörlerden biri olarak ele alınmaktadır. lkelere göre babalık izin sürelerine bakıldığında Finlandiya'da izin süresi 6 ay, Norveç'te 4 hafta, İsveç'te 2 ay ve Avrupa lkelerinde (Belçika, Fransa, Hollanda, Portekiz, İspanya) 2-11 günlüktür. Ülkemizde is bu durum Devlet Memurları Kanunu'na göre babalık izni 10 gün iken, İşçi Kanunu'na tabi olanların babalık izin süresi 5 gündür. Sözleşmeli Personel alıştırılmasına İlişkin Esaslara göre ise eşi doğum yapan sözleşmeli alışan 4/B'li personele 2 günlük babalık izni verilmektedir (AÇEV, 2017).

Babanın ocuğun yaşamına katılımı babanın ebeveynlik stili ile de ilişkilidir. Gaertner, Spinrad, Eisenberg ve Greving'in (2007) alışması otoriter ebeveynlik stili gösteren babaların çocuğun bakımına daha az zaman ayırdığını ve oyun oynama, bir Őeyler oğretme gibi faaliyetlere daha az katıldığını göstermektedir. Sımsıkı (2011) ise demokratik ve koruyucu ebeveynlik stilindeki babaların daha yüksek oranda katılım gösterdiklerini belirtmiştir.

Babanın sosyo-kültürel çevresi, kendi anne ve babasının davranışları vb. geçmiş yaşantıları da babanın çocuğun yaşamına katılımını etkilemektedir (Lamb, 2000). Örneğin geniş aile içinde yetişmiş olan babalar, çekirdek ailede yetişmiş olanlara göre çocukları ile daha az oyun oynama davranışı göstermektedirler (İvrendi ve Işıkığlu, 2010). Babanın, kendi babası ile olan ilişkisi babalık rolünü ve çocuğun yaşamına katılımında önemli etkiye sahiptir. Erkekler, babalık kavramına yükledikleri anlamları ve babalık rolüne yükledikleri davranışları kendi babaları ile olan ilişkilerine bağlı olarak geliştirmektedirler (White, 1994).

AÇEV'in (2017) yaptığı çalışmada Türkiye'deki babaların babalık davranışlarını etkileyen ana faktörler kişisel faktörler, aile bağlamındaki faktörler, sosyal evre faktörleri, çalışma hayatı ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamlarında incelenmiştir. Buna

göre babanın sosyoekonomik düzeyi, babalıktan ve yaşamdan duyduğu tatmin ve çocuğa atfedilen değerin *babalık davranışlarını etkileyen kişisel faktörler*; annenin eğitimi, evlilikten duyulan tatmin ve algılanan eş-aile desteğinin *babanın davranışlarını etkileyen aile bağlamındaki faktörler*; algılanan arkadaş desteği ve sosyal ortamlarda geçirilen zamanın *babanın davranışlarını etkileyen sosyal çevre faktörleri*; işte geçirilen zaman ve babalık izninin *babalık davranışlarını etkileyen çalışma hayatı faktörünü*; çocuğa karşı cinsiyetçi tutum, kadına karşı cinsiyetçi tutum, aile reisi olma algısı ve toplumsal cinsiyete dayalı ev içi iş bölümünün ise *babalık davranışını etkileyen toplumsal cinsiyet rolleri faktörü* olarak bulunmuştur. AÇEV'in (2018a; 2018b) yaptığı diğer araştırma sonucunda ise babaların çocuğun gelişimine ve bakımına katılımlarını etkileyen faktörler (i) erkeklere ve kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri, (ii) babaların birer erkek olarak yetiştirilirken ev işleri ve çocuk bakımı ile ilişkilendirilmemeleri, (iii) babaların uzun çalışma koşulları, (iv) kadınların ücretli iş gücüne erkeklere kıyasla daha az oran ve daha kötü koşullarda katılabilmeleri ve (v) kamu ve özel sektör tarafından sağlanan hizmet ve politikalarda çocuğun birincil sorumlusu olarak annenin hedef alınmasının etkili olduğu görülmüştür.

Bu bilgiler ışığında, bu tez çalışmasında baba ve çocuğu ait özellikler ile ebeveynlik stilleri açısından aşağıdaki hipotezler sınamıştır;

“Gelir düzeyi yüksek babaların demokratik ebeveyn stili puanları gelir düzeyi düşük babaların puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Gelir düzeyi düşük babaların otoriter ebeveyn stili puanları gelir düzeyi yüksek babaların puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Eğitim düzeyi yüksek babaların demokratik ve izin verici ebeveyn stili puanları, eğitim düzeyi düşük babaların puanlarında daha yüksek olacaktır.”

“Eğitim düzeyi düşük babaların otoriter ebeveyn stili puan, eğitim düzeyi yüksek babaların puanlarında daha yüksek olacaktır.”

“Erkek çocuğa sahip babaların otoriter ebeveyn stili puanları, kız çocuğa sahip babaların puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“36-58 yaş grubundaki babaların demokratik ebeveyn stili puanları, 25-35 yaş grubundaki babaların puanlarından daha yüksek olacaktır.”

1.2.2.2 Babanın Çocuğun Yaşamına Katılımının Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Babanın çocuğun gelişimine etkisi doğumdan önce başlamaktadır. Dölllenmiş yumurta ile birlikte babanın çocuğun yaşamındaki etkisi başlamakta ve bu andan itibaren babanın doğacak olan bebeğin sorumluluğunu anne ile paylaşıp hamilelik sürecinde eşini desteklemesi annenin duygusal yükünü hafifletmektedir (Zeybekoğlu, 2013). Bawadi, Qandil, Al-Hamdan ve Mahallawi'nin (2015) yaptığı çalışmada eşin hamileliği süresince yaşadıklarının babalık rolünü etkilediğini, bu dönemde olumsuz tecrübe yaşayan babaların babalığa geçişte zorlandığı görülmüştür. Dünyaya yeni gelmiş olan bebek duygusal olarak güvende hissedebilmek için ilk olarak ona bakım veren kişi ile duygusal bir bağlılık geliştirir. Bebeğin bakımında aktif olarak çoğunlukla anne bulunduğu için çocuğun bağlılık geliştirdiği ilk kişi genellikle anne olur (Bowlby, 1983). Çocuk genellikle ilk bağlanma figürü olarak anneyi tercih etse de babası ile de bağlanma kurmaktadır. Bu bebeğin sosyal ve duygusal gelişimi için oldukça önemlidir (Lamb, 1977). Ayrıca babaların çocuğun hayatta kalma, büyüme, sağlık ve gelişimi için kaliteyi etkilediğinin ve çocukların bulunduğu ortamın kalitesine de katkıda bulunduğu da söylenilebilir. Örneğin, babaların davranışları ve kişisel özellikleri aile gelinine, aile sosyal statüsüne ve istikrarına, çocukların sağlık ve eğitime erişme fırsatlarına, sosyal desteğin bulunabilirliğine katkıda bulunur (Ball ve ark. 2007).

Hamilelik süreci ile başlayan babalık rolü erken çocukluk döneminde de oldukça etkilidir ve çocuğun bu dönemde kişiliğini şekillendirmektedir. 0-6 yaş arasında kendi üstüne düşen sorumlulukları yerine getiren baba hem kendi hem de çocuğun sağlıklı gelişimine katkıda bulunur (Telli ve Özkan, 2014). Bu dönemde babaların çocuğun yaşamına katılımı ve çocukları ile etkileşimlerinin artışı ile çocukların zeka, başarı ve olumlu sosyal davranışları arasında yakın ilişki bulunmuştur (Radin, 1994). Grossmann, Grossmann, Fremmer-Bombik, Kindler ve Scheuerer-Englisch (2002), okul öncesi dönem sonrası anne ve baba arasındaki bağlanma açısından farklılığın azaldığını, bu dönemden sonra babaya bağlanmanın arttığını söylemişlerdir. Ayrıca bağlanma stillerinin anne ve babaya göre farklılık gösterdiğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Orta çocuklukta ebeveynlere bağlanmanın öznel benlik alanları ve kaygı üzerindeki etkilerinin incelendiği bir çalışmada akademik yeterlik, atletik yeterlik,

davranıştan hoşnut olma ve kaygı babaya bağlanmanın etkisi olarak bulunurken sosyal kabul ise anneye bağlanmanın etkisi olarak bulunmuştur (Sümer ve Anafarta Şendağ, 2009). Başka bir çalışmada orta çocukluk döneminde çocuğun akran ilişkilerindeki kalite anneye bağlanmanın etkisi olarak bulunurken çocuktaki yetkinlik düzeyi ise babaya bağlanmanın etkisi olarak bulunmuştur (Coleman, 2003).

Lamb (2000)'in çalışması, baba ile çocuğun geçirdiği nitelikli zamanın, çocuk üzerinde önemli etkisi olduğunu belirtmektedir. Baba katılımını yalnızca çocuğun ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak ve onu disipline etmek değil, aynı zamanda çocuğu ile yakından ilgilenmek ve onun bakımına katılmak olarak algılayan babalar çocuğun hayatına daha fazla katılmaktadır. Cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumları bırakan babalar çocuklarıyla daha fazla ilgilenir ve onlara daha yararlı olurlar. Aynı çalışmada babası ilgili olan ve babasız büyüyen çocukların gelişimi incelendiğinde çocuğun zihinsel, sosyo-duygusal, cinsel kimlik gelişimi ve toplumsallaşması açısından babanın oynadığı rolün belirgin olduğu görülmektedir.

Anne ve babalar çocuklarıyla farklı şekillerde oynarlar. Anneler daha geleneksel oyunlar oynarken babalar uyarıcı fiziksel oyunlar oynama eğilimindedir. Babanın bu uyarıcı ve şaşırtıcı oyun tarzı çocuğun dünyaya girmeye hazırlanmasına ve akranla oynama gibi ona tanıdık olmayan bir duruma yaklaşmasına yardım eder. Ayrıca oyun aracılığı ile babalar çocuklarına baba desteği hakkında güven duygusu aşılar ve buna bağlı olarak bu güven duygusu çocuğun yaşamında birçok zorlanmanın üstesinden gelme yeteneği geliştirmesini sağlar. Çiftçi'nin (1991) aktardığına göre babanın, çocuğun dünyasındaki yerini Nuttin (1975: s. 21) şöyle belirtmektedir: "Baba ile çocuklar özellikle de yetişkin oğullar arasındaki sempati ilişkileri ileride bireyin sosyal ve moral davranışlarına hükmeden kişiliğin gelişmesi bakımından son derece önemlidir." Yapılan çalışmalar çocuğun gelişimi üzerinde babanın etkisinin önemini ortaya koymaktadır. Özellikle sosyal ve duygusal gelişim açısından babanın etkisinin oldukça önemli olduğu görülmüştür (Allen ve Daly, 2007; Coltrane, 1990; Lamb, 2000).

Babanın çocuğun yaşamına katılımı, çocuğun duygusal ve sosyal yönden gelişimini desteklediği gibi davranış problemlerinin daha az görülmesi ile de ilişkilidir (Harris, Furstenbeg ve Marmer, 1998; Kuzucu ve Özdemir, 2013; Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid, ve Bremberg, 2008). Baba katılımı çocuklarda pozitif davranışlarla ilişkili görülmektedir (Coltrane, 1990; Rohner ve Veneziano, 2001). Ayrıca baba yoksunu olan çocukların durumluk ve sürekli kaygılarının anne babasıyla yaşayan çocuklarınkinden

yüksek olduğunu gösteren bulgular da vardır (Özdal ve Aral, 2005). Anne yoksunu olan ve babası ile yaşayan çocuklarla ilgili bir bulguya ulaşamadığı için, yüksek kaygı düzeyinin tek ebeveynle yaşıyor olmakla veya beraber yaşanan babanın ebeveynlik özellikler ile ilişki olabileceği düşünülmüştür.

Yıldırım'a (2009) göre baba otoritesinin yoksunluğu çocuğun disipline olma ve sorumluluk geliştirme tutumlarının gelişmesini engellemektedir. Ancak burada otorite ve otoriterlik kavramlarının farklı olup, babanın otorite olarak aile içinde disiplin, sorumluluk ve yönetme konusundaki işlevleri olduğuna dikkat çekmiştir. Güngörmüş'ün (1986) çalışmasında babası vefat eden ve babası hayatta olan öğrenciler incelenmiş ve babası vefat eden grupta daha fazla sayıda problem sayısı olduğu görülmüştür. Sonuçların özellikle babası hayatta olmayan kız çocuklar açısından anlamlı olduğu söylenmiştir. Alston ve Williams'in (1982) çalışmasında da babası olan ve babasız büyüyen çocuklar incelenmiş ve babası olmayan gruptakilerin daha olumsuz benlik algısına sahip olduğu görülmüştür. Kuzucu'nun (2011) aktardığına göre çocuk güven ve istikrara ihtiyaç duyduğu kadar uyarılmaya ve risk almaya teşvike de ihtiyaç duyar. Bunlar çocukların güçlenmesini ve dış dünyaya hazırlanmasını sağlar (Le Camus, 1995). Yine Tüm bunlarla birlikte çocuğun babaya erişebilirliği ona güvenlik duygusu ve duygusal destek sağlar (Cabrera ve ark., 2000).

Baba ile kurulan ilişki hem kız hem de erkek çocuk için cinsel kimlik gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Lamb (1997), erkek çocuğuna cinsiyet rol modeli olduğu için erkeğin bir baba olarak geliştirdiği özelliklerinin erkek olarak geliştirdiği özelliklerinden çok daha önemli olduğunu söylemektedir. Kuzucu (2011) babanın çocuk gelişiminde erkeksi özellikleri ile varlığının önem taşıdığını ancak çocuk ile sıcak ve duygusal ilişki kurup yakından ilgilenmesinin daha önemli olduğunu söylemiştir.

Babanın çocuğun yaşamında daha aktif rol alması anneye kariyerinde ilerleme ve farklı etkinliklere katılma imkanı da vermektedir (Lamb, 1997). Bu durum babanın çocuğun bakımında daha aktif rol oynamasına sebep olur. Anne başlangıçta babanın ebeveynliğinden kaygı duysa da zamanla bu durum yerini memnuniyete bırakır (Barnett ve Baruch, 1988). Bu durum annenin eşine bakış açısını olumlu yönde etkilemektedir. Böylece babaların aile içi rol ve sorumlulukları yerine getirmesi ve bu alanda desteklenmesi sağlıklı bir eş ilişkisi sağlar (Türkoğlu ve Gültekin-Akduman, 2015). Ayrıca eşler arasındaki ilişkinin niteliği de çocuğun gelişimini etkiler. Çocuk üzerinde birbirini tamamlayan etkiye sahip olan anne ve babanın olumlu ilişkisi ve

babanın anneyi desteklemesi, annenin çocuğu ile ilişkisini olumlu yönde etkiler (Tezel Şahin ve Özbey, 2007).

Çocuğun gelişim sürecinde anne ve babanın ebeveynlik stili ve davranışları çocuk üzerinde farklı sonuçlara sebep olmaktadır. Örneğin ebeveynlik stili ile çocuklarda kaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada çocuktaki kaygı düzeyi babanın ebeveynlik stili ile ilişkili bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda babanın ebeveynlik stili ve bazı demografik özelliklerinin (yaşı, eğitim düzeyi vb.) annenin ebeveynlik stili ve demografik özelliklerine göre çocuğun kaygı düzeyi ile ilişkili bulunurken annenin ebeveynlik stili ve demografik özellikleri çocuğun kaygı düzeyi ile ilişkili bulunmamıştır (Lungarini, 2015). Anne ve baba reddi ile genel aile ortamının çocuğun ilişkileri, yalnızlık düzeyleri ve sosyal kaygıları arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir çalışmada, arkadaşlık ilişkileri ve yalnızlık düzeyi hem anne hem de baba reddi ile ilişkili bulunurken sosyal kaygı yalnızca baba reddi ile ilişkili bulunmuştur (Mak, Fosco ve Feinberg, 2018). Başka bir çalışmada ise özellikle baba yoksunluğunun çocukların kaygı düzeyi üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Özdal, 2003). Bu bulgular bu çalışmanın da değişkenlerinden biri olan çocuktaki kaygı düzeyi üzerinde babanın rolünün anneye göre daha yordayıcı olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmalar babanın çocuğun gelişiminin birçok alanında etkisinin önemli olduğunu göstermektedir. Babanın çocuğun yaşamına aktif katılımı çocuğun bilişsel gelişim, davranışsal ve duygusal düzenleme (Cabrera ve ark., 2000), sosyal gelişim (Lamb, 1997), duygusal gelişim (Allen ve Daly, 2007) zihinsel gelişim ve akademik başarı (Güngörmüş, 1992), psikolojik iyi oluş (Harris ve ark., 1998; Rohner ve Veneziano, 2001), kimlik kazanımı (Basen, Morris ve Rogers, 1992) ve cinsiyet rolü gelişimi (Lamb ve ark., 1985; Radin, 1994) alanlarında oldukça önemlidir.

1.3 OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUĞUNUN SOSYO-DUYGUSAL GELİŞİMİ

Sosyal beceri ve olumlu sosyal davranışlar okul öncesi dönemin gelişimsel görevi olarak yaşamın diğer yıllarında sosyal uyum başta olmak üzere okula uyum, akademik başarı, sosyal konum gibi birçok alanla ilişkilidir (Gülay Ogelman, 2016). Çocuk ailede kendisine sunulan sosyal deneyimlerin yanı sıra aile bireylerini de kendine model olarak alır. Böylece aile çocuğa sosyal açıdan kabul edilen davranışlar geliştirmesinde rehberlik eder. Sosyal gelişim çocuğun duygusal, zihinsel ve fiziksel gelişimine de olumlu katkı sağlar. Sosyal ilişkilerin temelinde duygusal süreçler bulunması nedeni ile

sosyal ve duygusal gelişim alanları birbiri ile yakından ilişkilidir. Sosyal açıdan yeterli çocuk, duygularını ifade etme becerisine de sahiptir. Ayrıca sosyal ilişkileri anlama, yorumlama, sosyal problemleri çözme açısından zihinsel, duygusal süreç ve dil becerilerine de ihtiyaç vardır (Gülay Ogelman, 2016). Bu dönemde sosyal yetkinlik becerileri gelişmemiş çocuklarda ileride davranış problemleri görülüp bu durum sosyal yaşantısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Ladd, 2000).

Çocukların sosyal uyum, akademik başarı, duygu ve davranış düzenleme gibi birçok gelişimsel sonucunda, sağlıklı bir aile yapısında ya da işsizlik, yoksulluk, aile içi çatışma gibi sorunların yoğun olduğu aile yapısında büyümenin farkı literatürde gösterilmiştir. Sağlıklı aile ortamı çocuğun diğerleri ile uygun iletişim kurma, empati kurma, yardımlaşma, paylaşma, işbirliği yapma gibi olumlu sosyal ve duygusal davranış geliştirmesini destekleyicidir (Yıldırım, 2004). Bu süreçte ebeveynlerin çocuk gelişimi ile ilgili bilgi eksikliği veya yanlış uygulamaları çocukta empati kuramama, işbirliği yapmada zorluk, sosyal olarak geri çekilme, saldırganlık gibi olumsuz davranışların oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir (Tezel Şahin ve Özbey, 2007).

Çocuğun sosyo-duygusal gelişimi ve ilişkili birçok faktör çeşitli çalışmalarda incelenmiştir (Eratay, 2011; Karaca, Gündüz ve Aral, 2011; Merrell, 1994; Persson, 2005; Rubin, Coplan ve Bowker, 2009). Bu tez çalışması kapsamında çocuğun olumlu gelişimsel sonucu olarak sosyal yetkinliği, olumsuz gelişimsel sonucu olarak da hem dışsallaştırılmış (kırgınlık-saldırganlık) hem de içselleştirilmiş (kaygılı-geri çekilme) sorunlar dikkate alınmıştır. Bu açıdan ileriki kısımlarda bu kavramlar ve ilgili araştırma bulgularına yer verilecektir.

1.3.1. Sosyal Yetkinlik

Sosyal yetkinlik prososyal, uyumlu ve pozitif davranışlardan oluşan karmaşık ve çok boyutlu bir yapıdır (Merrell, 1994). Sosyal yetkinlik, başarılı bir sosyal uyum gerektiren motivasyon durumu ve beklentileri gerçekleştirmeye yönelik farkındalık geliştirmeyi kapsar. Bununla birlikte sosyal yetkinlik, başkasının bakış açısıyla olayı değerlendirebilme, geçmiş deneyimlerden öğrenerek günlük yaşama adapte etme ve öğrendiklerini sosyal etkileşimde kullanma becerilerini de yansıtmaktadır (Clickeman, 2007). Bir başka tanıma göre sosyal yetkinlik, bir çocuğun olumlu ilişkilere sahip olmasını sağlamak için gereken yeteneklerin ve sosyal becerilerin uygun bir şekilde uygulanmasının bir birleşimidir (Joy, 2016). Gresham (1986) sosyal yetkinliğin uyumlu

davranış ve sosyal beceriler olmak üzere iki bileşenden oluştuğunu söylemiştir. Sosyal becerileri içeren davranışlar ise *kişiler arası davranışlar* (kabul yetkisi, konuşma becerisi, başkalarıyla işbirliği yapabilme, başkalarıyla oyun oynama), *kendiyle ilgili davranışlar* (duygularını ifade edebilme, etik davranışa karşı olumlu tutum) ve *görevle ilgili davranışlar* (davetli davranış, görevi tamamlama, verilen yönergeleri takip etme, bağımsız çalışma) olarak üç alana ayırmıştır.

Sosyal yetkinliğin bileşeni olan sosyal beceri gelişimi doğumla birlikte ebeveyn-çocuk etkileşimi ile başlar. Farklı durumlarda uygun davranışı gösterebilme, karşılıklı ilişkilerin oluşumu ve sürdürülmesi, duyguların düzenlenmesi gibi alanlarda sosyal beceriler önemli bir nitelik kazanır. Sosyal beceriler çocuğun gelişiminde kritik bir rol oynar ve yaşam boyu devam eder. Bu beceriler başkalarıyla uygun sosyal etkileşime imkan tanır ve kişisel ilişkileri kolaylaştırır (Poole, 2009). Sosyal olarak reddedilen ya da sevilmeyen ve sosyal becerileri zayıf çocuk toplumsal olarak yetkin görülmez (Gresham, 1986). Persson'un (2005) okul öncesi çocukların akran etkileşimi ile prososyal ve agresif davranışlarını incelediği araştırmada yeterli sosyal beceriye sahip olmayan çocukların akranları tarafından daha fazla dışlandıkları buna bağlı olarak ve sosyal olarak yetkin kabul edilmedikleri görülmüştür. Oyun sosyal açıdan gerekli becerileri öğrenmede önemlidir (Gülay Ogelman, 2016). Okul öncesi dönemde çocuk sosyal ve duygusal yeterliklerini oyun yoluyla sergileyebilir (Eisenberg ve Fabes, 1992). Harter ve Pike (1984), oyunlarda tercih edilme ve akran kabulünün, bu dönemde sosyal ve duygusal alanlarda yeterlik göstergesi olduğunu belirtmişlerdir. Lau'nun (2001) çalışmasında popüler ve popüler olmayan çocuklar arasındaki davranış farklılıklarını görmek amacıyla çocuklar serbest oyun sırasında gözlemlenmiştir. Popüler olarak tanımlanan çocukların iyi sosyal becerilere sahip olduğu, akranlarıyla pozitif ve işbirliğine dayalı etkileşim kurdukları görülmüştür. Akranlarıyla iyi iletişim kurma, pozitif ve işbirlikçi etkileşime girme, paylaşma, oyun arkadaşlarının isteklerine saygı duyma, diğerlerini selamlama ve sorularına yanıt verme davranışlarını gösteren çocuğun sosyal olarak yetkin olduğunu belirtilmiştir.

Sosyal yetkinlik için gerekli unsurlardan bir diğeri ise diğerlerinin duygularını anlayabilme ve kendi duygularını ifade edebilmektir. Duygusal beceriler sosyal yetkinlik için oldukça gerekli görülmektedir (Çorbacı-Oruç, 2008; LaFreniere ve ark., 2002). Duyguların çoğu çevre ile etkileşim ile oluştuğu için duygular sosyaldir (Parrott, 2001). Kişinin çevresindekilerle sosyal olarak ilişki kurabilmesi için karşısındakinin duygularını anlayabiliyor olması gerekir (Çiftçi Topaloğlu, 2013). Duygusal yetkinlik olarak da

adlandırılan duygu düzenleme, sosyal gelişimin kritik araçlarından biri olarak görülür (Chang, Shelleby, Cheong ve Shaw, 2012). Duygusal yetkinlik kavramı duygusal ifadeyi, duygusal bilgiyi ve duygusal düzenlemeyi içerir (Denham ve ark., 2003). Duygusal yetkinlik çocuğun evde, okulda ve diğer çevresinde sosyal yetkinliğinin belirleyicisidir (Chang ve ark., 2012). Okul öncesi dönem çocukları ile yapılan bir çalışmada çocukta duygu düzenleme düzeyindeki artışın olumlu sosyal davranışlarda artış ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Arı ve Yaban, 2016). Ayrıca çocuğun 3-4 yaşında kazandığı duygusal yetkinlik hem bu dönemde hem de 4-6 yaş aralığındaki sosyal yetkinliğine katkı sağlamaktadır (Denham ve ark., 2003). Ebeveyn tepkileri çocukların duygu düzenleme becerilerini ve buna bağlı olarak çocuğun sosyal yetkinliğini etkilemektedir. Bu alanda yapılan bir çalışmada ebeveynleri olumsuz duygularına olumlu tepki veren çocukların duygu düzenleme becerileri gelişmiş olup daha yetkin oldukları görülmüştür. Bunun aksine çocuğun olumsuz duygularına ebeveynin cezalandırma gibi olumsuz tepkileri ise çocuğun duygu düzenleme becerisi geliştirmesini engelleyip sosyal olarak daha az yetkin görülmelerine sebep olmaktadır (Denham ve ark., 1997). Ebeveynlerin çocuklarına duygularını ifade etmeyi teşvik etmesi, karşılıklı duygu odaklı tepkileri ve problem çözmesine yardım etmesi çocuğun sosyal yetkinliğini artırmaktadır (Eisenberg, Fabes ve Murphy, 1996).

Literatürde çocuğun sosyal yetkinliği ile ilişkili faktörler incelendiğinde dil gelişimi, yaş ve cinsiyet gibi değişkenlerle ilişkisini inceleyen çalışmalara rastlanmıştır. Çocukta dil yeteneğinin gelişimi de sosyal yetkinlik ile ilişkilidir. Okul öncesi dönemde çocuğun dil yeteneğindeki artış çevresini daha iyi anlamasını ve diğer çocuklar ile yetişkinler ile daha iyi etkileşim kurmasını sağlar (Bredenkamp ve Copple, 1997). Bu dönemde dil gelişimi yeterli olmayan çocuklarda empatik tepki vermede güçlük, benlik saygısı eksikliği ve düşük öz-denetim gibi özellikler gösterdiği görülmüştür. Bu durum çocuğun sosyal yetkinlik geliştirmesini engellemektedir (McCabe ve Meller, 2004). Sosyo-duygusal gelişim açısından yaş ve çocuğun cinsiyeti gibi demografik değişkenlerin sosyal yetkinlik ile ilişkisi literatürde vurgulanmaktadır. Okul öncesi dönem çocuklarının gelişimi incelendiğinde her yaşta farklı özellikler kazandıkları ve bu hızlı gelişim nedeni ile bir yıllık yaş aralığının bile sosyal gelişim üzerinde ciddi farklılıkları doğurduğu ve yaşın ilerlemesi ile çocuklarda sosyal yetkinlik ve uyumun arttığı görülmüştür (Çimen, 2000; Dinç ve Gültekin, 2004; Merrell, 1994; Sarı, 2007; Şen, 2009).

Sosyal yetkinliğin cinsiyete göre farklılıklarını inceleyen çalışmalara bakıldığında genellikle kızların sosyal yetkinlik düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek düzeyde

olduğu görülmektedir (Çorapçı, Aksan, Arslan-Yalçın ve Yağmurlu, 2010; Kuyucu, 2012; Seven, 2008; Tozduman Yaralı ve Özkan, 2016). Bir çalışmada kız çocuklarının akran işbirliği, akranlarıyla eşyalarını paylaşma, zor durumda onları teselli etme gibi davranışları erkeklere göre daha fazla gösterdikleri görülmüştür. Ayrıca kızların olumlu sosyal davranışlarının erkeklerden daha yüksek olduğu da görülmüştür (Altay ve Güre, 2012). Bu durum toplumun cinsiyete rollerine yönelik beklentileri ile ilişkilendirilmektedir. Türk toplumunda kız çocuklarından erkeklere göre daha itaatkar, uysal, uyumlu ve sessiz olması beklenirken, erkek çocuklarından ise daha dışavuruk davranış gösterme (asilik), sözel saldırganlık ve hakkını koruma adına fiziksel şiddet göstermesi beklenmektedir. Erkek çocuğun hareketli, girişken olması beklenirken, kız çocuklarında bu davranış erkek çocuklarında olduğu kadar desteklenmemektedir. Türk geleneksel yapısında kızların pozitif davranışları, erkeklerin ise negatif davranışları daha olağan kabul edilmekte olup, çocuğun bu yöndeki davranışları daha çok pekiştirilmektedir. Cinsiyet rollerine göre şekillenen bu beklentiler anne-baba tutumlarını da şekillendirmektedir (Altay ve Güre, 2012; Gülay Ogelman, 2016).

İlk sosyalleşme birimi olan ailede ebeveynlik stili ve ebeveynlerin davranışları çocukların sosyal gelişimleri açısından oldukça önemlidir. Baumrind (1991) ebeveynlerin ihmalkar, izin verici ve tutarsız davranışlarının çocuğun sosyal yetkinliğini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Altay ve Güre'nin (2012) çalışmasında demokratik ebeveyn stilindeki annelerin çocukları, izin verici ebeveynlik stilindeki annelerin çocuklarına göre daha fazla olumlu sosyal davranış sergilediği görülmüştür. Olumlu sosyal davranışlar çocuğun sosyal açıdan yetkin kabul edilmesini sağlamaktadır. Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan'ın (2012) çalışmasında da demokratik ebeveyn tutumu ile çocuğun sosyal yetkinliği arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Çocuklarına ilgili ve sıcak davranan ebeveynlerin çocukları, katı disiplin uygulayan ebeveynlere göre daha fazla olumlu davranış sergilemekte olup sosyal olarak daha yetkin görülmektedirler (Laible ve ark., 2004; Snyder, Stoolmiller, Wilson ve Yamamoto, 2003). Daha önceki kısımlarda da bahsedilen ebeveynlik ile ilgili literatürden yola çıkılarak babanın demokratik ebeveynliğinin çocukta sosyal yetkinlik ile ilişkili olması beklenmektedir.

Bu bilgiler ışığında çocuğun sosyal yetkinlik davranışı ile ilgili aşığıdaki hipotezler sınanmıştır;

“Babanın demokratik ebeveyn stili puanı çocuğun Sosyal Yetkinlik davranışını yordayacaktır.”

“Çocuğun yaşı arttıkça Sosyal Yetkinlik puanları yükselecektir.”

“Kız çocukların Sosyal Yetkinlik puanları, erkek çocukların puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının Sosyal Yetkinlik puanları gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Yüksek eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının Sosyal Yetkinlik puanları düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır.”

1.3.2 Davranış Problemleri

Çocuklarda davranış sorunları içe kapanıklık, kaygı, utanma, sosyal çekingenlik, depresyon gibi içselleştirilmiş (içe yönelim) davranış problemleri ve saldırganlık, dürtüsellik, hiperaktivite gibi dışsallaştırılmış (dışa yönelim) davranış problemleri olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır (Stacks ve Goff, 2006). İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri arasında bir ayırım yapılmasına ve birbirinden farklı davranışları içermelerine rağmen bu iki davranış problemi eş zamanlı olarak da görülebilmektedir (Gilliom ve Shaw, 2004; Youngstrom, Findling ve Calabrese, 2003). Yapılan çalışmalar okul öncesi dönemde davranış problemi gösteren çocukların yaşamın ilerleyen dönemlerinde de bu davranış problemini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu alanda yapılan boylamsal bir çalışmada davranış problemleri gösteren 2-5 yaş arasındaki çocukların 12 ve 28 ay sonraki tekrarlayan gözlemlerinde çocukların yaklaşık %50'sinin sonraki değerlendirmelerde de problem davranışı sürdürdüğü görülmüştür (Lavigne ve ark., 1998). Yine başka bir boylamsal çalışmada okul öncesi dönemde davranış problemleri gösteren çocukların ergenlik döneminde de bu davranış problemlerinin devam ettiği görülmüştür (Shaw ve ark., 1998). Çocukların içe yönelik ve dışa yönelik davranış problemleri, yalnızlıkları ve sosyal konumları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir diğer boylamsal çalışmada çocuklar 5 yaşından 10 yaşına kadar izlenmiştir. Araştırmanın sonucunda okul öncesi dönemde saldırgan (dışa yönelik davranış problemi) ve kaygılı davranışlar (içe yönelik davranış problemi) ileri yıllardaki uyumsuzluk ile ilişkili bulunmuştur (Ladd ve Troop-Gordon, 2003).

Araştırmaların sonuçları okul öncesi dönemde davranış problemlerinin çocuğun yaşamında ilerleyen dönemlerde de devam ettiğini bu nedenle erken dönemde tespitinin önemini ortaya koymaktadır. Bir sonraki kısımda davranış problemleri içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış sorunlar olarak sınıflandırılarak açıklanmıştır.

1.3.2.1 İçselleştirilmiş Davranış Problemleri

Davranışsal ve duygusal sorunların içselleştirilmiş boyutu; depresyon, sosyal geri çekilme, kaygı (anksiyete), korku ve somatik (fiziksel) vb. sorunlardan oluşur. Bu semptomlar birbiriyle ilişkilidir. Örneğin depresif bir çocuğun somatik belirtiler gösterme olasılığı yüksektir (Merrell, 1994; Masser ve Cloninger, 1990).

Rubin ve Coplan (2004) sosyal olarak geri çekilen çocukların huzursuz, endişeli, yalnız, güvensiz ve akran reddine uğradığını ve bununla birlikte yaşa uygun kişilerarası ilişkilerde ve sosyal becerileri ortaya koymada güçlük yaşadığını söylemiştir. Rubin ve arkadaşları (2009) da sosyal olarak geri çekilme eğiliminde olan çocukların sosyal ortamlarda kaygılı ve temkinli davrandığını belirtmiştir. Coplan ve Rubin'in (2010) çocukları serbest oyunları sırasında gözlemediği çalışmasında da sosyal olarak geri çekilme eğiliminde olan çocukların oyun sırasında sessizce tek başlarına oynadığını ya da akranlarının oyunlarına katılmadan onları izlediğini belirtmişlerdir. Coplan ve Rubin (2010), içselleştirilmiş davranış problemlerine sebep olan sosyal etkileşimden uzaklaşma ile ilgili bir yalnızlık sınıflandırması yapmıştır. Buna göre çocukların korktukları ve kaygılı oldukları için sosyal etkileşimden uzaklaştığını belirtmiş ve bunu dört başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlardan ilki ve en önemli olarak belirttiği biyolojik temelli olduğu ileri sürülen davranışsal ketlenmedir. Diğer üçü ise utangaçlık, sosyal suskunluk ve kaygılı yalnızlıktır.

İlgili kaynaklarda ve kullanılan ölçekte (bkz. Çorapçı ve ark., 2010) sosyal davranış boyutu olan kaygılı-geri çekilme (anxiety-withdrawal), anksiyete-içedönüklük olarak kullanılmıştır. Ancak içedönüklük tanımı kültüre duyarlı olup anlamı ve bir sorun davranış olup olmadığı farklılaşabilmektedir. Bu sebeple literatürde bu kavramın içedönüklük yerine geri çekilme olarak kullanılması tavsiye edilir. Geri çekilme, tanıdık veya tanıdık olmayan akranla karşılaştığında çocuğun gösterdiği tek başınalık davranışının her durum ve zamanda süreklilik göstermesidir (Rubin, Cheah ve Fox, 2001). Utangaçlık ise algılanan sosyal değerlendirmenin ve sosyal yeniliğin karşısında duyulan kaygı ve sakinme anlamına gelmektedir (Rubin ve Coplan, 2004). Geri

çekilme, okul öncesi dönemde en çok görülen davranış problemlerindedir (Derman ve Başal, 2013; Kandır, 2000). Bu davranışı gösteren çocuklar, akranları ile birlikte sosyal faaliyetlerden sıklıkla kaçınıp sosyal olarak geri çekilirler. Erken çocukluk döneminden ergenliğe kadar bu davranışı gösteren çocuklar sosyo-duygusal zorluklar (örneğin kaygı, düşük benlik saygısı, depresif belirtiler ve içselleştirme sorunları gibi), akran ilişkilerinde zorluk (örneğin akran reddi, mağduriyet, arkadaş kalitesi düşüklüğü gibi) ve okul hayatında zorluk (örneğin düşük kalitede öğretmen-çocuk ilişkisi, akademik zorluklar, okuldaki kaçma gibi) yaşamaktadırlar (Rubin ve ark., 2009).

Diğer içselleştirme sorunu olan kaygının (anksiyete) normal ve patolojik kaygı olmak üzere iki türü vardır. Normal kaygı ölüm, ileri yaşlılık, hastalık gibi hayattaki gerçeklerle karşılaşıldığında kişinin yalnızlık duygusu yaşayıp yardıma ihtiyacı olduğunda ve eskiden bilinen belirli bir durumdan bilinmeyen ve belirsiz bir duruma doğru gidildiğinde yaşanır. Patolojik kaygı ise kişi kaygıyı taşıyamaz hale gelip yansıtma, yüceltme, bastırma, özdeşleşme gibi savunma mekanizmalarına sık başvurduğunda görülen kaygı türüdür. Araştırmanın değişkenlerinden biri olan kaygı (anksiyete) iç veya dış dünyada bir tehlike durumu algılandığında kişinin yaşadığı yoğun endişeli ruh hali ve kötü bir şey olacağı hissi olarak da tanımlanabilir. Okul öncesi dönemde bu çocuklar suskun, akranlardan çekinme, utangaçlık gibi davranışlar gösterir. Bu durum ailelerin çocuklara daha fazla korumacı davranmasına neden olup çocuğun aileye bağımlı olmasına yol açacağı için çocuk akranları ile birlikte iken kaygı davranışı gösterebilir (Metin Aslan, 2016). Rubin ve arkadaşları (2009) aşırı denetimli veya aşırı bağımlı ebeveynlik tarzının çocuğun içsel ve içsel olmayan zorluklarının şiddetlenmesine ve çocuğun sosyal olarak geri çekilmesine neden olduğunu belirtmiştir. Aşırı koruyucu, kısıtlayıcı ve kontrol eden ebeveynler çocuklarının davranışlarını kısıtlayıp faaliyetlerini kontrol etme eğilimindedir. Bu durum çocuğun bağımsızlık kazanmasını engeller ve çocuğun kişilerarası ilişkilerinde problem çözme ve problemle başa çıkma becerilerinin gelişimini olumsuz yönde etkiler. Sonuçta çocuk endişeli davranış sergileyip sosyal olarak geri çekilme eğiliminde olur. Hurrell, Hudson ve Schniering (2015) ebeveynleri tarafından olumsuz ve eleştirel tutuma maruz kalan çocukların duygu düzenleme becerisi kazanamadığını ve buna bağlı olarak kaygı düzeylerinin arttığını belirtmiştir. Rubin, Hastings, Stewart, Henderson ve Chen (1997) yaptıkları çalışmada aşırı endişeli, aşırı kontrollü veya aşırı korumacı ebeveynlik tutumu gösteren ailelerin çocuklarının daha fazla geri çekilme davranış sergilediğini göstermiştir. Rubin, Burgess ve Hastings (2002) de yaptıkları çalışmada aşırı koruyucu, yetersiz duyarlı destek gösteren, aşırı kontrolcü ve müdahaleci anne baba tutumlarının çocukta davranışsal

ketlenme ile ilişkili olduğunu bulmuş ve buna bağlı olarak bu durumun sonraki süreçte çocuktaki kaygıya sebep olduğunu belirtmişlerdir. Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan (2012) ise okul öncesine devam eden çocuklarda ebeveynlerin otoriter ve aşırı koruyucu tutumları ile çocuğun geri çekilme davranışının ilişkili olduğunu bulmuştur. Tabak (2007) çalışmasında davranış problemi gösteren çocukların ebeveynlerinin en fazla koruyucu tutum sergilediklerini bulmuştur. Kılıç ve Şener (2005) ise davranış problemi gösteren çocukların ailelerde rol ve kontrol işlevlerinin sağlıklı olduğunu söylemiştir. Çocuğun sosyal olarak yetersiz ve geri çekilme eğiliminde olan davranışları güvensiz ebeveyn-çocuk ilişkisi, aşırı denetimli, aşırı müdahaleci ve aşırı koruyucu ebeveynlik tarzı, genetik faktörler, akran reddi ve tüm bunların arasındaki etkileşimler ile ilişkilidir. Buna göre bu durum çocukta benlik hakkında olumsuz düşünce ve duygulara, sosyal kaygıya ve depresyona yol açabilmektedir (Rubin ve ark., 2009).

Sosyal yetkinliğin çocuktaki kaygı düzeyi ile ilişkili olduğu da görülmektedir. Çolak, Eren ve Doğan'ın (2017) çalışmasına göre üzüntü yönetimi ve sürekli kaygı arasındaki ilişkiyi sağlayan aracı değişkenin çocuğun yetkinliği olduğu bulunmuştur. Yani üzüntü yönetimi çocukta yetkinliği etkilerken, yetkinlik de sürekli kaygıyı etkilemektedir. Buna göre üzüntüsünü yönetebilen çocuk kendini daha yetkin olarak görüp kaygılarını kontrol edebilmektedir. Yetkinlik düzeyi arttıkça kaygı yaşamaya ilişkin eğilim azalmaktadır.

Olumsuz akran ilişkileri ve akran reddi çocuğun sosyalleşmesini etkilemekte olup olumsuz akran algıları ile çocuğun sosyal konumu ve yalnızlık ile ilişkili görülmektedir (Ladd ve Troop-Gordon, 2003). Bu alanda yapılan bir çalışmada zorbalığa uğrayan çocukların depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek; benlik saygılarının ise diğer çocuklara göre daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür (Craig, 1998). Sosyal kaygı, ergenlik döneminde de çocuğun sosyal gelişimi etkileyen bir tehdit olarak varlığını sürdürmektedir. Bu kaygı, çocuğun akranları tarafından olumsuz olarak yargılanma korkusundan ve sosyal ilişkilerden kaçınma veya sıkıntıya maruz kalma eğiliminden kaynaklanmaktadır (Mak ve ark., 2018). Çocuğun bu alanda okulda yaşadığı olumsuz yaşantılar çocukta görülen kaygı belirtileri ile ilişkilidir (Dağlar, 2009). Bu alanda yapılan bir çalışmada akran değerlendirmeleri konusunda kaygılı olduğunu söyleyen ve sosyal kaygı ve çatışmayı yüksek düzeyde yaşadığını belirten çocukların kendilerine değer vermedikleri, olumsuz değerlendirilme korkusu yaşadıkları ve sosyal kaçınma ve stres ölçeklerinden yüksek puan aldıkları görülmüştür (La Greca ve Stone, 1993). Olumsuz akran ilişkileri, akran reddi ve akran zorbalığının çocukta kaygı, depresyon ve yalnızlıkla ilişkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte zaten utangaç olan bir çocuğun

okul öncesi kuruma başladığında kendisine tanıdık olmayan bir çevreye girmesi ile stres düzeyi artar. Bunun sonucunda çocuk akranları ile olan etkileşimden çekinip kaygı belirtileri (sosyal suskunluk, kaygılı yalnızlık gibi) gösterir (Coplan ve Rubin, 2010). Çocuğun akranları ile olan bu sosyal etkileşimden uzaklaşması zamanla akranları tarafından dışlanmaya sebep olabilmektedir. Bu durum çocuk ve akranları arasında giderek artan bir etkileşim sorunu ortaya çıkartmaktadır (Rubin ve ark., 2009; Coplan ve Rubin, 2010).

Çocuklarda görülen kaygı bağlanma ile ilişkili görülmektedir. Bir çalışmada çocukların kaygı semptomlarının annelerin güvensiz kaçınan ve güvensiz dirençli bağlanma puanları ile ilişkili olduğu; anne ile güvenli bağlanma gerçekleştiremeyen çocukların kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Dağlar, 2009). Ebeveynlere güvenli bağlanma çocukların öznel benlik alanlarındaki olumlu değerlendirmelerini artırarak kaygıyı azaltmaktadır (Sümer ve Anafarta Şendağ, 2009).

Çocukların ebeveynlik davranış algıları da çocuğun kaygı düzeyi ile ilişkilidir. Çocuklar ebeveynlerinden kabul ve sevgi aldıklarında daha az kaygı, depresif davranış gösterdikleri; ebeveynlerinden daha fazla psikolojik kontrol algıladıklarında ise daha fazla kaygı ve depresif belirtiler gösterdikleri görülmüştür (Wei ve Kendall, 2014). Aileleri tarafından sıcaklık, sevgi, ilgi ve şevkat ihtiyaçları karşılanmayan yani aileleri tarafından reddedildiğini algılayan çocuklar diğer insanların güvenilmez olduğuna yönelik bir dünya görüşü geliştirirler ve kaygı düzeyleri aileleri tarafından kabul ve sevgi algılayan çocuklara göre daha yüksektir (Rohner, 1986). Genel olarak algılanan ebeveyn reddi daha zayıf sosyal uyumla ilişkili; daha olumlu bir aile ortamı ise daha iyi arkadaşlık kalitesi ve daha az yalnızlık ve kaygı ile ilişkilidir (Mak ve ark., 2018).

İlgili literatür incelendiğinde bu alanda önemli demografik değişkenlerden olan cinsiyet faktörünün çocukta içe yönelim davranış problemleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. İçe yönelim davranış problemleri genellikle kız çocuklarda erkek çocuklara göre daha fazla görülmektedir (Balat, Şimşek ve Akman, 2008; Erol, Kılıç, Ulusoy, Keçeci ve Şimşek, 1998; Kargı ve Erkan, 2004; Şehirli, 2007). Bu çalışmanın içe yönelim davranış problemlerinden biri olan kaygı da kızlarda erkeklere göre daha yüksek düzeyde görülmektedir (Demiriz ve Ulutaş, 2003; Lungarini, 2015). Yine çalışmanın diğer bir içe yönelim davranış problemi olan geri çekilmenin de cinsiyete göre farklılaştığı görülmektedir (Rubin ve Coplan, 2004; Rubin ve ark., 2009). Ayrıca kız çocuklarda görülen geri çekilme erkek çocuklara göre daha kabul edilebilir bir özellik olarak

görülmektedir. Erkek çocuklarda ise bu durum daha olumsuz karşılanmaktadır (Rubin ve Coplan, 2004). Literatürde cinsiyete göre içe yönelim davranış problemleri göstermede farklılık olmadığını söyleyen araştırma bulguları da bulunmaktadır (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000; Çorapçı ve ark., 2010; Sertbaş, 2006; Tozduman Yaralı ve Özkan, 2016).

Çocukta görülen içe yönelim davranış problemleri ile çocuğun yaşı arasındaki ilişkiye bakıldığında farklı bulgular görülmektedir. Kargı ve Erkan'ın (2004) 3-5 yaş aralığındaki çocuklar ile yaptığı çalışmada çocuğun yaşı ilerledikçe içe yönelim davranış problemlerinde artış olduğunu söylemiştir. Şehirli (2007) çocukların yaşları ile problem davranışlarına baktığında 5 yaş grubundaki çocukların sosyal kaygı davranışlarının 6 yaş grubundaki çocuklara göre daha fazla olduğunu bulmuştur. Okul öncesi dönemdeki yaş aralığının fazla olmaması sebebi ile yaş ile içselleştirilmiş davranış problemleri arasında ilişki görülmeyebilir. Ancak okul öncesi dönemde kaygı yaşayan bir çocuğun kaygısı zamanla artmaya devam edip orta çocukluk ve ergenlik döneminde sosyal fobi, kaygı bozukluğu gibi durumlara sebep olabilmektedir (Coplan ve Rubin, 2010).

Çocuğun kardeş durumu da içe yönelim davranış problemleri üzerinden yordayıcı olabilmektedir. Şehirli (2007) çalışmasında çocuklarda sosyal kaygı ile kardeş sayısı arasında ilişki olduğunu bulmuş ve tek çocukların 2 kardeş olanlara göre daha uyumlu olduklarını, bununla birlikte 3'ten fazla kardeşi olanların daha fazla kaygı gösterdiklerini söylemiştir. Demiriz ve Ulutaş'ın (2003) çalışmasında kardeş sayısı arttıkça çocukların kaygı düzeylerinde artış ve Seven'in (2007) çalışmasında da çocuk sayısı arttıkça ebeveynlerin çocukla ilgilenme süresinin azalmasına bağlı olarak çocukta içselleştirilmiş davranış problemlerinin arttığı yorumlanmıştır. Kanlıklıçer (2005) ise kardeş sayısı ile gösterilen içe yönelim davranış problemleri arasında bir ilişki bulamamıştır. Alisinanoğlu ve Kesicioğlu (2010) da çocukta endişeli-ağlamaklı olmakla ilgili davranış problemi ile kardeş sayısı arasında bir ilişki bulmamıştır. Özdal'ın (2003) çalışmasında ortanca veya ortanca çocuklardan biri olmanın ilk ve son çocuk olmaya göre daha yüksek kaygı ile ilişkili olduğu belirtmiştir.

Ebeveynlerin demografik özelliklerine göre çocuğun içe yönelim davranış problemlerine bakıldığında anne-babanın eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeyinin çocuğun içe yönelim davranış problemleri üzerinde etkili olduğu söylenilebilir. Düşük eğitim düzeyine sahip ailelerin çocuklarının daha fazla içe yönelim davranış problemi gösterdiğini söyleyen çalışmalar bulunmaktadır (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000; Çorapçı

ve ark., 2010 Kargı ve Erkan, 2004). Anne babanın öğrenim düzeyi arttıkça çocukların kaygı düzeylerinde azalma görülmektedir (Demiriz ve Ulutaş, 2003). Bir çalışmada endişeli-ağlamaklı davranış probleminin özellikle babanın öğrenim düzeyinin artması ile birlikte azaldığı görülmüştür (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010). Başka bir çalışmada ise okuma-yazma bilmeyen anne-babaların çocuklarının kaygı düzeyinin yüksek okul mezunu anne babalardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyinin yüksek olması ebeveynin daha bilinçli olmasını ve çocuk ile olan ilişkisini olumlu yönde etkilediği bu sayede sağlıklı iletişim içinde büyüyen çocuğun güven ve sevgi duyguları geliştirip kaygı düzeyinin azaldığı belirtilmiştir (Özdal, 2003).

Literatür bulgularında görüldüğü gibi, çocuğun içselleştirilmiş davranış problemleri göstermesi ile ilişkili birçok değişken vardır. Bu bağlamda, bu tez çalışmasında çocuğun içselleştirilmiş davranışları ile ilgili aşağıdaki hipotezler sınanmıştır;

“Erkek çocukların Kızgınlık-Saldırganlık puanları kız çocukların puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Kız çocukların Kaygılı-Geri Çekilme puanları erkek çocukların puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Babanın otoriter ebeveyn stili puanı çocuğun Kaygılı-Geri Çekilme davranışını yordayacaktır.”

“Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının Kaygılı-Geri Çekilme puanları, gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının Kaygılı-Geri Çekilme puanları, yüksek eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır.”

1.3.2.2. Dışsallaştırılmış Davranış Problemleri

Dışsallaştırılmış davranış sorunları meydan okuyan, yıkıcı, muhalif, saldırgan ve hiperaktif davranışlardan oluşmaktadır. İçselleştirilmiş davranışlarda olduğu gibi dışsallaştırılmış davranışlar da birbirleri ile ilişkidir ve bu alanlar birbirine eşlik edebilir

veya hepsi bir arada bulunabilir (Merrell, 1994). Literatürde saldırgan davranışlar temelde 3 türe ayrılır. Bunlar:

Fiziksel saldırganlık: İtme, vurma, tekmeleme veya birinin malına zarar verme yoluyla başkalarını fiziksel olarak inciterek zarar verme.

Sözel Saldırganlık: Tehdit etme, ad takma, alay etme vb. yollarla başkalarına zarar verme.

İlişkisel Saldırganlık: Toplumsal olarak dışlama, kötü niyetli dedikodu yapma, diğerlerinin akran ilişkilerini bozma yoluyla başkalarına zarar verme (Berk, 2013).

Araştırmanın değişkenlerinden biri olan saldırganlık fiziksel/açık saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık olmak üzere iki boyutta incelendiğinde; itmek, vurmak, tekmelemek gibi fiziksel olarak zarar veren ve doğrudan gözlenebilen davranışlar, fiziksel/açık saldırganlık; dışlayarak, dedikodu çıkararak kişilere zarar veren ve genel olarak daha örtülü davranışlar ilişkisel saldırganlık alanını kapsar. İlişkisel saldırganlık daha kapalı ve daha az yüz-yüze bir saldırganlık türü iken, fiziksel saldırganlık kolaylıkla gözlenebilen ve daha çok yüz-yüze durumlarda gerçekleşen bir saldırganlık türüdür (Erdoğan, 2009). Okul öncesi dönem çocuklarıyla yapılan bir çalışmanın sonucuna göre ilişkisel saldırganlık hem erkek hem de kız çocukları için sosyal psikolojik uyumsuzlukla (örneğin, akran reddi) ilişkilidir (Crick ve Casas, 1997).

Çocukların saldırganlık davranış problemleri okul öncesi dönemde başlamaktadır. Yapılan bir çalışmada 17 aylıkken çocukların kardeşlere, akranlara ve yetişkinlere karşı fiziksel saldırganlık hareketleri göstermeye başladığı görülmüştür. Erken çocukluk döneminde fiziksel saldırganlık gösteren çocuklarda daha sonraki dönemlerde alkol ve uyuşturucu kullanımı, intihar girişimleri, depresyon, şiddet içeren suç işleme, eş istismarı vb. görülme riski artmaktadır (Tremblay ve ark., 2004). Bir çalışmada ebeveynlerin bildirimlerinden alınan verilere göre çocukların 3 yaşındaki dışsallaştırıcı davranış problemleri (özellikle saldırganlık), 15 yaşındaki sosyal açıdan yaşadıkları güçlükler ile ilişkilidir (Sourander ve ark., 2006). Bu sebeple çocukların saldırganlık gibi davranış problemlerinin erken dönemde belirlenmesi çocuğun uyum problemini anlama ve önlemede oldukça önemlidir (Erdoğan, 2009).

Saldırganlığı etkileyen faktörler incelendiğinde okul öncesi dönemde akran kültürü ve ilişkileri çocukta saldırganlık davranış ile ilişkili görünmektedir. Buna göre saldırgan davranış gösteren arkadaşları olan çocukların davranış problemlerinde artış

görülmüştür (Snyder ve ark., 2008; Visser, Singer, Van Geert ve Kunnen, 2009). Çocukların davranış problemleri, yalnızlıkları ve sosyal konumları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir boylamsal çalışmada akran reddi ve akran şiddetine maruz kalan çocukların ileride dışa yönelim davranış problemlerini diğer çocuklara göre daha fazla gösterdikleri görülmüştür (Ladd ve Troop-Gordon, 2003). Ayrıca akranları tarafından daha az yeğlenen çocuklar daha fazla saldırgan davranış gösterme eğilimindedirler (Ayaz ve ark., 2016). Reddedilen çocukların akranlarına karşı fiziksel ve sözel olarak agresif olduğu ve düşük düzeyde işbirliği içine girdikleri görülmektedir (Lau, 2011).

Empati ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar empati düzeyi düşük çocukların daha saldırgan davranışlar gösterdiğini göstermektedir. Empati, olumlu sosyal davranışların gelişmesini sağlayıp davranış problemlerini engellemektedir (Hasta ve Güler, 2013; Rehber, 2007). Olumlu sosyal davranış kazanan çocuğun sosyal becerileri gelişmekte bu da saldırganlık davranışını azaltmaktadır (Gülay, 2009; Gültekin Akduman, Günindi ve Türkoğlu, 2015). Ayrıca empati düzeyi yükseldikçe problem çözme becerileri gelişmekte ve buna bağlı olarak saldırganlık düzeyi azalmaktadır (Erken, 2009; Parsak, 2015). Çocuklarda artan problem çözme becerileri de kızgınlık-saldırganlık davranışını azaltmaktadır (Tozduman Yaralı ve Özkan, 2016).

Saldırganlığı etkileyen faktörlerden biri de duygu düzenleme becerisidir. Çocukta duygu düzenleme becerisi de saldırganlık davranışı ile ilişkili olduğu görülen çalışmalar bulunmaktadır. Erken çocukluk döneminde bu alandaki becerilerde eksiklik davranış problemlerine ve saldırganlığın ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Eisenberg ve Fabes, 1992). Okul öncesi dönem çocukları ile yapılan bir çalışmada duygu düzenleme becerisine sahip çocukların saldırganlık davranışında azalma olduğu görülmüştür (Arı ve Yaban, 2016).

Çocuklarda saldırganlığı etkileyen etmenlere bakıldığında yüksek düzeyde hiperaktivite ve aşırı hareketliliğin de saldırganlık düzeyi ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Merrell, 1994; Nagin ve Tremblay, 2001). Örneğin bir çalışmada yüksek düzeyde hiperaktivite ve başkaldırma davranışı gösteren çocukların daha fazla fiziksel saldırganlık gösterme riski altında olduğu söylenmiştir (Nagin ve Tremblay, 2001). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) tanısı alan çocuklar ile yapılan bir çalışmada hiperaktivitenin çocukta görülen saldırganlık düzeyi ile ilişkili olduğu ve saldırganlık belirtilerinin DEHB'i eşlik ettiği görülmüştür. Bu çalışmada ayrıca DEHB'li

çocuklarda saldırgan davranışlar ve kaygı düzeyi incelenmiş ve kaygının saldırganlığı yordayan diğer bir etken olduğu saptanmıştır. Anksiyete düzeyi yüksek çocukların olumsuz olarak görülen bu duygu ile baş edebilmek amacı ile tepkilerini saldırgan biçimde gösterdiği söylenmiştir (Ayaz ve ark., 2016).

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre saldırganlık sosyalizasyonun sonucu olarak ortaya çıkar ve öğrenilen bir davranıştır. Bandura saldırganlığa maruz kalma, saldırgan modeller ve çevresel etkenlerin saldırgan davranışa yol açacağını söylemiştir. Ayrıca pekiştirme ve model alma yolu ile saldırganlığın arttığını belirtmiştir (Bandura, 1971). Anne ve baba birbirine öfke ve saldırganlık içeren davranışlarda bulunuyor ve çocuk sorunların bu yolla çözümlendiğini görüyorsa saldırganlığı sorun çözücü bir davranış olarak öğrenip bunu yaşamın doğal bir parçası olarak görebilir. Bu durum çocuğun anne babayı model alıp kendi yaşamında da bu türden davranışlar sergilemesine neden olacaktır (Kağıtçıbaşı, 1999). Ayan'ın (2007) yaptığı araştırmada ailesinde şiddet yaşanan çocukların saldırganlık eğilimlerinin daha yüksek olduğunu bulunmuştur. Avcı (2010) da ailede şiddete uğrayan çocukların uğramayanlara oranla daha fazla saldırganlık davranışı gösterdiğini söylemiştir. Yavuz Gümüş'ün (2011) çalışmasına göre ise saldırgan çocukların pasif çocuklara göre daha fazla sözel-duygusal ve fiziksel şiddet davranışlarına maruz kaldığı görülmüştür. Bu duruma göre çocuğun sosyalleştiği yer olarak görülen ailede yaşanan şiddet olaylarının çocuğun saldırganlığını artıracığı söylenebilir. Evde şiddet olaylarının olduğu, baskıcı ve otoriter ebeveyne sahip çocukların saldırganlık eğiliminin yüksek olabileceği gibi izin verici ebeveynler de çocuklarının saldırganlık düzeylerini artırabilirler. Buna göre çocukları diğerlerine karşı fiziksel saldırganlıkta bulunduğu anda, onları cezalandırmayarak ya da bu durumu görmezden gelerek, farkında olmadan çocuklarına fiziksel saldırganlığın kabul edilebilir bir davranış olduğunu öğretiyor ve saldırgan davranışı pekiştiriyor olabilirler (Erdoğan, 2009). Olweus (1980) saldırganlığı görmezden gelerek izin veren anneye sahip çocukların fiziksel saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğunu bulmuştur. Laviguer, Saucier ve Tremblay (1995) davranış sorunu olan çocuk ve aileleri okul öncesi dönemden 8-9 yaşına gelene kadar izlediği çalışmada çocukların ebeveynlerinin gösterdiği yıkıcı davranış özelliklerini gösterdikleri görülmüştür. Bu durum çocuğun yıkıcı davranışlarını incelerken aile içi ilişkilerin önemine vurgu yapmaktadır.

Yapılan çalışmalar ebeveynlik stili ile çocuğun saldırganlık davranışı arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Haapasalo ve Pokela, 1999; Hart ve ark., 1998; İkizoğlu,

1993; Laible ve ark., 2004; Maccoby ve Martin, 1983; Öztürk, 1990; Pettit ve Dodge, 2002). Ayrıca çocuğun diğer çocuklarla kıyaslanması, ebeveynin saldırgan tepkileri, çocuğun cezalandırılması ya da engellenmesi çocukta saldırganlık davranışını arttıran etmenlerdir (Özbey, 2010). Ebeveynlik stili ile birlikte çocuğun ebeveynlerinden algıladığı kabul ve redde çocukta saldırganlığın da içinde bulunduğu dışa yönelim problemleri ile ilişkilidir. Çocuklar ebeveynlerinden kabul ve sevgi aldıklarında daha az dışa yönelim davranış problemleri göstermektedirler. Ayrıca çocuklar ebeveynlerinden daha fazla psikolojik kontrol algıladıklarında ise daha fazla dışa yönelim davranış problemi göstermektedirler (Wei ve Kendall, 2014).

Saldırganlığın da içinde bulunduğu dışa yönelim davranış problemleri cinsiyete göre incelendiğinde erkeklerin kızlara göre daha fazla dışa yönelim davranış problemi göstermektedir (Balat ve ark., 2008; Erol ve ark., 1998; Kargı ve Erkan, 2004; Lavigne ve ark., 1998; Şehirli, 2007). Kanlıkılıçer (2005) de erkeklerin kızlara göre daha fazla kavgacı-saldırgan ve aşırı hareketli-dikkatsiz davranış gösterdiğini söylemiştir. Ancak ilişkisel saldırganlık düzeyine bakıldığında bu bulgular farklılaşmaktadır. İlişkisel ve fiziksel saldırganlık ayrı olarak incelendiğinde kız çocuklarının ilişkisel saldırganlık düzeyleri erkek çocuklarından daha yüksek düzeyde (Crick ve Casas, 1997) olup, erkek çocukların fiziksel saldırganlık düzeyi ise kızlara göre daha yüksek görülmektedir (Uysal ve Dinçer, 2013). Casas ve arkadaşları (2006) erken çocukluk döneminde ilişkisel ve fiziksel saldırganlığı incelemek amacı ile okul öncesi çocuklar ile 18 ay süren bir çalışma yapmıştır. Çocukların ilişkisel ve fiziksel saldırganlıkları oyun esnasında gözlemlenmiştir. Araştırma sonucunda kızların ilişkisel saldırganlık bakımından erkeklere göre daha saldırgan, erkeklerin ise fiziksel saldırganlık bakımından kızlara göre daha saldırgan olduğu görülmüştür. Altay ve Güre'nin (2012) çalışmasında ise erkek çocukların kızlara göre akranlarına karşı daha fazla fiziksel ve sözel saldırganlık gösterdikleri görülmüştür.

Genel olarak saldırganlık erken çocukluk döneminde belirgin olup orta çocukluk ve ergenlik döneminde devam eder ancak çocuğun yaşı arttıkça saldırganlığın türü değişmektedir (Ostrov, Ries, Stauffacher, Godleski ve Mullins, 2008). Çocuğun yaşı ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında farklı araştırma bulguları görülmektedir. Kanlıkılıçer'in çalışmasında (2005) çocuğun yaşı ile davranış problemlerini ilişkili bulunmuştur. Çalışmaya göre 6 yaş grubundaki çocukların 3,4 ve 5 yaş grubundaki çocuklara göre daha kavgacı-saldırgan ve aşırı hareketli davranış sergiledikleri görülmüştür.

Çocuğun kardeş durumu ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiye bakıldığında literatürde farklı sonuçlar görülmektedir. Çocuk, kardeşin doğumu ile birlikte kendisinin eskisi kadar ve küçük kardeşi kadar sevilmediğini düşünüp anne babaya kızgınlığını belli etme amacı ile kızgınlık-saldırganlık davranışı sergileyebilir (Özbey, 2010). Bu bulgu ile tutarlı olarak Eratay (2011) ve Seven (2007) de çalışmasında kardeş sayısı arttıkça özellikle saldırgan davranış olmak üzere dışsallaştırılmış davranış problemlerinin arttığını bulmuştur. Alisinanoğlu ve Kesicioğlu (2010) ve Şehirli (2007) ise saldırgan davranışlar ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir fark bulamamıştır.

Çocukta saldırgan davranışlar görülmesi üzerinde sosyoekonomik ve kültürel durum ile ebeveynlerin eğitim düzeylerinin de etkili olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Özbey, 2010; Sarıtaş, 2006; Trembley ve ark., 2004; Ünsal, 2010). Kavgacı-saldırgan davranışların babanın eğitim düzeyi arttıkça azaldığı görülmektedir (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010). Eğitim seviyesi düşük olan ebeveynlerin çocuklarının daha çok fiziksel saldırganlık gösterdiği görülmektedir (Nagin ve Tremblay, 2001). Görüldüğü gibi çocuklarda görülen sorun davranışlar birçok değişkenle ilişkilidir. Anne-babanın ebeveynlik özellikleri ise bu davranışların çocuğun gelişimsel sürecinde davranışları azaltıcı ya da arttırıcı etkiye sahiptir. Sonuç olarak bu bilgilerden yola çıkarak aşağıdaki hipotez sınanmıştır;

“Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının Kızgınlık-Saldırganlık puanları, gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının Kızgınlık-Saldırganlık puanları, yüksek eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır.”

“Babanın otoriter ebeveyn stili puanı çocuğun Kızgınlık-Saldırganlık davranışını yordayacaktır.”

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1 Örneklem

Ankara Çankaya ilçesinde bulunan 4 özel okul öncesi kurum ile Çorum'da bulunan 4 kreş ve bakım evine devam eden 3-6 yaş arasındaki 229 çocuk ve babaları Araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcı çocukların 102'si (% 44.5) kız, 127'si (% 55.5) erkek olup yaş ortalamaları 4.5'tur (S = 0.85). Babaların yaş ortalaması 35.23 (S = 5.36) olup, yaş ranjı 25 ile 58 arasında değişmektedir. Katılımcılara ait sosyo-demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 2.1

Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Özellikler

		N (%)	Ort.	S	
Çocuğun	Yaş		4.50	0.85	
		Cinsiyet			
		Kız	102 (44.5)		
		Erkek	127 (55.5)		
	Kardeş Sayısı	Büyük Kardeş	Var	75 (32.8)	
			Yok	154 (67.2)	
		Küçük kardeş	Var	43 (43)	
			Yok	186 (81.2)	
	Doğum Sırası	İlk	148 (81.2)		
		Diğer	43 (18.8)		
	Kronik Hastalık				
			Var	17 (7.4)	
		Yok	212 (92.6)		

Tablo 2.1*(devam) Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Özellikler*

		N (%)	Ort.	S
Baba				
	Yaş		35.23	5.36
	Eğitim Düzeyi			
	İlköğretim	6 (2.6)		
	Ortaokul	17 (7.4)		
	Lise	53 (23.1)		
	Yüksekokul	22 (9.6)		
	Lisans	103 (45)		
	Yüksek Lisans	22 (9.6)		
	Doktora	6 (2.6)		
	Gelir Düzeyi			
	1500 TL ve altı	3 (1.3)		
	1500-2000 TL	12 (5.2)		
	2001-3000 TL	34 (14.8)		
	3001-4000 TL	38 (16.6)		
	4001-5000 TL	29 (12.7)		
	5001-6000 TL	18 (7.9)		
	6001-7000 TL	19 (8.3)		
	7000 TL ve üzeri	66 (28.8)		
	Çalışma Durumu			
	Çalışıyor	219 (95.6)		
	Çalışmıyor	10 (4.4)		
	Medeni Durumu			
	Evli ve eşi ile birlikte yaşıyor	212 (92.6)		
	Evli ve eş ile ayrı yaşıyor	1 (0.4)		
	Boşanmış, çocuk anne ile yaşıyor	15 (6.6)		
	Boşanmış, çocuk baba ile yaşıyor	1 (0.4)		

2.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak 'Kişisel Bilgi Formu', 'Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği' ve 'Ebeveyn Stilleri ve Boyutları Ölçeği' kullanılmıştır. 'Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği' öğretmen tarafından, 'Kişisel Bilgi formu' ve 'Ebeveyn Stilleri ve Boyutları Ölçeği' ise baba tarafından doldurulmuştur.

2.2.1 Kişisel Bilgi Formu

Çocuk ve aileye ait demografik bilgileri öğrenmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu (bkz. Ek 1) katılımcılara uygulanmıştır. Formda çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, kronik ve psikolojik bir rahatsızlığının olup olmama durumu ile babaya ait yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi ve babanın medeni durumu ile ilgili bilgiler sorulmuştur.

2.2.2 Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30) Ölçeği

Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği (SYDD-30) (bkz. Ek 2) LaFreniere ve Dumas (1996) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye adaptasyon ve geçerlik güvenirlik çalışmaları Çorapçı ve arkadaşları (2010) tarafından yapılmıştır.

Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri ve sorun belirtilerini değerlendiren 30 sorudan oluşan SYDD-30, her biri 10 madde içeren üç alt ölçeğe sahiptir. *Sosyal Yetkinlik (SY)* (madde 2, 6, 11, 13, 15, 17, 20, 22, 27, 30) *alt ölçeği*, çocukların akranlarıyla bir aradayken gösterdikleri işbirliği ve anlaşmazlıklara çözüm yolları aramak gibi olumlu özellikleri; *kızgınlık-saldırganlık (KS)* (madde 3, 4, 5, 10, 16, 18, 24, 25, 28, 29) *alt ölçeği*, yetişkinlere karşı gelme ve akran ilişkilerinde uyumsuz ve saldırgan davranmak gibi dışsallaştırma sorun belirtilerini ve *kaygılı-geri çekilme alt ölçeği (KGÇ)* (madde 1, 7, 8, 9, 12, 14, 19, 21, 23, 26) ise çocukların üzgün, depresif duygu durumlarını ve grup içinde çekingenlik göstermek gibi içselleştirme sorun belirtilerini ölçmektedir. Ölçek 6'lı likert tipi cevaplama (1=hiçbir zaman, 6=her zaman) seçeneğine göre cevaplanmaktadır. SYDD-30, öğretmen ya da ebeveyn tarafından doldurulabilen bir ölçektir. Bu araştırmada çocukların öğretmenleri tarafından doldurulmuştur. Ölçeğin her bir altboyutundan elde edilen yüksek puanlar yüksek sosyal yetkinliği, kızgınlık-saldırganlığı ve kaygılı-geri çekilmeyi; düşük puanlar ise düşük sosyal yetkinliği, kızgınlık-saldırganlığı ve kaygılı-geri çekilmeyi ifade etmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırayla SY .88, KS .87 ve KGÇ için .84 tür

(Çorapçı ve ark., 2010). Bu çalışma için iç tutarlık katsayıları ise sosyal yetkinlik toplam puanı için .89; sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme alt boyutları için sırasıyla .86, .90 ve .75 olarak bulunmuştur.

2.2.3 Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği (Anne ve Baba Formu)

Anne-babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği (bkz. Ek 3) Robinson, Mandelco, Olsen ve Hart (2001) tarafından geliştirilmiş, Önder ve Gülay (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Bu ölçek 4-12 yaş arasındaki çocuğa sahip ebeveynleri demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stilleri boyutlarında değerlendirmektedir. Ölçek anne veya baba tarafından bireysel olarak doldurulmaktadır. Toplam 32 maddeden oluşan ölçek ebeveyn maddede ifade edilen davranışı ne sıklıkla gösterdiğini 5'li likert tipi cevap seçeneğine göre (1=hiç göstermem, 5=her zaman gösteririm) belirtmektedir. Demokratik, otoriter ve izin verici olmak üzere üç ebeveynlik stili boyutundan oluşan ölçekte alt ölçekleri oluşturan maddelerden elde edilen toplam puan o tutuma ilişkin bilgiyi içermektedir.

Demokratik ebeveynlik altölçeği (madde 1, 3, 5, 7, 9, 11, 12, 14, 18, 21, 22, 25, 27, 29, 31 örneğin “çocuğumun duygu ve ihtiyaçlarına duyarlıyım” ve “çocuğumu sorunları hakkında konuşmaya teşvik ederim” .88 Cronbach Alfa içtutarlılık katsayısına sahiptir. Otoriter ebeveynlik altölçeği (madde 2, 4, 6, 10, 13, 16, 19, 23, 26, 28, 30 ve 32), örneğin “çocuğumu disipline sokmak için fiziksel cezalandırmayı kullanırım” ve “çocuğum itaat etmediğinde ona bir şaplak atarım”.74 ve izin verici ebeveynlik altölçeği (madde 8, 15, 17, 20, 24), örneğin “çocuğumu cezalandıracağımı söylerim ama aslında cezalandırmam” ve “çocuğumu disipline sokmakta zorlanırım” ise .64 Cronbach Alfa içtutarlılık katsayısına sahip olarak bulunmuştur (Önder ve Gülay, 2009). Sunulan bu çalışmada ise iç tutarlık katsayıları ise her altölçek için sırayla .85, .65, .62 olarak bulunmuştur.

2.3 İşlem

Ufuk Üniversitesi Etik Kurul onayı alındıktan sonra, araştırmanın veri toplama aşamasında uygun örnekleme yönetimi ile toplam 250 kişiye ulaşılan anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın kurumlarında yürütülmesini kabul eden kreş ve bakımevlerine gidilerek 3-6 yaş arasındaki çocuklara ve kurum aracılığı ile babalarına ulaşılmıştır. Veri toplama öncesinde velilere bilgilendirilmiş onam formu verilerek, katılmaya gönüllü

olan ailelere babalar için anket formu gönderilmiştir. Çocuk ile ilgili anket formları ise çocukların öğretmenleri tarafından doldurulmuştur.

2.4 Veri Analizi

SPSS paket programı 20. sürümü kullanılarak oluşturulan veri setinde, veri girişi ve eksik değerlere bakılmış; hatalı veri girişleri düzeltilmiştir. Bununla birlikte; toplam madde sayısının %5' inden fazla kayıp veriye rastlanmamıştır. Veri girişi yapılan 250 veriye kayıp verilerin yerine grup ortalaması eklenmiştir. Daha sonra tek değişkenli ve çok değişkenli uç değer analizleri yapılmış ve değerlendirme sonucunda tek ve çok değişkenli uç değere sahip 21 katılımcı tespit edilip, bu katılımcıların verileri çalışmadan çıkarılmıştır. Değişkenlerin çarpıklık ve basıklık (± 1.96) değerlerine göre normallik varsayımını karşıladığı görülmüştür (Field, 2013; Tabachnik ve Fidell, 2015). Son olarak, 229 katılımcıdan oluşan veri seti üzerinden t-test, ANOVA, korelasyon ve regresyon analizi istatistiksel analizler ilgili hipotezleri test etmek amacı ile uygulanmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde, ilk olarak çeşitli demografik değişkenler açısından ebeveynlik stilleri ve çocuğun sosyal yetkinlik ve davranış puanları ile ilgili hipotezler betimleyici ve karşılaştırmalı istatistiksel analizler ile test edilmiştir. Daha sonra babanın ebeveynlik stiline çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışlarını yordama gücünü incelemek amacı ile Çoklu Regresyon analiz sonuçlarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

3.1 Araştırmanın Betimleyici ve Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular

Katılımcı babaların ebeveynlik stili puanları ile çocukların sosyal yetkinlik ve davranış puanlarına ait ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum puanlar, güven aralığı ile ölçüm aralığı betimsel istatistikleri Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1

Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

<i>Değişkenler</i>	<i>Ort.</i>	<i>S</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Güven Aralığı</i>	<i>Ölçüm Aralığı</i>
<i>Ebeveyn Stilleri</i>						1.00-5.00
Demokratik	4.28	.38	3.13	5	4.23-4.33	
Otoriter	1.45	.26	1	2.25	1.41-1.48	
İzin Verici	2.33	.58	1	4	2.26-2.41	
<i>Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme</i>						1.00-6.00
SY	4.63	.70	2.4	6	4.79-4.98	
KS	4.88	.73	1.8	6	4.79-4.98	
KGÇ	5.13	.56	3.3	6	5.06-5.21	

Sonraki kısımlarda, çocuğun yaşı, cinsiyeti, babanın yaşı, babanın eğitim düzeyi gibi sosyo-demografik değişkenlere göre ebeveynlik stili puanları ve çocuğun sosyal yetkinlik ve davranış puanları arasındaki farklar incelenmiştir.

3.1.1 Çocuğa Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerden Elde Edilen Bulgular

Bu kısımda çocuğun yaşı, cinsiyeti ve doğum sırasına göre sosyal yetkinlik düzeyleri toplam puan ile sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme altboyut puanları arasında fark olup olmadığı t-test analizi ile incelenmiştir.

3.1.1.1 Çocuğun Yaşına Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Çocuğun yaşına göre SYDD alt boyut puanları açısından bir fark olup olmadığını incelemek amacı ile t-test yapılmıştır. Öncelikle katılımcı çocukların yaş dağılımı mod dikkate alınarak, 4 yaşından küçük ve 4 yaşından büyük olarak iki gruba ayrılmıştır. Çocuğun yaşına göre SY ($t(227) = -.330, p > .05, d = .043$), KS ($t(227) = -.018, p > .05, d = 0$) ve KGÇ puanları açısından da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($t(225.74) = -.829, p > .05, d = .109$) (bkz. Tablo 3.2). Bu bulgulara göre “Çocuğun yaşı arttıkça Sosyal Yetkinlik puanları yükselecektir.” hipotezinin doğrulanmadığı görülmüştür.

Tablo 3.2

Çocuğun Yaşına Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) Ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	4 yaşından büyük (N=127)		4 yaşından küçük (N=102)		t	p	d
	Ort	S	Ort	S			
SY	4.64	.68	4.61	.71	-.330	.742	.043
KS	4.88	.71	4.88	.76	-.018	.986	0
KGÇ	5.16	.59	5.10	.51	-.829	.408	.109

* $p < .05$

3.1.2.2 Çocuğun Cinsiyetine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Çocuğun cinsiyetine göre SYDD altboyut puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için yapılan t-test analizi sonucunda çocuğun cinsiyeti ile SY alt boyutuna bakıldığında cinsiyet ile SY düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t(227) = 2.9, p < .01, d = .384$). SY alt boyutunun ortalama puanlarına bakıldığında bu alt boyutta kızların SY puanının erkeklerle göre daha yüksek olduğu görülmektedir

($Ort_{(kız)} = 4.77 > Ort_{(erkek)} = 4.51$). Bu bulguya göre “Kız çocukların Sosyal Yetkinlik puanları erkek çocukların puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezinin doğrulandığı görülmüştür.

Çocuğun cinsiyeti ile KS ($t(227) = .938, p > .05, d = .624$) ve KGÇ ($t(227) = 1.5, p > .05, d = .219$) alt boyutları arasında ise anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu bulgulara göre “Erkek çocukların Kızgınlık-Saldırganlık puanları kız çocuklarında puanlarından daha yüksek olacaktır” ve “Kız çocukların Kaygılı-Geri Çekilme puanları erkek çocukların puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezlerinin doğrulanmadığı görülmüştür.

Tablo 3.3

Çocuğun Cinsiyetine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	Kız (N=102)		Erkek (N=127)		t	p	d
	Ort	S	Ort	S			
SY	4.77	.62	4.51	.73	2.9	.004**	.384
KS	4.93	.68	4.48	.76	.938	.349	.624
KGÇ	5.20	.50	5.08	.59	1.5	.135	.219

**p<.01

3.1.2.3 Çocuğun Doğum Sırasına Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Çocuğun doğum sırasına göre SYDD altboyut puanları arasındaki farkın test edilmesi amacı ile t-test analizi sonucuna göre çocuğun doğum sırası ile SY ($t(227) = .557, p > .05, d = .086$), KS ($t(227) = -.576, p > .05, d = -.081$) ve KGÇ ($t(227) = -1.299, p > .05, d = -.185$) alt boyutları arasında da anlamlı fark yoktur (bkz. Tablo 3.4).

Tablo 3.4

Çocuğun Doğum Sırasına Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	İlk Çocuk (N=148)		Diğer (N=81)		t	p	d
	Ort.	S	Ort.	S			
SY	4.65	.71	4.59	.68	.557	.578	.086
KS	4.86	.68	4.92	.80	-.576	.565	-.081
KGÇ	5.10	.59	5.20	.49	-1.299	.195	-.185

3.1.2.4 Ailenin Gelir Düzeyine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Ailenin gelir düzeyine göre SYDD altboyutları açısından anlamlı bir fark olup olmadığının test edilmesi için ANOVA kullanılmıştır. Sonuçlara göre ailenin gelir düzeyine göre SY ($F(3, 215) = .774, p > .05, \eta^2 = .010$) ile KGÇ ($F(3, 215) = 2.000, p > .05, \eta^2 = .027$) altboyutları arasında gruplar arası anlamlı fark bulunmamıştır (bkz. Tablo 3.5). Bulgulara göre “Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının Sosyal Yetkinlik puanları gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır” ve “Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının Kaygılı-Geri Çekilme puanları, gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezlerinin doğrulanmadığı görülmektedir.

Tablo 3.5

Ailenin Gelir Düzeyine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili ANOVA Sonuçları

	1500-3000 TL (N=49)		3001-5000 TL (N=67)		5001-7000 TL (N=37)		7000 TL ve üzeri (N=66)		F	p	η^2
	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S			
SY	4.49	.64	4.61	.75	4.62	.79	4.69	.62	.774	.509	.010
KS	5.16	.58	4.92	.85	4.76	.76	4.72	.64	3.90	.010*	.051
KGÇ	4.99	.54	5.14	.63	5.28	.56	5.13	.44	2.00	.115	.027

p<.05

Ailenin gelir düzeyine göre KS puanları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($F(3, 215) = 3.901, p < .05, \eta^2 = .051$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacı ile post-hoc tekniklerinden gruplardan birisinin varyans homojenliğini ihlal etmesi sebebi ile Tamhane işlemi gerçekleştirilmiştir. Buna göre çocuğun saldırganlık düzeyinin 1500-3000 TL ve 7000 TL ve üzeri gelire sahip aileler arasında olduğu görülmüştür ($p = .002$). Bu bulgulara göre 1500-3000 TL gelire sahip ailelere sahip çocukların KS puanları ($Ort. = 5.16, S = .58$), 7000 TL ve üzeri gelire sahip aile çocuklarının puanlarından ($Ort. = 4.72, S = .64$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak KS altboyut maddelerinin ters puanlanmış olması sebebiyle, puan artışı kızgınlık-saldırganlık davranışlarının daha az olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre “Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının Kızgınlık-Saldırganlık puanları, gelir

düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezinin doğrulanmadığı görülmüştür.

3.1.2.5 Çocuğun Cinsiyetine Göre Babanın Ebeveynlik Stilleri Arasında Gözlenen Farklılıklar

Bu kısımda, çocuğun cinsiyetine göre babanın demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik boyutları puanlarında anlamlı bir fark olup olmadığını analiz etmek amacı ile t-test yapılmıştır. Buna göre çocuğun cinsiyeti ile babanın demokratik ebeveyn stili arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($t(227) = 1.839, p = .067, d = .267$). Çocuğun cinsiyeti ile otoriter ebeveyn stili ($t(227) = -.966, p > .05, d = -.115$) ve izin verici ebeveyn stili ($t(227) = -.970, p > .05, d = -.137$) arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (bkz. Tablo 3.6). Bu bulgulara göre “Erkek çocuğa sahip babaların otoriter ebeveyn stili puanları, kız çocuğa sahip babaların puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezinin doğrulanmadığı görülmektedir.

Tablo 3.6

Çocuğun Cinsiyetine Göre Babanın Ebeveynlik Stili Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	Kız (N=102)		Erkek (N=127)		t	p	d
	Ort.	S	Ort.	S			
Demokratik	4.34	.36	4.24	.39	1.839	.067	.267
Otoriter	1.43	.27	1.46	.25	-.966	.335	-.115
İzin Verici	2.29	.61	2.37	.56	-.970	.333	-.137

3.1.3 Babaya Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular

Bu kısımda babanın yaşı, eğitim düzeyi ve gelir düzeyine göre demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stili puanları açısından farklılaşım farklılaşmadığı incelenmiştir.

3.1.3.1 Babanın Yaşına Göre Ebeveynlik Stilleri Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Babanın demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stiline yaşına göre farklılaşım farklılaşmadığını incelemek amacı ile t-test yapılmıştır. Yaş moda göre 25-35 ve 36-58 olmak üzere iki grup halinde alınmıştır. Bulgulara göre, babanın yaşına göre

demokratik ($t(227) = .158, p > .05, d = .026$) otoriter ($t(227) = 1.50, p > .05, d = .196$) ve izin verici ($t(227) = 1.16, p > .05, d = .154$) ebeveynlik stili puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (bkz. Tablo 3.7). Bu bulgulara göre “36-58 yaş grubundaki babaların demokratik ebeveyn stili puanları, 25-35 yaş grubundaki babaların puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezinin doğrulanmadığı görülmüştür.

Tablo 3.7

Babanın Yaşına Göre Babanın Ebeveynlik Stili Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	25-35 yaş (N=129)		36-58 yaş (N=100)		t	p	d
	Ort.	S	Ort.	S			
Demokratik	4.29	.36	4.28	.40	.158	.874	.026
Otoriter	1.47	.25	1.42	.26	1.50	.134	.196
İzin Verici	2.37	.59	2.28	.58	1.16	.244	.154

3.1.3.2 Babanın Eğitim Düzeyine Göre Ebeveynlik Stilleri Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Babanın eğitim düzeyine göre ebeveynlik stilleri puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını göstermek için yapılan t-test analizi sonuçları babanın eğitim düzeyine göre demokratik ($t(227) = -.308, p > .05, d = -.052$), otoriter ($t(128.21) = 1.55, p > .05, d = .226$) ve izin verici ($t(227) = .037, p > .05, d = 0$) ebeveynlik stilleri arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir (bkz. Tablo 3.8). Bu sonuçlara göre “Eğitim düzeyi yüksek babaların demokratik ve izin verici ebeveyn stili puanları, eğitim düzeyi düşük babaların puanlarında daha yüksek olacaktır” ve “Eğitim düzeyi düşük babaların otoriter ebeveyn stili puan, eğitim düzeyi yüksek babaların puanlarında daha yüksek olacaktır” hipotezlerinin doğrulanmadığı görülmüştür.

Tablo 3.8

Babanın Eğitim Düzeyine Göre Babanın Ebeveynlik Stili Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	Yüksek okul mezunu olmayan (N=76)		Yüksek okul mezunu ve üzeri (N=153)		t	p	d
	Ort.	S	Ort.	S			
Demokratik	4.27	.40	4.29	.37	-.308	.758	-.052
Otoriter	1.49	.29	1.43	.24	1.55	.123	.226
İzin Verici	2.33	.66	2.33	.55	.037	.970	0

3.1.3.3 Babanın Gelir Düzeyine Göre Ebeveynlik Stilleri Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Babanın demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stili puanlarının gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacı ile ANOVA yapılmıştır. Bulgulara göre, gelir düzeyi ile demokratik ($F(3, 215) = .406, p > .05, \eta^2 = .005$), otoriter ($F(3, 215) = .945, p > .05, \eta^2 = .013$) ve izin verici ($F(3, 215) = .283, p > .05, \eta^2 = .003$) ebeveynlik stilleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (bkz. Tablo 3.9). Bu bulgulara göre “Gelir düzeyi yüksek babaların demokratik ebeveyn stili puanları, gelir düzeyi düşük babaların puanlarından daha yüksek olacaktır” ve “Gelir düzeyi düşük babaların otoriter ebeveyn stili puanları gelir düzeyi yüksek babaların puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezlerinin doğrulanmadığı görülmüştür.

Tablo 3.9

Ailenin Gelir Düzeyine Göre Babanın Ebeveynlik Stili Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili ANOVA Sonuçları

	1500-3000 TL (N=49)		3001-5000 TL (N=67)		5001-7000 TL (N=37)		7000 TL ve üzeri (N=66)		F	p	η^2
	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S			
Demokratik	4.25	.30	4.33	.41	4.30	.41	4.27	.40	.406	.749	.005
Otoriter	1.44	.26	1.49	.24	1.42	.28	1.42	.26	.945	.420	.013
İzin Verici	2.38	.64	2.31	.58	2.38	.54	2.31	.58	.283	.837	.003

3.1.3.4 Babanın Yaşına Göre Çocuğun Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Çocuğa ait SYDD altboyutları puanlarının babanın yaşına göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amacı ile t-test yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi yaş moda göre iki gruba ayrılmıştır. Buna göre 25-35 yaş aralığındaki ve 36-58 yaş aralığındaki babalar karşılaştırılıp çocuğun SYDD altboyutlarının babanın yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Bulgulara göre babanın yaşı ile SY düzeyi arasında ($t(227) = 1.430, p > .05, d = .188$); KS düzeyi arasında ($t(227) = 1.343, p > .05, d = .188$) ve KGÇ düzeyi arasında ($t(226.77) = -1.718, p > .05, d = -.221$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (bkz. Tablo 3.10).

Tablo 3.10

Babanın Yaşına Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	25-35 (N=129)		36-58 (N=100)		T	p	d
	Ort	S	Ort	S			
SY	4.68	.72	4.55	.66	1.430	.154	.188
KS	4.94	.78	4.81	.65	1.343	.181	.181
KGÇ	5.08	.60	5.20	.48	-1.718	.087	-.221

3.1.3.5 Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Altboyutları Puanları Arasında Gözlenen Farklılıklar

Babanın eğitim düzeyine göre çocuğa ait SYDD altboyut puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacı ile t-test yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre babanın eğitim düzeyi ile çocuğun SY düzeyi ($t(227) = -1.137, p > .05, d = -.159$); KS düzeyi ($t(227) = 1.729, p > .05, d = .231$) ve KGÇ düzeyi ($t(227) = -.240, p > .05, d = -.035$) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (bkz. Tablo 3.11). Bu bulgulara göre “Yüksek eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının Sosyal Yetkinlik puanları düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır”, “Düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının Kızgınlık-Saldırganlık puanları, yüksek eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır” ve “Düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının Kaygılı-Geri Çekilme puanları, yüksek eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının puanlarından daha yüksek olacaktır” hipotezlerinin doğrulanmadığı görülmüştür.

Tablo 3.11

Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puan Ortalamaları ve Grup Farklılıkları İle İlgili t-test Sonuçları

	Yüksekokul mezunu olmayan (N=76)		Yüksekokul mezunu ve üzeri (N=153)		t	p	d
	Ort	S	Ort	S			
SY	4.55	.68	4.66	.70	-1.137	.257	-.159
KS	5.00	.78	4.83	.69	1.729	.085	.231
KGÇ	5.12	.60	5.14	.53	-.240	.811	-.035

3.2 Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Analizler

Bu kısımda babanın ebeveynlik stili boyutları ile çocuğun SYDD altboyut puanları arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılan korelasyon ve çoklu regresyon analizlerine ait bulgular sunulmuştur.

3.2.1 Araştırma Değişkenleri ile İlgili Korelasyon Düzeyleri

Ebeveynlik stilleri ve sosyal yetkinlik ve davranış puanları ile bazı değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi yapılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda, babanın yaşı ve çocuğun yaşı arasında düşük pozitif yönde ilişki ($r = .20, p < .01$) ve çocuğun cinsiyeti arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki ($r = .14, p < .05$) bulunmuştur (bkz. Tablo 3.12). Babanın yaşı ile ailenin gelir düzeyi arasında ise düşük pozitif yönde ilişki bulunmuştur ($r = .29, p < .01$).

Çocuğun cinsiyeti ile SY puanı arasında düşük negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur ($r = -.18, p < .01$). Ayrıca ailenin gelir düzeyi ile çocuğun KS puanı arasında düşük negatif yönde ilişki ($r = -.21, p < .01$) ve babanın otoriter ebeveyn stili ile düşük negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur ($r = -.18, p < .01$).

Ebeveynlik stillerinin birbiri arasındaki ilişkiye bakıldığında demokratik ve otoriter ebeveyn stilleri arasında düşük negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = -.21, p < .01$). Demokratik ve izin verici ebeveyn stilleri arasında ise düşük negatif yönde ilişki bulunmuştur ($r = -.13, p < .05$). Otoriter ve izin verici ebeveyn stilleri arasında ise orta pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = .35, p < .01$).

SYDD altboyutlarının birbiri arasındaki ilişkiye bakıldığında SY ile KS puanları arasında orta pozitif yönde bir ilişki ($r = .35, p < .01$) ve SY ile KGÇ puanları arasında orta pozitif yönde ilişki ($r = .35, p < .01$) olduğu görülmüştür. Bu bulgularda KS ve KGÇ alt ölçeğinin ters puanlandığı için bu bulgu, SY puanı yüksek olan çocukların daha düşük KS ve KGÇ davranışları gösterdiği anlamına gelmektedir.

Ebeveynlik stilleri ile çocuğun SYDD altboyut puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında demokratik ebeveynlik stili ile SY arasında düşük pozitif yönde ($r = .19, p < .01$) ve

KGÇ ile düşük pozitif yönde ($r = .17, p < .01$) ilişki olduğu bulunurken, KS ile bir ilişki bulunmamıştır ($p > .05$). Otoriter ebeveynlik stili ile SY arasında düşük negatif yönde ilişki bulunurken ($r = -.14, p < .05$) KS ve KGÇ puanları arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p > .05$). İzin verici ebeveynlik stili ile SY arasında düşük negatif yönde ($r = -.17, p < .01$) ve KGÇ ile düşük negatif yönde bir ilişki bulunurken ($r = -.18, p < .01$) KS puanı arasında bir ilişki bulunmamıştır ($p > .05$).

Tablo 3.12*Cinsiyet, Gelir Düzeyi, Babanın Ebeveyn Stilleri ve Çocuğun Sosyal Yetkinlik Puanlarına Ait Korelasyon Tablosu*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Çocuk yaş	-									
2. Baba yaş	.200**	-								
3. Cinsiyet	.145*	.044	-							
4. Gelir düzeyi	-.014	.292**	-.062	-						
5. Demokratik	-.076	.118	-.121	-.003	-					
6. Otoriter	.015	-.180**	.064	-.059	-.215**	-				
7. İzin verici	-.009	-.060	.064	-.030	-.131*	.353**	-			
8. Sosyal Yetkinlik	.047	.059	.189**	.098	.199**	-.141*	-.176**	-		
9. Kızgınlık-Saldırganlık	.034	-.037	-.062	-.216**	.116	-.078	-.053	.350**	-	
10. Kaygılı-Geri Çekilme	.019	.106	-.099	-.071	.172**	-.071	-.186**	.353**	.107	-

*p<.05, **p<.01

3.3. Çocuğun Sosyal Yetkinlik ve Davranışlarını Yordayan Ebeveyn Stilleri

Bu kısımda çocuğun sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme davranışlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacı ile bir dizi Regresyon Analizi yapılmıştır. Bu analizlerde ebeveynlik stillerinin, çocuğun Sosyal Yetkinlik (SY) ve Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) altboyut puanlarını yordama gücü incelenmiştir.

3.3.1 Çocuğun Sosyal Yetkinlik (SY) Puanını Yordayan Değişkenler

Sosyal Yetkinlik ve Davranışlar ölçeğinin altboyutu olan Sosyal Yetkinlik puanını anlamlı olarak yordayan ebeveyn stillerini belirlemek için yapılan Çoklu Regresyon analizi sonucunda sadece demokratik ebeveyn stiline istatistiksel olarak anlamlı olarak SY puanını yordadığı bulunmuştur ($R = .25$, $F(3, 225) = 5.226$, $p < .05$). Elde edilen sonuçlar ebeveyn stillerinin varyansın % 6.5'ini açıkladığını göstermektedir. Ancak demokratik ebeveyn stili çocuğun SY puanı üzerinde anlamlı etkiye sahiptir ($\beta = .169$, $p < .05$) (bkz. Tablo 3.13). Yani demokratik ebeveyn stili yüksek babaların çocuklarının sosyal yetkinlik puanı da yüksektir. Bu bulgulara göre “Babanın demokratik ebeveyn stili puanı çocuğun Sosyal Yetkinlik davranışını yordayacaktır” hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

Tablo 3.13

Çocuğun Sosyal Yetkinlik (SY) Puanını Yordayan Ebeveyn Stillerine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Yordayıcı Değişkenler</i>	<i>B</i>	<i>beta</i>	<i>T</i>	<i>R</i>	<i>R²</i>	<i>Uyarlanmış R²</i>	<i>F</i>
				.255	.065	.053	5.226**
Demokratik	.308	.169	2.554*				
Otoriter	-.154	-.057	-.818				
İzinverici	-.159	-.134	-1.936				

* $p < .05$

** $p < .01$

3.3.2 Çocuğun Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puanını Yordayan Değişkenler

Çocuğun KGÇ altboyut puanlarını yordayan ebeveyn stillerini belirlemek için yapılan Çoklu Regresyon analizi sonucunda babanın demokratik ve izin verici ebeveyn stiline çocuğun KGÇ davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur ($F(3, 225) = 4.563$, $p < .01$). Bulgulara göre ebeveyn stilleri çocuğun KGÇ davranışlarına ilişkin varyansın % 5.7'ini açıkladığı görülmektedir (bkz. Tablo 3.14). Demokratik ebeveyn stili ($\beta = .154$,

$p < .05$) ve izin verici ebeveyn stili ($\beta = -.157, p < .05$) KGÇ puanını anlamlı olarak yordamaktadır. KGÇ puanının artması çocuğun bu davranışı daha az gösterdiği anlamına gelmektedir. Yani, demokratik ebeveynlik stili yüksek babaların çocuklarının daha düşük kaçınma-geri çekilme puanına sahip olduğu yani bu tür davranışı daha az gösterdiği, ancak izin verici ebeveynlik puanı yüksek olan babaların çocukları ise daha yüksek kaygılı-geri çekilme davranışı gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulara göre “Babanın otoriter ebeveyn stili puanı çocuğun Kaygılı-Geri Çekilme davranışını yordayacaktır” hipotezinin doğrulanmadığı görülmektedir.

Tablo 3.14

Çocuğun Kaygılı-Geri Çekilme (KGÇ) Puanını Yordayan Ebeveynlik Stillerine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	B	beta	T	R	R²	Uyarlanmış R²	F
				.239	.057	.045	4.563**
Demokratik	.225	.154	2.320*				
Otoriter	.052	.024	.341				
İzin Verici	-.167	-.175	-2.522*				

* $p < .05$

** $p < .01$

BÖLÜM VI

TARTIŞMA

Bu tez çalışmasının öncül amacı, okul öncesi kuruma devam eden 3-6 yaş arasındaki çocukların sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme düzeylerinin çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası; babanın yaşı, eğitim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri açısından incelenmesidir. Çalışmanın temel amacı ise okul öncesi kuruma devam eden 3-6 yaş arasındaki çocuklarda babanın ebeveynlik stili (demokratik, otoriter, izin verici) ile çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır.

İlerleyen kısımlarda, bu amaçlar doğrultusunda yapılan analizlerden elde edilen bulgular konuyla ilgili literatür ışığında tartışılmıştır. Öncelikle çalışmanın öncül amaçları ile ilgili bulgular daha sonra ise çalışmanın temel amacı ile ilgili bulgular tartışılmıştır.

4.1 Araştırmanın Betimleyici ve Karşılaştırmalı Analizlerinden Elde Edilen Bulguların Tartışılması

4.1.1 Çocuğa Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerden Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Çalışmanın bulgularına göre, çocuğun yaşı ile SYDD altboyut puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Literatürde bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında büyük yaş gruplarının küçük yaşlara göre sosyal yetkinlik düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Çimen, 2000; Dinç ve Gültekin, 2004; Kapıkıran, İvrendi ve Adak, 2005; LaFreniere ve ark., 2002; Merrell, 1994; Şen, 2009). Bu çalışmalarda da okul öncesi dönemdeki 3 ile 6 yaş aralığındaki çocuklar karşılaştırılmış ve büyük yaşta çocukların daha iyi sosyal yetkinliğe sahip oldukları raporlanmıştır. Şen'in (2009) 3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarını bazı değişkenlere göre incelediği çalışmasında 6 yaş grubundaki çocukların olumlu sosyal davranışlarının 4 yaş grubundakilere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Kapıkıran ve arkadaşlarının (2005) çalışmasında ise 4 yaş grubundaki çocukların 5 yaş grubundakilere göre sosyal açıdan daha yetersiz olduğu görülmüştür. Bu durum elde edilen bulgular ile tutarlılık göstermemektedir. Diğer taraftan, Arı ve Yaban (2016) ise 4 yaşındaki çocukların 5 ve 6 yaşındakilere göre daha az sosyal beceri davranışı gösterdiğini bulurken, 5 ve 6

yaşlar arasında sosyal beceri açısından anlamlı bir fark bulamamıştır. Ancak literatürde yaşa göre farkın olmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Gültekin Akduman, Günindi ve Türkoğlu (2015) okul öncesi dönem çocuklarının yaşları ile sosyal beceri puanları arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Küçük yaş gruplarında öğretmenler çocukların değerlendirmelerinde olumlu yönde bir yanlılık göstermiş olabilir. Diğer bir açıklama, okul öncesi eğitime devam süresi, yaş faktörü dışında sosyal yetkinlik düzeyinde fark yaratmış olabilir. Bu çalışmada okul öncesi kuruma devam süreleri analiz sürecine katılan bir değişken değildir.

Çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları açısından literatür ile uyumlu olan bir sonuç, çocuğun yaşına göre kızgınlık-saldırganlık puanları arasında bir fark olmamasıdır (Çorapçı ve ark., 2010; LaFreniere ve ark., 2002; Şen, 2009). Persson'un (2005) okul öncesi dönem çocuklarının prososyal ve saldırgan davranışlarını izlediği boylamsal çalışmada 22-40 ay aralığındaki çocuklar 3 yıl boyunca izlenmiştir. Çalışmanın sonucunda yaş arttıkça prososyal davranışın arttığı görülürken saldırgan davranışlarda bir artış olmadığı görülmüştür. Bu tez çalışmasında da kullanılan SYDD-30'u, LaFreniere ve arkadaşları (2002) farklı kültürle uygulamış ve yaşa bağlı olarak davranış problemlerindeki değişimin kültüre özgü olduğunu bulmuştur. Örneğin ABD, Avusturya ve İtalya'da kızgınlık-saldırganlıkta 3 yaşından 6 yaşına doğru bir düşüş görülürken Japonya'da ise 3 yaşından 6 yaşına doğru kızgınlık-saldırganlıkta bir yükseliş olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, KGÇ altboyutu için bulunan sonuçlar literatür ile tutarlıdır (Çorapçı ve ark., 2010; LaFreniere ve ark., 2002). Ancak literatürde farklı sonuçlar da bulunmaktadır. Güngör ve Buluş'un (2010) çalışmasında 6 yaşındaki çocukların kaygı düzeylerinin 5 yaşındaki çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, bu çalışmada çocuğun yaşı ile sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürle tutarlı olan ve olmayan bulgular incelendiğinde, araştırma deseninin boylamsal olarak düzenlenmesinin okul öncesi çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışlarının gelişimsel özelliklerine yönelik daha bilgilendirici olacağı düşünülmektedir. Çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının davranışlarının ilköğretim döneminde farklılık gösterip göstermediğine bakılabilir. Örneğin Ladd ve Burgess'in (1999) çalışmasında okul öncesine devam eden çocuklar ilköğretim döneminde de incelenmiş ve okul öncesi dönemde saldırgan davranış gösteren çocukların ilköğretim 1. ve 2. sınıfta da bu davranışı aynı düzeyde göstermeye devam ettiği görülmüştür. Aynı çalışmada çekingen davranışların ise ilköğretim döneminde azaldığı görülmüştür.

Çocukla ilgili diğer değişken olan çocuğun cinsiyetine göre sosyal yetkinlik alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık bulunurken, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme altboyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında sosyal yetkinlik düzeyinin kızlarda daha yüksek olduğu görülmektedir (Çorapçı ve ark., 2010; LaFreniere ve ark., 2002; Tozduman Yaralı ve Özkan, 2016) Bu çalışmada da sosyal yetkinliğin kızlarda erkeklere göre daha yüksek bulunması literatürdeki bulguları desteklemektedir. Kızların erkeklere oranla sosyal olarak daha yetkin olmaları genellikle kızların erkeklere göre daha fazla kişiler arası ilişkilere yönelimli olmaları ve yetiştirilmeleri ile açıklanabilir (Kuyucu, 2012). Özbey (2009) okul öncesi dönemde, kız çocuklarının sosyal işbirliği ve sosyal etkileşim alanlarında erkeklere göre daha yetkin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Gülay'ın (2008) okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerini incelediği çalışmasında kızların yardımı amaçlayan sosyal davranışları erkeklere göre daha fazla gösterdiği görülmüştür. Şen'in (2009) çalışmasında da kız çocukların erkeklere göre daha fazla olumlu sosyal davranış sergiledikleri görülmüştür. Literatürde sosyal becerilerin cinsiyete göre farklılaşmadığını gösteren çalışmalar da bulunmakla birlikte (Arı ve Yaban 2016; Günindi, 2008; Seven, 2006) genel olarak sosyal davranışlar açısından kızların erkelere göre daha yetkin olduğu görülmektedir.

Çalışmanın değişkenlerinden olan kızgınlık-saldırgan davranışlarla ilgili literatür incelendiğinde, literatürün erkeklerde bu sosyal davranış kızlara göre daha yüksek olduğu yönünde eğilim gösterdiği görülmektedir (Çorapçı ve ark., 2010). Ancak cinsiyet ile kızgınlık-saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Çiftçi Topaloğlu, 2013; Persson, 2005). Bu tez çalışmasının bulgularına göre cinsiyet ve kızgınlık-saldırganlık arasında anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte kızlar ve erkekler arasındaki grup ortalamalarına bakıldığında erkeklerin puan ortalamalarının kızlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan kaygılı-geri çekilme ve cinsiyet arasındaki ilgili literatür incelendiğinde kızların erkeklere göre daha fazla kaygılı-geri çekilme gösterdiğini söyleyen çalışmalar (Özbey ve Alisanoğlu, 2009; Kargı ve Erkan, 2004; Şehirli, 2007) bulunmakla birlikte cinsiyetin kaygılı-geri çekilme davranışı göstermede etkisi olmadığını söyleyen çalışmalar da (Çorapçı ve ark., 2010; Güngör ve Buluş, 2010; Gür ve ark., 2015; Tozduman Yaralı ve Özkan, 2016) bulunmaktadır.

Literatür kapsamında sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme boyutlarında kızlar ve erkekler arasında görülen farklılık, ebeveynlerin sosyal çevre ve toplumsal cinsiyete bağlı yetiştirme tarzları ile açıklanmaktadır (Maccoby, 2000).

LaFreniere ve arkadaşlarının (2002) kültürler arası karşılaştırma içeren araştırmalarında Avusturya, Brezilya, Kanada, Çin, İtalya, Japonya, Rusya ve ABD gibi hem bireyci hem de toplulukçu kültürlerden oluşan sekiz katılımcı ülkeden alınan veriler sonucunda bulunan sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme altboyutlarında ki cinsiyete bağlı farklılık bu davranışlarda kültürün rolü ile açıklanmıştır. Sunulan tez çalışmasında cinsiyete bağlı sosyal yetkinlik ve davranışlarda fark olmaması çocuk yetiştirmede kültürün geleneksel cinsiyet rollerinden uzaklaşması ile ilgili olabileceğini düşündürmekte ki benzer bir tartışmaya AÇEV'in (2018b) "Erkeklik ve Babalık Halleri" üzerine yaptığı araştırmasında rastlanmıştır. Ülkemizde değişime kapalı, otoriter, çocuklara mesafeli özellikler gösteren ve geleneksel babalık olarak tanımlanan babalık rolünün hala en fazla görülen babalık olmasıyla birlikte bu babalık rolünden hemen sonra geleneksel babalığın bazı rollerini benimsemeye devam ederken özellikle kız çocuklarıyla ilişkisinde mesafeyi aşmaya başlayan yeni geleneksel babalık rolü olarak tanımlanan babaların yer aldığı görülmektedir. Ayrıca aynı raporda geleneksel cinsiyet rollerinin aksine hareket eden, daha eşitlikçi, çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmeye çabalayan geleneksel babalık rolünü daha az gösteren babaların da bulunduğu belirtilmiştir. Bu bulgular ışığında, babaların geleneksel otoriter ebeveyn rollerinden uzaklaşmaya başladığı ve buna bağlı olarak çocuğa karşı cinsiyete yönelik ebeveynlik tutumlarının görece azaldığı söylenebilir.

Çalışmanın bulgularına göre, çocuğun doğum sırasına göre SYDD altboyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Literatürde bu alanda yapılmış çalışmalara bakıldığında hem doğum sırasına göre ilişki bulan hem de ilişki olmadığını belirten sonuçlar görülmektedir. Örneğin, Steelman ve Powell (1995) doğum sırasının çocuk ve ergenlerin sosyal becerileri üzerindeki etkisini incelemiş ve ilk çocuktan daha sonra doğan kardeşlerin sosyal beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. İlk çocuktan sonra doğan kardeşler diğerleri ile ilişki kurma, kolay arkadaş edinme, popülerlik gibi sosyal beceriyle ilgili alanlarda daha avantajlıdır. Ancak bu çalışmada kardeş sayısının karıştırıcı bir değişken olduğu ve kontrol edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kardeş sayısına göre ilk çocuk olmak çocuğun sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme boyutları açısından anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Dizman (2003) doğum sırasının saldırgan davranışlar üzerinde etkili olduğunu, ortanca çocuğun en fazla saldırganlık davranışı gösteren grup olduğunu söylemiştir. Aynı çalışmada ilk çocuk olmanın ailede daha fazla sorumluluk verilmesi, anne ve baba ile daha fazla iletişim gibi nedenler ile saldırgan davranışlar gösterme eğiliminin daha az olduğunu belirtilmiştir. Özbey ve Alisinanoğlu'da (2009) ilk çocuğun en az dışa yönelim davranış problemi gösteren grup olduğunu belirtmiştir. Tremblay ve

arkadaşları (2004) ise çocuğun kendinden küçük kardeşi olmasının fiziksel saldırganlığı arttırdığını belirtmiştir. İkiz (2015) ise çocukların saldırganlık düzeyinin doğum sırasına göre fark göstermediğini bulmuştur. Ancak aynı çalışmada üçüncü doğum sırasına sahip çocukların ilişkisel ve fiziksel saldırganlık ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Şen'in (2009) çalışmasında da saldırganlık doğum sırası ve kardeş sahibi olma ile ilişkili bulunmamıştır. Görüldüğü gibi literatürde çocuğun sosyal yetkinliği ve davranışları açısından doğum sırası ile ilgili çelişkili sonuçlar vardır. Ancak bu tez çalışmasında doğum sırası ilk çocuk olma ya da olmama olarak alınmıştır. Bu sebeple, ilk çocuk olma ya da olmamanın çocuğun sosyal yetkinlik, kırgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmamasının sebebi kardeş ilişkileri, kardeş sayısı, kardeşler arası yaş farkı, aile içi iletişim vb. olabilir.

Sunulan çalışmada çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışları ile ilişkili olduğu düşünülen diğer sosyo-demografik değişken olarak ailenin gelir düzeyi incelenmiş ve sonuçlar sadece kırgınlık-saldırganlık puanının ailenin gelir düzeyine bağlı olarak farklılaştığını göstermiştir. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında, ailenin gelir düzeyinin yüksek olması ile çocuğun yüksek sosyal yetkinlik düzeyine sahip olması arasındaki ilişkiye işaret etmektedir (Çorapçı ve ark., 2010). Diğer taraftan, Yaşar Ekici (2015) ise ailenin ekonomik düzeyi ve çocuğun sosyal becerileri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Bu çalışmada ailenin gelir düzeyi ile çocuğun sosyal yetkinlik düzeyi arasında ilişki bulunamazken puan ortalamaları incelendiğinde en düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının puan ortalamalarının en yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının puan ortalamalarından daha düşük olduğu görülmektedir.

Bulgulara göre 7000 TL ve üzeri gelire sahip ailelerin çocukların kırgınlık-saldırganlık düzeyi 1500-3000 TL gelire sahip çocukların puan ortalamasından daha yüksektir. Bu durum ilgili literatür ile çelişmektedir. Literatüre göre ailenin gelir düzeyi ile çocuğun kırgınlık-saldırganlık düzeyinin farklılaşmadığını gösteren çalışmalar (Çorapçı ve ark., 2010) ile gelir düzeyi düştükçe çocuğun kırgınlık-saldırganlık davranışının arttığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Nagin ve Tremblay, 2001; Tremblay ve ark., 2004). Bu çalışmanın katılımcıları genel olarak yüksek gelir düzeyine sahip ailelerdir. Çalışmadaki ailelerin gelir düzeyleri fazla heterojen olmayıp daha çok homojen gruplardır. Çocuğun SYDD altboyutları puanlarını daha düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin çocukları ile karşılaştırmak farklı sonuçlar verebilir. Diğer taraftan, Steinberg (2001), çocuğun gelişiminde anne-babanın demokratik ebeveynlik stiline, ailenin sosyo-ekonomik düzeyinden daha yordayıcı olduğunu söylemiştir.

Literatürde sosyal yetkinlikte yüksek gelire sahip ailelerin çocuklarının daha yüksek sosyal yetkinliğe sahip olduğu görülürken, kaygılı-geri çekilme alanında ise düşük gelire sahip ailelerin çocuklarında daha fazla görülmektedir (Çorapçı ve ark., 2010). Bu çalışmanın bulgularına göre ailenin gelir düzeyi ile çocuğun kaygılı-geri çekilme puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, puan ortalamalarına bakıldığında düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının en yüksek kaygılı-geri çekilme puanına sahip olduğu görülmektedir.

Çocuğun cinsiyeti ile otoriter ve izin verici ebeveynlik stilleri arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Karabulut Demir ve Şendil'in (2008) çalışmasında da çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin davranışında anlamlı bir fark görülmemiştir. Chae ve Lee'nin (2011) çalışmasında ise kız çocuğa sahip babaların çocuğa karşı duyarlı ve ilgili olma gibi demokratik ebeveyn stilinde bulunan davranışları, erkek çocuğa sahip olanlara göre daha sık gösterdikleri ve buna bağlı olarak kızların erkeklere göre sosyal yetkinliğinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Literatür, babaların kız ve erkek çocukları ile farklı şekilde etkileşim kurduğuna işaret etmektedir. Örneğin, babalar erkek olan çocukları ile daha çok eğitimsel, fiziksel ve bilişsel yönelimli oyun oynarken, kız çocukları ile daha çok sözel etkileşime yönelik oyunlar oynamaktadır (Easterbrooks ve Goldberg 1984; Öğüt, 1998). Easterbrooks ve Goldberg'in (1984) yaptıkları çalışmada babaların erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla zaman ayırdığı görülmüş ve babanın ebeveynlik stilinin erkek çocukların gelişimi üzerinde daha yordayıcı olduğunu bulmuştur. Lungarini (2015) ise babanın ebeveynlik stilinin kız çocukları açısından daha yordayıcı olduğunu belirtmiştir. Ancak babaların çocuğun yaşamına katılımının cinsiyete göre farklılaşmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Evans, 1997; Sımsıkı, 2011). AÇEV'in (2017) "Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri" raporunda da babaların ifadelerinden elde edilen verilere göre babaların çocuklarına karşı cinsiyete bağlı bir tutum göstermedikleri görülmüştür. Bu rapora göre çalışmaya katılan babaların çocuklarının kız veya erkek olmasına ilişkin bir tercih belirtmediği ve çocuklarına karşı cinsiyetçi bir tutum sergilemediği görülmektedir.

4.1.2 Babaya Ait Demografik Değişkenlerle İlgili Karşılaştırmalı İstatistiksel Analizlerden Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Çalışmanın bulgularına göre, babanın yaşı ile babanın demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stilleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna göre 25-35 yaş aralığındaki baba ile 36-58 yaş aralığındaki babaların ebeveynlik stilleri farklılaşmamaktadır. İlgili literatüre bakıldığında ileri yaşta baba olanlar daha olumlu

ebeveynlik davranışları göstermekte (Bartlett, 2004; Cabrera ve ark., 2000) ve daha olumlu bir babalık rolü algısına sahiptir (Gültekin Akduman ve Türkoğlu, 2013; Telli ve Özkan, 2016). Seçer, Çeliköz ve Yaşa (2007) çalışmalarında, daha küçük yaştaki babaların (35 altı), daha büyük yaştaki babalara nazaran baba olmaya yönelik ilgi açısından daha yüksek puana sahip olduğunu göstermiştir. Ancak aynı çalışmada 31 yaş ve üzerinde ilk kez baba olanların 26-30 yaş arasında ilk kez baba olanlara göre babalıktan daha fazla doyum aldıkları da bulunmuştur. Birçok çalışmada da 30 yaş üstü ilk kez baba olanların babalık rolü algısı (Telli ve Özkan, 2016), özgüven (Kara, Uçan ve Güzel, 2017) gibi alanlarda genç babalara göre kendilerini daha olumlu gördükleri belirlenmiştir. Bu durum, yaşı ilerledikçe mesleğinde belli bir yere gelmiş olma, daha tecrübeli olma ve ekonomik olarak daha iyi duruma gelmiş olmanın etkisiyle daha ileri yaşlardaki babaların çocuğun yaşamına katılma oranı artması olarak açıklanmaktadır (Kuzucu, 2011). Bu nedenler aynı zamanda olumlu ebeveynlik davranışları ile ilişkilidir. Babanın ebeveynlik stili ve babalık rolü algısında ilk kez baba olma yaşı da önemli görünmektedir. Alabay (2017) okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarını incelediği çalışmasında 26-40 yaş aralığındaki ebeveynlerin 20-25 yaş aralığındakilere göre daha fazla demokratik ebeveynlik stili sergilediği sonucunu bulmuştur. Genç yaştaki babaların genellikle ilk çocuğu olduğu için daha deneyimsiz olmaları ve daha korumacı olmaları sonucunda daha çok aşırı koruyucu ebeveynlik gösterdikleri söylenmiştir. Sak ve arkadaşları (2015) ise aksi yönde bir bulgu sunmaktadır. Okul öncesi dönem çocuklarının anne-baba tutumlarını incelediği çalışmasında 31-40 yaş aralığındaki babaların, 41 yaş ve yukarisındaki yaş aralığındaki babalara göre daha fazla demokratik ebeveynlik gösterdiklerini rapor etmişlerdir. Ayrıca 41 yaş ve üstü yaşa sahip babaların 20-30 ve 31-40 yaş aralığındakilere göre daha otoriter ebeveyn stiline sahip oldukları görülmüştür. Ancak bu çalışmada yaşa göre babaların ebeveynlik stillerinde fark bulunmamış, ancak otoriter babalık ile babanın yaşı arasında çok düşük düzeyde olumsuz yönde bir ilişki görülmüştür. Bu bağlamda, daha geniş kapsamlı bir örneklem ile baba yaşı ile ebeveynlik stili arasında ilişkiye bakılabilir.

Diğer taraftan, babanın eğitim düzeyi ile babanın demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stilleri arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yüksekokul ve üstü eğitim düzeyine sahip olan ve olmayan babalar arasında ebeveynlik stili açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Coltrane (1995) babanın eğitim düzeyi arttıkça daha esnek ve demokratik cinsiyet rolüne sahip olduğuna buna bağlı olarak çocuğun yaşamına daha fazla katıldığını belirtmiştir. Baba katılımının yüksek olması ise demokratik ebeveyn stili ile ilişkilidir (Gaertner ve ark., 2007; Sımsıkı, 2011). Lungarini (2015) yüksek eğitim düzeyine sahip babaların daha duyarlı olduğunu ve buna bağlı

olarak babanın yüksek eğitim düzeyi ile demokratik ebeveynlik stili göstermesinin ilişkili olduğunu belirtmektedir. Karabulut Demir ve Şendil'in (2008) çalışmasında eğitim düzeyi arttıkça babanın demokratik ve aşırı koruyucu davranışlarında artış; izin verici davranışlarında ise düşüş görülmüştür. Kırman ve Doğan (2017) da babanın eğitim düzeyi arttıkça demokratik ebeveynlik stiline arttığını belirtmiştir. Bunlara ek olarak Seçer ve arkadaşlarının (2007) çalışmasında babanın eğitim düzeyi arttıkça babalık konusunda kendini daha yeterli ve ilgili gördüğü ve babalık konusunda tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür. Bu tez çalışmasında yüksek okul mezunu ve altı olan baba sayısı yüksek okul mezunu ve üzeri olan baba sayısına göre çok daha fazladır. Bu nedenle daha eşit sayıda eğitim düzeyine sahip gruplar karşılaştırılarak daha iyi sonuç alınabilir.

Çalışmanın bulgularına göre, ailenin gelir düzeyi ile babanın demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stilleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak puan ortalamaları incelendiğinde düşük gelir düzeyine sahip babaların demokratik ebeveynlik stili alanında en düşük puanı aldığı görülmektedir. Alpoğuz (2014) ilköğretim öğrencilerinin algıladığı ebeveyn tutumlarını incelediği çalışmasında ailenin gelir düzeyi arttıkça çocukların algıladığı ebeveyn tutumunun daha demokratik, gelir düzeyi azaldıkça daha otoriter olduğunu saptamıştır. Başka bir çalışmada babanın gelir düzeyi arttıkça özgüveninin de arttığı saptanmıştır. Ancak bu durumun yalnızca gelir düzeyi ile değil eğitim durumu ve yaş ile de ilişkili olduğu belirtilmiştir (Kara ve ark., 2017).

Çalışmanın bulgularına göre, babanın yaşına göre çocuğun SYDD altboyut puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde babanın yaşı ile çocuğun sosyal davranışlarını inceleyen çalışmalara bakıldığında farklı sonuçlar olduğu görülmektedir. Karaca ve arkadaşları (2011) okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarını incelediği çalışmasında çocuğun saldırganlık, olumlu sosyal davranış ve depresif duygularının babanın yaşına göre farklılaşmadığı sonucunu bulmuştur. Ancak babanın ilk kez baba olma yaşı da çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışlarını etkilemekte, örneğin Bartlett'e (2004) göre genç yaşta baba olanların çocuk yetiştirme sorumluluğunun daha az olması nedeni ile çocuğun gelişimi üzerinde olumsuz etkisi vardır. Kırman ve Doğan (2017) ise 31 yaş ve sonrasındaki babaların ebeveynlikten daha fazla doyum elde ettiğini ve çocukları ile daha iyi iletişim kurduğunu söylemiştir. Yaşla birlikte ebeveyn doyumunun artmasının yaş ilerledikçe kabul düzeyi ve deneyimlerin artması sonucu olduğunu belirtmiştir. Bu durum çocukta daha olumlu davranışlar ile ilişkilidir. Bu tez çalışmasında anlamlı bir fark olmasa da puan ortalamalarına bakıldığında 25-35 yaş grubundaki babaların çocuklarının 36-58 yaş

grubundakilere göre kaygılı-geri çekilme puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Lungarini (2015) de daha genç babaya sahip çocukların daha ileri yaşta babaya sahip olanlara göre daha kaygılı olduğunu söylemiştir. Bu açıdan çalışmanın bulgularının kaygılı-geri çekilme açısından literatür ile tutarlı olduğu düşünülebilir.

Çalışmanın bulgularına göre, babanın gelir düzeyine göre çocuğun SYDD altboyut puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde yüksek gelir düzeyine sahip babaların çocuklarının daha yüksek sosyal yetkinliğe sahip olduğu görülmektedir (Çiftçi Topaloğlu, 2013; Günindi, 2008, Özbey, 2009). Bu bulgular çalışmanın sonuçları ile tutarlı değildir. Benzer şekilde babanın eğitim düzeyi ile de çocuğun SYDD, SY, KS ve KGÇ puanları arasında fark bulunmamıştır. Literatürde, baba eğitimine göre çocuğun sosyal beceri düzeyinde fark bulamayan çalışmalara rastlanmaktadır (Seven, 2006; Yaşar Ekici, 2015). Babanın eğitim düzeyi ile kızgınlık-saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında da yine farklı sonuçlar görülmektedir. İlgili literatürde babanın eğitim düzeyi azaldıkça çocuğun saldırganlık düzeyinde artış olduğunu gösteren çalışmalar bulunmakla birlikte (Dizman, 2003; Kadan, 2010) babanın eğitim düzeyi ile çocuğun saldırganlığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar da vardır (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010; Gülay, 2008). Nagin ve Tremblay (2001) düşük eğitim düzeyine sahip babaların erkek çocuklarının okul öncesi dönemde daha fazla fiziksel saldırganlık gösterdiğini ve bu davranışı ilerleyen yıllarda da sürdürdükleri söylenmiştir. Çiftçi Topaloğlu'nun (2013) çalışmasında çocukların kızgınlık-saldırganlık puanları anne eğitim düzeyi ile ilişkili bulunurken baba eğitim düzeyine göre ise bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada babanın eğitim düzeyi ile çocuğun KS puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak puan ortalamaları incelendiğinde yüksekokul ve üstü mezunu babaların çocukları daha az kızgınlık saldırganlık göstermektedir. Bu durum literatürden elde edilen bulgular ile tutarlı görünmektedir. Literatür incelendiğinde babanın eğitim düzeyi ile çocuğun kaygılı-geri çekilme düzeyi arasında farklı sonuçlar olduğu görülmektedir. Gümüş (1997) yüksekokul mezunu olan babaya sahip çocukların kaygı düzeyinin daha düşük olduğunu söylemiştir. Çiftçi Topaloğlu (2013) çalışmasında ise çocukların kaygı düzeyinin babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmadığını belirtilmiştir. Gülay da (2008), yaptığı çalışmanın sonucunda babaların eğitim düzeylerine bağlı olarak çocukların korkulu-kaygılı davranışları arasında anlamlı bir farklılığa rastlamamıştır. Bu bulgular araştırmadan elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Bu çalışmada daha önce de belirtildiği gibi yüksekokul mezunu olmayan ve yüksekokul mezunu ve üzeri babalar arasındaki dağılım eşit değildir. Daha eşit gruplar karşılaştırılarak farklı sonuçlar alınabilir. Ayrıca babanın eğitim düzeyinin çocuğun sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması çocuğun belirtilen alanları etkileyebilecek farklı değişkenlerin olabileceğini düşündürmektedir. Bunlar annenin eğitim düzeyi, akran ilişkileri, anne-çocuk ilişkisi, ebeveynlerin meslekleri vb. olabilir. Örneğin Çiftçi Topaloğlu'nun (2013) çalışmasında memur mesleğine sahip babaların çocukların sosyal yetkinlik puanları işçi mesleğine sahip olan babaların çocuklarına göre daha yüksek görünmektedir.

Özetle, bu tez çalışmasının bulguları babanın ebeveynlik stilleri ve çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışlarında sosyo-demografik değişkenler açısından beklenen farklılıkları desteklememiştir. Ancak, literatürde fark bulmayan sonuçlara da oldukça rastlanmaktadır.

4.2 Araştırma Hipotezlerinin Sınanmasına Yönelik Analizlerden Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Bu tez çalışmasında Baumrind'in (1966) belirttiği demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik stillerinin çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışlarını yordama gücüne bakılmıştır.

Çalışmanın bulgularına göre, babanın demokratik stili olumlu yönde çocuğun sosyal yetkinlik puanını yordadığı görülmektedir. İzin verici ebeveynlik stiline ise olumsuz yönde sınırdaki ($p=.054$) anlamlı bir katkısı vardır. Babanın çocuğu ile sıcak ve ilgili bir ilişki kurması gibi demokratik stil ile ilişkili olumlu ebeveyn davranışları çocuğun gelişimine ve davranışlarına olumlu şekilde yansımaktadır (Kroll, Carson, Readshaw ve Quigley, 2016). Laible ve arkadaşlarının (2004) okul öncesi ve ilköğretime devam eden çocuklar ile yaptığı çalışmada sıcak, empatik, çocuk ile işbirliği içeren ebeveyn stiline çocukta sosyal yetkinlik ile ilişkili olduğu görülmüştür. Işık (2007) ebeveynlerin gösterdiği sevgi, sıcaklık ve yakın ilişkilerin olduğu demokratik ebeveyn stiline çocuğun sosyal uyum ve becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Babanın çocuğun sosyal yetkinliği üzerindeki etkisi annenin etkisinden bağımsız olarak oldukça önemlidir (Radin, 1994). Çocukları ile nitelikli zaman geçiren babaların çocukları akran ilişkilerinde daha az problem yaşayıp sosyal becerileri daha hızlı gelişmekte (Ladd, 2000) ve çocuğun sosyalleşme sürecinde önemli katkı sağlamaktadır (Coltrane, 1990). Erken çocukluk döneminde baba ve çocuk arasındaki yakın ve sağlıklı ilişkiler çocuğun özgüvenli,

etrafındakileri araştıran, sorgulayıcı ve çevresi ile daha iyi sosyal ilişkiler kurmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte baba ve çocuk arasındaki yakın ilişki ve nitelikli etkileşim çocukta olumsuz istenmeyen davranışlarda bulunma ve depresyon, kaygı gibi problemlerinin ortaya çıkmasını engellemektedir (Rosenberg ve Wilcox, 2006). Literatür incelediğinde babanın çocuğun yaşamındaki etkisinin önemi görölmektedir. Çocuğun baba ile çocuk arasındaki nitelikli ilişkinin çocuğun sosyal becerileri başarılı bir şekilde yerine getirmesini sağlayan sosyal yetkinliği kazanmasını ve içselleştirilmiş ve dişsallaştırılmış davranış problemlerini daha az göstermesini sağlayacaktır. Çalışmanın bulguları, çocuğun sosyal yetkinlik düzeyi üzerinde babanın demokratik ebeveyn stilini yordadığını bulmuş ancak yordama gücü düşüktür.

Baumrind'in belirttiği üç temel ebeveynlik stili ebeveynlerin çocuk üzerindeki kontrolünün farklı düzeylerini içermektedir. Ebeveynler kontrol yoluyla çocuktan itaat ve uyum talep ederler. Demokratik anne babalar kontrolü çocuğun istek ve beklentilerine göre ayarlayarak; otoriter anne babalar kontrolü çocuğu olumsuz anlamda sınırlandırarak; izin verici anne babalar ise kontrolü hiç kullanmaz veya çok az kullanırlar. Farklı kontrol yolları ile şekillenen ebeveynlik stilleri çocuk üzerinde farklı sonuçlar doğurur (Darling ve Steinberg, 1993). Eisenberg ve arkadaşlarının (1991) belirttiği gibi çocuklarına yönelik sıcak ve ilgili tutum gösteren, ancak çocuğun olgunluk düzeyine göre talepte bulunan ve uygun denetim koyan demokratik ebeveynlerin çocuklarının empati gelişimi ve sosyal sorumluluk gelişimi en üst düzeydedir. Diğer taraftan, ihmalkar, izin verici ebeveynlik stili ise çocuğun düşük sosyal yetkinlik düzeyi ile ilişkidir (Altay ve Güre, 2012; Baumrind, 1991). Bu bağlamda, bu çalışma sonucu ebeveynlik stili ile çocuğun sosyal yetkinlik davranışları arasındaki örüntüyü destekler niteliktedir.

Bu araştırmanın bulgularına göre çocuğun kızgınlık-saldırđanlık düzeyini herhangi bir ebeveynlik stilinin yordamadığı görölmüştür. Babanın ebeveynlik stili ile ilgili literatüre bakıldığında ebeveyn stili ile çocuğun kızgınlık-saldırđanlık düzeyinin ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Laible ve ark., 2004; Maccoby ve Martin,1983; Pettit ve Dodge, 2002). Otoriter ebeveynlik stilinin özelliklerinden olan cezalandırma yöntemini kullanma çocukta saldırđanlık davranışını arttırmaktadır (Özbey, 2010). Otoriter ebeveyn stili çocukta saldırđanlık ile ilişkili görünmektedir (Casas ve ark., 2006; Erdinç, 2009). Snyder ve arkadaşlarının (2003) yaptığı çalışmada katı ebeveyn stilinin çocukta saldırđanlık ile ilişkili olduğunu bulmuştur. İzin verici ebeveyn stilinde ise çocuğa sınır koyulmaması ve istenmeyen davranışlarının görmezden gelinmesi

sebebiyle çocukta saldırganlık gibi davranış problemlerine sebep olabilir (Casas ve ark., 2006; Robinson ve ark., 2001).

Bu tez çalışmasında babanın ebeveynlik stillerinin çocuğun kızgınlık-saldırganlık düzeyini yordamama sebebi ebeveyn stil ve uygulamaları arasındaki farklardan kaynaklanabilir. Literatürde ebeveynliğin tipolojik olarak sınıflandırılması ve ebeveynlik uygulamaları ile ilgili tartışmalar dikkat çekmektedir. Darling ve Steinberg (1993) ebeveynlik uygulamalarının çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin önemli olduğunu ve çocuğun sosyalizasyon sürecini anlamada ebeveynlik stilleri ve uygulamaları arasında bir ayırım yapmanın önemini vurgulamıştır. Ebeveynlik uygulamaları ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişim kurma, duygusal ortam yaratmayı sağlayan tüm ebeveyn davranışlarıdır. Bu yaklaşıma göre ebeveyn stilleri ebeveynin davranışlarını yani uygulamalarını da içine alan daha geniş bir kavram olarak görülmekte ve ebeveyn stilinin en iyi belirli ebeveynlik uygulamalarının çocuk üzerindeki etkisini inceleyerek ölçülebileceğini belirtmişlerdir. Ebeveynlik stillerinin çocuk yetiştirmede genel bir bağlam içinde olup kültürel farklılıklara daha duyarlıyken ebeveynlik uygulamaları ise çocuk yetiştirmede belirli ve hedefe yönelik davranışlardan oluşmaktadır. Örneğin çocuğun akademik başarısını artırmak amacıyla ev ödevlerine yardım etmek bir ebeveynlik uygulamasıdır. Bu nedenle Darling ve Steinberg'e göre ebeveynlik stilleri çocuğun gelişimini dolaylı olarak etkilerken ebeveynlik uygulamaları ise doğrudan etkilemektedir. Örneğin, Chae ve Lee (2011) 5 yaş grubundaki Koreli çocukların babalarının çocukluk bağlanma temsilleri ve ebeveynlik davranışlarının çocuğun sosyal yetkinliği üzerindeki etkisini incelediği bir çalışma yapmış ve sonucunda babaların çocukluk bağlanma temsilleri ile çocuğun sosyal yetkinliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, babanın olumlu ebeveynlik davranışlarının kızların sosyal yetkinliği üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveynlik stilleri, ebeveynlik uygulamalarının çocuk üzerinde etkili olmasını belirleyen bir tür duygusal iklimdir. Buna bağlı olarak aynı ebeveynlik uygulaması ebeveynlik stiline bağlı olarak çocukta farklı sonuçlara yol açabilir. Örneğin, ebeveynlik uygulamaları çocukta benlik değeri ile doğrudan ilişkili iken ebeveynlik stili, ebeveyn davranışları ve çocuktaki gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişkide bağlamsal bir değişken olarak görülmektedir. Hart ve arkadaşları (1998) göre ebeveynlik uygulamaları, anne-babanın davranış kalitesinden çok sıklığıyla ve ortam içerisinde değerlendirilir. Ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşimlerin kalitesi ise ebeveynlik stilinin önemli bir yönünü ifade eder. Lee, Daniels ve Kissinger (2006) da ebeveynlik uygulamalarının daha kolay gözlemlenebilir olduğunu ve anne-babanın ebeveynliğini daha güvenilir bir

biçimde ölçtüğünü belirtmiştir. Ebeveynlik uygulamalarının anne-babanın çocuğu sosyal yetkinliğe ulaşmasında kullandıkları stratejilerdir (Hart ve ark., 1998). Ebeveynlik stili de ebeveynin çocuğun sosyal yetkinliğe ulaşmada kullandığı stratejilerin yani ebeveyn uygulamalarının çocuğun bu uygulamaları kabul etmesi ile güdüleyici bir etki yaratır (Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling, 1992). Steinberg (2001) demokratik ebeveynlik stiline, ebeveynlerin uygulamalarını da etkilediğini belirtmiştir. Bu bağlamda, bu araştırmada kullanılan ebeveynlik stilleri ölçeğinin kızgınlık-saldırganlık davranışlarını belirleyen ebeveyn uygulamalarını tam yansıtamamış olabilir.

Son olarak, bu tez çalışması bulguları, babanın izin verici ebeveynlik ve demokratik ebeveynlik stili çocuğun kaygılı-geri çekilme davranışını yordamıştır. Literatür incelendiğinde otoriter ebeveynlik stili gösteren ailelerde çocuk yanlış yapma korkusuyla özgüven geliştiremez. Buna bağlı olarak da katı disiplin uygulayan ve otoriter ebeveyn stiline sahip babaya sahip çocuklar daha fazla kaygı (endişe) duyarlar (Hart ve ark., 2003; Kaya, 1997; Lungarini, 2015). Bu durum ayrıca çocukta içe yönelim davranış problemlerine de sebep olabilmektedir (Derman ve Başal, 2013; Saltalı Durmuşoğlu ve Arslan, 2012). Ebeveynin katı ve otoriter davranışı, çocuğun duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen, pasif, bağımlı bir kişilik yapısı geliştirmesine sebep olur (Çağdaş ve Seçer, 2002). Steinberg (2001) demokratik ebeveyn stiline sahip olan ergenlerin, demokratik olmayan anne ve babaya sahip olanlara göre daha az kaygı ve depresyon yaşadıkları, daha yüksek özgüvene sahip oldukları ve akademik olarak daha başarılı olduklarını belirtmektedir. Bunlara ek olarak aşırı denetimli ebeveynlik stili de çocuğun davranışlarını kısıtlayıp problem çözme ve problemle baş edebilme becerisi kazanmasını engeller. Bu durumda çocuğun kaygı düzeyi yükselir ve sosyal olarak da geri çekilir (Rubin ve ark., 2009).

Diğer taraftan, Rubin ve arkadaşları (1997; 2009) aşırı koruyucu ebeveynlik stiline çocukta geri çekilme ve kaygı gibi içe yönelim davranış sorunlarına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Babanın ebeveynlik stili çocuğun yaşamının ilerleyen dönemlerinde de içe yönelim davranış problemlerini etkilemektedir. Bilge (1997) demokratik ebeveyn stiline sahip babaya sahip gençlerin otoriter ve aşırı koruyucu ebeveyn stili gösteren babaya sahip olan gençlere göre içe yönelik öfke düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmiştir. Karabulut Demir ve Şendil'in (2008) 2-6 yaş arasındaki çocuğa sahip ebeveynlik davranışlarının incelendiği çalışmada otoriter ve aşırı koruyucu ebeveynlik stilleri arasında pozitif ilişki bulunmuş ve bu iki ebeveynlik stiline ortak yanının talep ve kontrol boyutunun yüksek olması ve çocuğun bireysel kabul anlayışının düşük olması olduğu söylenmiştir. Bu çalışma da kullanılan ölçekte aşırı koruyucu ebeveynlik stili

boyutu yoktur. Ancak otoriter ebeveynlik boyutu da çocuğun kaygılı-geri çekilme davranışları ile ilişkili bulunmamıştır. Fakat izin verici ebeveynlik boyutu öncelikli olarak çocuğun kaygılı-geri çekilme davranışını yordamakta, izin verici ebeveynlik özelliklerini daha fazla gösteren babaların çocuklarının kaygılı-geri çekilme davranışlarının yüksek olduğu görülmektedir. Babanın demokratik ebeveynlik davranışları ise çocukta daha düşük kaygılı-geri çekilme davranışları ile ilişkili bulunmuştur. Bu bağlamda, babanın ebeveyn olarak çocuğun davranışları üzerinde yeterli ve uygun kontrol ve talepkarlığının olmasının çocuk açısından olumlu, güvenilir bir ortam sağladığı bunun da anksiyeteyi ve çocuğun sosyal ortamlardan uzak geri çekilme davranışı edinmesini azalttığı söylenebilir. Literatür incelendiğinde ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğu vurgulanmaktadır (Maccoby, 2000; 2002). Bu açıdan baba ve çocuğun davranışları birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. İlimli bir mizaca sahip çocuğun davranışların da babanın çocuğa yönelik ebeveynlik uygulamalarında daha sıcak ve ilgili davranışlar göstermesi ile ilişkili olabilir.

Bu çalışma kapsamında otoriter ebeveynlik stili ile çocuğun sosyal yetkinlik davranışı arasında ters yönde zayıf bir ilişki bulunurken, kızgınlık-saldırganlık ve kaygılı-geri çekilme davranışları ile hiçbir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca otoriter ebeveynlik herhangi bir sosyal yetkinlik ve davranışlarını anlamlı olarak yordamıştır. Katılımcı babaların ebeveynlik stilleri ölçeğindeki cevapları incelendiğinde, demokratik ebeveyn stili altboyutunun ortalama puanının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun babaların sosyal beğenirlik kaygısı ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ölçekteki otoriter ebeveynlik ile ilgili maddeler incelendiğinde (örn. “Çocuğumu disipline sokmak için fiziksel cezalandırmayı kullanırım”) babaların ölçekte yer alan ve bu ebeveynlik stilini ölçen maddeleri daha sosyal beğenirliğe uygun olarak yanıtlama olasılıklarının yüksek olduğunu düşündürmüştür. Ayrıca, veri toplama amacı ile ulaşılan okul öncesi kurumlar orta-üst sosyoekonomik düzeye sahip ailelerin çocuklarının devam ettiği okullardır. Ayrıca, bu tez çalışmasında çocukların sosyal davranışları öğretmenler tarafından değerlendirilmiş olup öğretmenlerin tümü kadındır. Ölçümün kadın öğretmenler ve babalar tarafından alınması değerlendiricinin gözü açısından cinsiyete göre farklılık göstermiş olabilir.

Sonuç olarak, sunulan bu tez çalışmasında babanın özellikle demokratik ebeveynlik stilinin olumlu yönde ve izin verici ebeveynlik stilinin ise olumsuz yönde okul öncesi dönemdeki çocuklarının sosyal davranış gelişimlerine katkısı olduğu bulunmuştur.

4.3 Sınırlılıklar ve Öneriler

Son yıllarda baba-çocuk ile ilgili çalışmaların sayısında artış olmakla birlikte bu çalışmalar daha çok babanın çocuğun bakımına katılımı ve babalık rolü ile ilgilidir. Babanın ebeveynlik stilinin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların sayısı ise daha azdır. Sunulan araştırmanın bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle Türkiye’de bu alanda az sayıda çalışma bulunmaktadır. Babanın ebeveynliği ile ilgili daha fazla çalışma yapılarak bu konu daha ayrıntılı olarak incelenebilir. Bu çalışmalardan elde edilen bulgulardan yola çıkarak psikologlar, psikolojik danışmanlar tarafından baba-çocuk ilişkisini geliştirecek baba eğitim programları hazırlanıp ilgili kurumlarda daha fazla uygulama yapılabilir.

Bu çalışmadan elde edilen verilere göre babaların demokratik ebeveyn stilinin çocukların sosyal gelişimi ile olumlu yönde ilişkili olduğuna, bununla birlikte izin verici ebeveyn stilinin ise çocukta içselleştirilmiş davranış problemleri ile ilişkili olduğuna işaret etmiştir. Bundan yola çıkarak baba eğitim programlarında babaların çocukların sosyo-duygusal gelişimini ve çocukta davranış problemlerini anneler kadar etkilediği yönünde bilgilendirilebilir. Ayrıca babalara çocukta sosyo-duygusal gelişimi etkileyen diğer değişkenler de anlatılıp her birinin çocuk üzerindeki etkisi konusunda bilgilendirilebilir. Babalara çocukları ile daha etkili iletişim kurma yöntemleri öğretilerek çocuklarının yaşamlarına daha fazla katılmaya teşvik edilebilir.

Bu çalışmanın sınırlılıklarından birisi Ankara ve Çorum ilinde yaşayan çocuk ve babalardan alınan verilerin kullanılmasıdır. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı ise katılımcıların çoğunun yüksek eğitim ve gelir düzeyine sahip olmalarıdır. Katılımcılar daha heterojen yapıda seçildiğinde daha farklı sonuçlar elde edilebilir. Bu çalışmada çocukların sosyal yetkinlik ve davranış değerlendirmeleri öğretmenlerden alınmıştır. Çocukla ilgili değerlendirmenin hem anne-baba hem de öğretmenden alınması, çocuğun sosyal davranışlarının daha kapsamlı değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Babanın ebeveynliği, Baumrind’in tipolojik sınıflandırmasına göre inceleyen bir veri toplama aracı ile ölçülmüştür. Bu alanda yapılacak diğer çalışmalarda babanın ebeveynlik stilinin yanında ebeveynlik uygulamaları da ölçülebilir. Babanın ebeveynlik uygulamalardan, örneğin psikolojik ve davranışsal kontrol davranışlarından elde edilen verilerden daha ayrıntılı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir.

Araştırmada ocuğun sosyal yetkinlik ve davranışını etkileyebilecek çocuğun okul öncesi kuruma devam süresi, kardeş sayısı, kardeşler arası yaş farkı ile babanın ilk kez baba olma yaşı, babanın mesleği gibi değişkenlerin etkisi incelenmemiştir. Çocuklarda problem davranışa sebep olabilecek bu gibi değişkenler de dikkate alınarak bunların etkisine bakılabilir. Ayrıca annenin ebeveynlik stili, yaşı, eğitim düzeyi vb. değişkenler de çocuğun sosyal yetkinlik ve davranışları üzerinde etkili olabilir. Bu alanda yapılacak diğer araştırmalarda anneden de veri alınarak bu durumun etkisine bakılabilir. Bununla birlikte babanın ebeveynlik stilinde annenin rolünün ve annenin babanın ebeveynlik stilini nasıl değerlendirdiği de dikkate alınması gerekmektedir. Hem annenin ve hem de babanın ebeveynlik uygulamalarının birlikte alındığı bir çalışma, babanın çocuğun gelişimindeki rolünü daha kapsamlı açıklayacaktır.

KAYNAKÇA

- AÇEV (2017). *Türkiye’de babalığı anlamak serisi I: Türkiye’de ilgili babalık ve belirleyicileri ana raporu.* Erişim adresi <http://www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz>
- AÇEV (2018a). *Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi II: Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık Raporu.* Erişim adresi <http://www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz>
- AÇEV (2018b) . *Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi III: Türkiye’de Erkeklik ve Babalık Halleri Raporu.* Erişim adresi <http://www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz>
- Alabay, E. (2017). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 156-174.
- Alisinanoğlu, F., ve Kesicioğlu, O. S. (2010).Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili örneği). *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1), 93-110.
- Alisinanoğlu, F., ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*, 145, 15-19.
- Allen, S., ve Daly, K. (2007). *The Effects of Father Involvement an Updated Research Summary of the Evidence Inventory.* Centre for Families, Work & Well-Being. University of Guelph: Guelph.
- Alpoğuz, D. U. (2014). *Algılanan ana-baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarına ve Türkçe dersi akademik başarılarına etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Alston, D. N., ve Williams, N. (1982). Relationship between father absence and self-concept of black adolescent boys. *Journal of Negro Education*, 51(2), 134-138.
- Altay, F. B., ve Güre, A. (2012). Okulöncesi kuruma (devlet-özel) devam eden çocukların sosyal yeterlik ve olumlu sosyal davranışları ile annelerinin ebeveynlik stilleri arasındaki ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi (KUYEB)*, 12(4), 2712-2718.
- Arı, M., ve Yaban, E. H. (2016). Okulöncesi dönemdeki çocukların sosyal davranışları: Mizaç ve Duygu düzenlemenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 125-141.
- Avcı, R. (2006). *Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Avcı, R. (2010). Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, aile bireylerine ilişkin problemler, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(1), 45-76.

- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.
- Ayaz, A. B., Erol Güler, E., Yıldırım, B., Yazkan Akgül, G., Büyükdeniz, A., ve Çubukçuoğlu Taş. (2016). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konulan çocuklarda saldırgan davranışları yordayan etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(3), 231-239.
- Balat Uyanık, G., Şimşek, Z., ve Akman, B. (2008). Okul öncesi eğitim alan çocukların davranış problemlerinin anne ve öğretmen değerlendirmeleri açısından karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 263-275.
- Ball, J., Moselle, K., ve Pedersen, S. (2007). *Father's Involvement as a determinant of child health*. Presented at Public Health Agency of Canada, Population Health Fund Project.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
- Barnett, R. C., ve Baruch, G. K. (1988). Correlates of father's participations in family work. P. Bronstein, ve C.P. Cowan, (Eds.), *Fatherhood today: Men's changing role in the family* içinde (ss. 66-78). New York: Wiley.
- Baruch, G. K., ve Barnett, R. C. (1981). Father's participation in the care of their preschool children. *Sex Roles*, 7, 1043-1045.
- Bartlett, E. (2004). The effects of fatherhood on the health of men: A review of the literature. *J Mens Health Gend*, 1(2), 159-169.
- Basen, M. J., Morris, P. B., ve Rogers, C. S. (1992). Identity consequences of attachment 10 mother and fathers among late adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 2, 187-204.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-908.
- Baumrind, D., ve Black, A. E. (1967). Socialization practices associated with dimensions of competence in preschool boys and girls. *Child Development*, 38(2), 291-327.
- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on Black children: some Black-White comparisons. *Child Development*, 43, 261-267.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 59-95.
- Bawadi, A. H., Qandil, A. M., Al-Hamdan, Z. M., ve Mahallawi, H. H. (2015). The role of fathers during pregnancy: A qualitative exploration of arabic fathers' beliefs. *Midwifery*, 32, 75-80
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi*. (Çev. A. Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Bilge, F. (1997). Eğitim bilimleri öğrencilerinin sürekli kızgınlık düzeyleri ve kızgınlıklarını ifade biçimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 75-80.
- Bornstein, M. H. (2001). Parenting: Science and practice. *Parenting*, 1(1-2), 1-4.

- Bowlby, J. (1983). *Attachment: Attachment and loss, volume one* (2. ed.). New York: Basic Books.
- Bredenkamp, S., ve Copple, C. (Eds.). (1997). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs*. DC: National Association for the Education of Young Children, Washington.
- Cabrera, N., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., ve Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Development Science*, 11(4), 185-189.
- Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., ve Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71(1), 127-136.
- Casas, J. F., Weigel, S. M., Crick, N.R., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen Yeh, E. A. ve Huddleston-Casas, C. A. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts. *Applied Developmental Psychology*, 27, 209-227.
- Ceyhan, A. (1993). *Ana-babaların empatik eğilim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Chae, J., ve Lee, K. (2011). Impacts of Korean fathers' attachment and parenting behavior on their children's social competence. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 39 (5), 627-644.
- Chao, R. K. (2001). Extending research on the consequences of parenting style for Chinese Americans and European Americans. *Child Development*, 72(6), 1832-1843.
- Chao, R. K. ve Tseng, V. (2002). Parenting of Asians. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Social conditions and applied parenting* içinde (ss. 59-93). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Chang, H., Shelleby, E. C., Cheong, J., ve Shaw, D. S. (2012). Cumulative risk, negative emotionality, and emotion regulation as predictors of social competence in transition to middle school: A mediated moderation model. *Social Development*, 24(4), 780-800.
- Clickeman, S. M. (2007). *Social competence in children*. USA: Springer US.
- Coie, J. K., ve Dodge, K. A. (1998). Aggression and antisocial behavior. W. Damon ve N. Eisenberg, (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* içinde (5. ed.). NY: John Wiley & Sons.cab.
- Coleman, P. K. (2003). Perceptions of parent-child attachment, social self-efficacy, and peer relationships in middle childhood. *Infant and Child Development*, 12, 351-368.
- Coltrane, S. (1990). Birth timing and division of labor in dual-earner families. *Journal of Family Issues*, 11(2), 157-181.

- Coltrane, S. (1995). The future of fatherhood: Social, demographic and economic influence on men's family involvement. W. Marsiglio, (Ed.), *Fatherhood contemporary theory, research and social policy* içinde. California Sage: Thousand Oaks.
- Coplan, R. J., ve Rubin, K. H. (2010). Social withdrawal and shyness in childhood: History, theories, definitions and assessment. K. H. Rubin ve R. J. Coplan, (Eds.), *The Development Of Shyness and Social Withdrawal in Childhood and Adolescence* içinde (3-20). New York: Guilford.
- Craig, A. R. (1998). Relapse following treatment for stuttering: A critical review and correlative data. *Journal of Fluency Disorders*, 23, 1-30.
- Crick, N. R., ve Casas, J. F. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33(4), 579-588.
- Çağdaş, A., ve Seçer, Z. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. İstanbul: Nobel Yayınevi.
- Çimen, S. (2000). *Ankara'da üniversite anaokullarına devam eden 5-6 yaş çocuklarının psiko-sosyal gelişimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi, O. (1991). Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü, *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(2), 19-21.
- Çiftçi Topaloğlu, Z. (2013). *4-5 Yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Çolak, T. S., Eren, G., ve Doğan, U. (2017). İlkokul öğrencilerinin sürekli kaygı, yetkinlik ve üzüntü yönetimine ilişkin araştırma. *İlköğretim Online*, 16(1), 151-160. Erişim adresi <http://dx.doi.org/10.17051/io.2017.85444>
- Çorapçı, F., Aksan, N., Arslan Yalçın, D., ve Yağmurlu, B. (2010). Okul öncesi dönemde duygusal, davranışsal ve sosyal uyum taraması: Sosyal yetkinlik ve davranış değerlendirme-30 ölçeği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2), 63-74.
- Çorapçı, F. (2012). Ailede duygu sosyalleştirme süreci ve çocuğun sosyal gelişimi. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana-babalık: Kuram ve Araştırma* içinde (271-294). İstanbul: Koç University Press.
- Çorbacı-Oruç, A. (2008). *6 Yaş çocuklarında sosyal yeterliliğin, akran ilişkilerinin ve sosyal bilgi işleme sürecinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dağlar, K. (2009). *Okul öncesi çocuklarda anksiyete belirtileri ile annelerinin bağlanma biçimleri ve ayrılık anksiyeteleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, İstanbul.
- Darling, N., ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.

- Demiriz, S., ve Ulutaş, İ. (2003). 9-12 yaş çocuklarının kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Derman, T. D., Başal, H. A. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Dubowitz, H., Black, M. M., Cox, C. E., Kerr, M. A., Litrownik, A. J., Radhakrishna, A., ve ark. (2001). Father involvement and children's functioning at age 6 years: A multisite study. *Child Maltreatment*, 6, 300-309.
- Durmuşoğlu Saltalı, N., ve Arslan, E. (2012). Ebeveyn tutumlarının anasınıfına devam eden çocukların sosyal yetkinlik ve içe dönüklük davranışını yordaması. *İlköğretim Online*, 11(3), 729-737.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dinç, B., ve Gültekin, M. (2003). Okul öncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal gelişimine etkileri konusunda öğretme görüşleri. *Omep 2003 dünya konsey toplantısı ve konferansı bildiri kitabı*. Ankara: Ya-Pa Yayınları.
- Easterbrooks, M. A., Goldberg, W. A. (1984). Toddler development in the family: Impact of father involvement and parenting characteristic. *Child Development*, 55, 740-752.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Schaller, M., Carlo, G., ve Miller, P. A. (1991). The relations oparental characteristics and practices to children's vicarious emotional responding. *Child Development*, 62, 1393-1408.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., ve Murphy, B. C. (1996). Parents' reactions to children's negative emotions: Relations to children's social competence and comforting Behavior. *Child Development*, 67, 2227-2247.
- Eisenberg, N., ve Fabes, R. A. (1992). *Emotion and its regulation in early development: New directions for child development*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shephard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., ve Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Development*, 70, 513-534.
- Elkind, David (1978). Erik Erikson: İnsanda gelişimin 8 evresi. (Çev. A. Dönmez) *Dialogue*, 11(1), 3-13.
- Eratay, E. (2011). Okul öncesi çocuklarda davranış problemleri. *Education Sciences*, 6(3), 2347-2362.
- Erdinç, S. (2009). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ergin, A., ve Özdilek, R. (2014). Değişen babalık rolü ve erkek sağlığına etkileri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 11(1), 3-8.

- Erken, M. (2009). *Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M., Keçeci, M., ve Şimşek, Z. (1998). *Türkiye ruh sağlığı profili raporu*. T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü.
- Evans, C. (1997). *Turkish fathers attitudes to and involvement in their fathering role: A low socio-economic sample*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Evirgen, N. (2010). *Aile içi örüntülerin çocukların algıları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Denham, S. A., Mitchell-Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S., ve Blair, K. (1997). Parental contributions to preschoolers' emotional competence: Direct and indirect effects. *Motivation and Emotion*, 21(1), 65-86.
- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S., ve Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Path way to social competence?. *Child Development*, 74(1), 238-256.
- Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Feldman, S. S., Nash, S. C. ve Aschenbrenner, B. C. (1983). Antecedents of fathering. *Child Development*, 54, 1628- 1363.
- Feldman, R.S. (2003). *Development across the life Span* (3. ed., 257-274). New Jersey: Prentice Hall.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4. bs.). London: Sage Publication.
- Freud, S. (2014). *Psikanaliz üzerine*. (Çev. K. Şipal, 4. bs.). İstanbul: Cem Yayınları.
- Gaertner, B. M., Spinrad, T. L., Eisenberg, N., ve Greving, K. A. (2007). Parental childrearing attitudes as correlates of father involvement during infancy. *Journal of Marriage and Family*, 69, 962-976.
- Gilliom, M., ve Shaw, D. (2004). Codevelopment of externalizing and internalizing problems in early childhood. *Development and Psychopathology*, 16, 313-333.
- Gresham, F. M. (1986). Conceptual issues in the assessment of social competence in children. P. Strain, N. Guralnick ve H. Walker (Eds.), *Children's social behavior: Development, assessment, and modification* içinde (143-179). New York: Academic Press.
- Grossmann, K., Grossmann, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., ve Scheuerer-Englisch, H. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, 11(3), 301-337.

- Gülay, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gülay, H. (2009). Okul öncesi dönemde akran ilişkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 82-93.
- Gülay-Ogelman, H. (2016). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gültekin Akduman, G., ve Türkoğlu, D. (2013). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rollerini algılamaları ile çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslar Arası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-17.
- Gültekin Akduman, G., Günindi, Y., ve Türkoğlu, D. (2015). Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 8(37), 673-683.
- Gümüş, A. (1997). *Üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güngör, H., ve Buluş, M. (2010). *5-6 Yaş Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Algılanan Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi*. Sempozyum: 19. Eğitim Bilimleri Kurultayı. Uluslar Arası Kıbrıs Üniversitesi, Kıbrıs.
- Güngörmüş, O. (1986). *Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güngörmüş, O. (1992). *Babanın çocuğun zekâsı, akademik başarısı ve benlik kavramı üzerine etkisinin araştırılması*. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güngörmüş Özkardeş, O., ve Arkonaç, S. (1998). İki farklı düzeyde baba olma algısı. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10, 253-263.
- Greenfield, P. M., ve Suzuki, L. K. (1998). Culture and human development: implications for parenting, education, pediatrics, and mental health. W. Damon (Ed.), *Handbook of child psychology* içinde (5. bs., 1059-1109). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Haapasalo, J., ve Pokela, E. (1999). Child-rearing and child abuse antecedents of criminality. *Agression and Violent Behavior*, 4(1), 107-127.
- Haktanır, G., ve Artar, M. (2001). Türkiye'de çocuk gelişimi araştırmalarına toplu bakış. *Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları*, 9, 135-162.

- Hart, H. C., Nelson, A.D., Robinson, C. C., Olsen, F. S., ve Mcneilly-Choque, K. (1998). Overt and relational aggression in Russian nursery school-age children: Parenting style and marital linkages. *Developmental Psychology*, 34(4), 687-697.
- Hart, C. H., Newell, L. D., ve Olsen, S. (2003). Parenting skills and social-communicative competence in childhood. J. O. Greene ve B. R. Burlison, (Eds.), *Handbook of Communication and Social Interaction Skills* içinde (753-797). NJ: Erlbaum, Mahwah.
- Harter, S., ve Pike, R. (1984). The pictorial scale of perceived competence and social acceptance for young children. *Child Development*, 55(6), 1969-1982.
- Harris, K. M., ve Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 531-544.
- Harris, K. M., Furstenbeg, F. F., ve Marmer, J. K. (1998). Paternal involvement with adolescents in intact families: The influence of fathers over the life course. *Demography*, 35, 201-216.
- Hasta, D., ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 64-104.
- Hurrell, K. E., Hudson, J. L., ve Schniering, C. A. (2015). Parental reactions to children's negative emotions: Relationships with emotion regulation in children with an anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 2972-2982.
- Işık, M. (2007). *Anasınınına devam eden beş-altı yaş çocuklarına sosyal uyum ve beceri ölçeğinin uyarlanması ve uygulanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Işıkoğlu Erdoğan, N., Yoleri, S., ve Tetik, G. (2017). Ebeveyn tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 225-239.
- İkiz, S. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- İkizoğlu, M. (1993). *Demokratik ve otoriter anne baba tutumlarının lise son sınıf öğrencilerinin benlik saygısı üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- İmamoğlu, E. O., ve Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2006). Actual, ideal and expected relatedness with parents across and within cultures. *European Journal of Social Psychology*, 36, 721-745.
- İmamoğlu, E. O., ve Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2007). Relatedness of identities and emotional closeness with parents across and within cultures. *Asian Journal of Social Psychology*, 10, 145-161.
- İvrendi, A., ve Işıkoğlu, N. (2010). A Turkish view on fathers' involvement in children's play. *Early Childhood Education Journal*, 37, 519-526.

- İzci, B. (2013). *An exploratory study of Turkish fathers' involvement in the lives of their preschool aged children*. Unpublished master thesis. Florida State University, USA.
- Kadan, G. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarında (4-6 yaş) saldırganlık davranışını etkileyen faktörlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish-American comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(3), 444-451.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1984). Aile içi etkileşim ve ilişkiler: Bir aile değişme modeli önerisi. *Türkiye'de ailenin değişimi içinde* (131-143). Ankara: Türk Sosyal Bilimciler Derneği Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007): *Family, self, and human development: theory and application* (2. bs.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kandır, A. (2000). Öğretmenlerin beş-altı yaş çocuklarında görülen davranış problemlerine ilişkin bilgi ve tutumları. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 42-50.
- Kandır, A., ve Alpan, Y. (2008). Okulöncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 10(4), 33-38.
- Kanlıkılıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği: Geçerlilik güvenilirlik çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kapıkıran, N. A, Bora İvrendi, A., ve Adak, A.(2005). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1-8.
- Kara, F., Uçan, S., ve Güzel, A. (2017). Babaların bebek bakımı konusundaki özgüvenleri ve etkileyen faktörler. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 8(2), 92-96.
- Karaca, N. H, Gündüz, A., ve Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(2), 65-76.
- Karabulut Demir, E., ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Kargı, E., ve Erkan, S. (2004). Okul öncesi dönem çocuklarının sorun davranışlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 135-144.
- Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kaya, M. (1997). Ailede anne-baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(12), 194-204.

- Kılıç, B., ve Şener, Ş. (2005). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda karşıt olma-karşı gelme bozukluğu/davranış bozukluğu eş hastalanmamda aile işlevleri ve psikososyal değişkenlerin karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(1), 21-28.
- Kırman, A., ve Doğan, Ö. (2017). Anne-baba çocuk ilişkileri: Bir meta-sentez çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(1), 28-49.
- Kroll, M. E., Carson, C., Redshaw, M., ve Quigley, M. A. (2016). Early father involvement and subsequent child behaviour at ages 3, 5 and 7 years: Prospective analysis of the UK millennium cohort study. *Plos One*, 11(9), 1-17.
- Kuyucu, Y. (2012). *Duyguları anlama becerileri farklı düzeydeki çocukların (60-72 ay) akranlarına karşı gösterdikleri duygusal ve davranışsal tepkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kuzucu, Y. (1999). *Babalarıyla çatışma düzeyi yüksek ve düşük olan ergenlerin ve babaların babalık rolüne ilişkin algılarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Kuzucu, Y., ve Özdemir, Y. (2013). Ergen ruh sağlığının anne ve baba katılımı açısından yordanması. *Eğitim ve Bilim*, 38, 96-112.
- Ladd, G. W. (2000). The fourth R: Relationships as risks and resources following children's transition to school. *American Educational Research Association Division E Newsletter*, 19(1), 7, 9-11.
- Ladd, G. W., ve Burgess, K. B. (1999). Charting the relationship trajectories of aggressive, withdrawn and aggressive/withdrawn children during early grade school. *Child Development*, 70(4), 910-929.
- Ladd, G. W., ve Troop-Gordon, W. (2003). The role of chronic peer difficulties in the development of children's psychological adjustment problems. *Child Development*, 74(5), 1344-1367.
- LaFreniere, P. J., ve Dumas, J. E. (1996). Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCBE-30). *Psychological Assessment*, 8(4), 369-377.
- LaFreniere P. J., Masataka N, Butovskaya M., Chen, Q., Dessen M. A., ve Atwanger, K. (2002). Crosscultural analysis of social competence and behavior problems in preschoolers. *Early Educ Development*, 13, 201-220.
- La Greca A. M., ve Stone, N. (1993). Social anxiety scale for children revised: Factor structure and concurrent validity. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22(1), 17-27.
- Laible, D., Carlo, G., Torquati, J. ve Ontai, L. (2004). Children's perceptions of family relationships as assessed in a doll story completion task: Links to parenting, social competence and externalizing behaviors. *Social Development*, 13, 551-569.

- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten contributors to child development. *Human Development*, 18, 245-266.
- Lamb, M. E. (1976). Effects of stress and cohort on mother and father infant interaction. *Developmental Psychology*, 12(5), 435-443.
- Lamb, M. E. (1977). The development of mother-infant and father infant attachments in the second year of life. *Developmental Psychology*, 13(6), 637-648.
- Lamb, M. E. (1987). Predictive implications of individual differences in attachment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(6), 817-824.
- Lamb, M. E. (Ed.) (1997). *The role of the father in child development*. (5. bs.). New York, NY: John Wiley & Sons.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42.
- Lamb, M. E., Pleck, J., ve Levine, J. A. (1985). The Role of the father in child development: The effects of increased paternal involvement. B. B. Lahey ve A. E. Kazdin, (Ed.), *Advances in Clinical Child Psychology* içinde (229-266). Ny & London: Plenum.
- Lau, M. W. C. (2001). Kindergarten teachers' rating of children's social competence and strategies they use to guide appropriate behaviour. *New Horizons in Education*, 44, 77- 89.
- Lavigne, J. V., Arend, R., Rosenbaum, D., Binns, H.J., Christoffel, K.K., ve Gibbons, R. D. (1998). Psychiatric disorders with onset in the preschool years: II. correlates and predictors of stable case status. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry*, 35(2), 204-214.
- Lavigne, S., Saucier, J. F., ve Tremblay, R. E. (1995). Interactional Processes in Families with Disruptive Boys: Patterns of Direct and Indirect Influence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 23(3), 359-378.
- Lee, S. M., Daniels M. H., ve Kissinger, D. B. (2006). Parental influences on adolescent adjustment: Parenting styles versus parenting practices. *The Family Journal: Counseling And Therapy For Couples And Families*, 14(3), 253-259.
- Lungarini, A. (2015). *Parenting styles and their relationship with anxiety in children*. Open access master's theses. University of Rhode Island, USA. Erişim adresi <http://digitalcommons.uri.edu/theses/635>
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effect on children: on reading and misreading behavior genetics. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 1-27.
- Maccoby, E. (2002). Parenting effects: Issues and controverties. J. G. Borkowski, L. S. Ramey ve M. Bristol-Power, (Ed.), *Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development* içinde (35-46). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

- Maccoby, E., ve Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent - child interaction. E. M. Hetherington (Ed.), P. H. Mussen (Series Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* içinde (1-101). New York: Wiley.
- Mak, H. W., Fosco, G. M., ve Feinberg, M. E. (2018). The Role of Family for Youth Friendships: Examining a Social Anxiety Mechanism. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(2), 306-320.
- Masser, J. D., ve Cloninger, C. R. (1990). *Comorbidity of mood and anxiety disorders*. Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Mayseless, O., Scharf, M., ve Scholt, M. (2003). From authoritative parenting practices to authoritarian context: Exploring the person environment fit. *Journal of Research on Adolescence*, 13(4), 427-456.
- McCabe, P. C., ve Meller, P. J. (2004). The relationship between language and social competence: How language impairment affects social growth. *Psychology in the Schools*, 41(3), 313-321.
- Merrell, K. W. (1994). *Preschool and kindergarten behavior scales*. Austin, TX: PROED.
- Metin Aslan, Ö. (2016). Davranışsal ketlenme, sosyal içedönüklük, utangaçlık ve sosyal ilgisizlik üzerine bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 487-511.
- Nagin, D. S., ve Tremblay, R. E. (2001). Parental and early childhood predictors of persistent physical aggression in boys from kindergarten to high school. *Arch Gen Psychiatry*, 58(4), 389-394.
- Olweus, D. (1980). Familial and Temperamental Determinants of Aggressive Behavior in Adolescent Boys: A Causal Analysis. *Developmental Psychology*, 16, 644-660.
- Ostrov J. M., Ries E. E., Stauffacher K., Godleski S. A., ve Mullins A. D. (2008). Relational aggression, physical aggression and deception during early childhood: A multimethod, multi-informat short-term longitudinal study. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37(3), 664-675.
- Öğüt, Ü. (1998). *Father involvement with respect to the age and gender of preschool children and the employment status of the mother in a sample of upper and middle socio-economic status Turkish fathers*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Önder, A., Balaban Dağal, A., ve Bayındır, D. (2018). Okul öncesi dönem çocukların mizaç özellikleri ve annelerinin ebeveynlik stillerinin çocukların ego sağlamlık düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisi, *Eğitim ve Bilim*, 43(193), 79-90.
- Önder, A., ve Gülay, H. (2009). Reliability and validity of parenting styles & dimensions questionnaire. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 508- 514.
- Özben, Ş., ve Argun, Y. (2002). Okulöncesi çocukların anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 18-28.

- Özbeş, S., ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 493-517
- Özbeş, S. (2009). *Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbeş, S. (2010). Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Aile ve Toplum Dergisi*, 6(21), 9- 18.
- Özdal, F. (2003). İlköğretim dört ve beşinci sınıfa devam eden, anne-babası ile yaşayan ve baba yoksunu olan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdal, F., ve Aral, N. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 255-267.
- Öztürk, İ. (1990). *Anne-baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık ve başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Parrott, W. G. (2001). Emotions in social psychology. W.G. Parrott (Ed.), *Emotions in social psychology* içinde (1-19). PA: Psychology Press.
- Parsak, B. (2015). *Ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkide çocukların empati ve sosyal beceri düzeylerinin rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Persson, G. E. B. (2005). Developmental perspectives on prosocial and aggressive motives in preschoolers' peer interactions. *International Journal Of Behavioral Development*, 29(1), 80-91.
- Pettit G. S., ve Dodge, K. A. (2002). Family adversity, positive peer relationships and children's externalizing behavior: A longitudinal perspective on risk and resilience. *Child Development*, 73(4), 1220-1237.
- Poole, L. (2009). *The influence of siblings on the development of social skills in children who are deaf or hard of hearing*. Independent studies and capstones. Washington University School of Medicine, Program in Audiology and Communication Sciences.
- Radin, N. (1981). Child rearing fathers in intact families. *Merrill-Palmer Quarterly*, 27, 489-514.
- Radin, N. (1994). Primary-caregiving fathers in intact families. A. E. Gottfried ve A. W. Gottfried, (Ed), *Redefining families: Implications for children's development* içinde (11-54). New York: Plenum.
- Rehber, E. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Robinson, C. C., Mandelco, B., Olsen, S. F., ve Hart, C. H. (2001), The parenting styles and dimensions questionnaire (PSQD). B. F. Perlmutter, J. Touliatos ve G. W. Holden, (Ed.), *Handbook of family measurement techniques: Vol. 3. instruments & index* içinde (319-321). Thousand Oaks: Sage.
- Rohner, R.P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Rohner, R. P. (1998). Father love and child development: History and current evidence. *American Psychological Society*, 7(5), 157-161.
- Rohner R.P. (2005). Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory. *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* içinde (4. bs., 379-398). CT: Rohner Research Publications.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., ve Cournoyer, D. E. (2005). Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications. *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* içinde (4. bs., 1-35). CT: Rohner Research Publications.
- Rohner, R. P., ve Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5(4), 382-405.
- Rosenberg, J., Wilcox, W. B. (2006). *The importance of fathers in the healthy development of children*. U.S. Department of Health and Human Services.
- Rubin, K. H., Burgess, K. B., ve Hastings, P. D. (2002). Stability and social-behavioral consequences of toddlers' inhibited temperament and parenting behaviors. *Child Development*, 73(2), 483.
- Rubin, K. H., Coplan, R. J., ve Bowker, J. C. (2009). Social withdrawal in childhood. *Annual Review of Psychology*, 60, 141-171.
- Rubin, K. H., ve Coplan, R. J. (2004). Paying attention to and not neglecting social withdrawal and social isolation. *Merrill-Palmer Quarterly: Journal Of Developmental Psychology*, 50(4), 506-534.
- Rubin, K. H., Cheah, C. L., ve Fox, N. (2001). Emotion regulation, parenting and display of social reticence on preschoolers. *Early Education & Development*, 12(1), 97-115.
- Rubin, K. H., Hastings, P. D., Stewart, S. L., Henderson, H. A., ve Chen, X. (1997). The consistency and concomitants of inhibition: Some of the children, all of the time. *Child Development*, 68, 467- 483.
- Rudy, D., ve Grusec, J. E. (2001). Correlates of authoritarian parenting in individualist and collectivist cultures and implications for understanding the transmission of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(2), 202-212.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Atlı, S., ve Şahin, B. K. (2015). Okul öncesi dönem: Anne-baba tutumları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 972-991.

- Sarı, E. (2007). *Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sarıtaş, M. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde gözlenen zorba davranışlarının aile sorunlarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., ve Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97, 153-158.
- Seçer, Z., Çeliköz, N., ve Yaşa, S. (2007). Bazı kişisel özelliklerine göre okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların babalarının babalığa yönelik tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 425-438.
- Sertbaş, N. (2006). İlköğretim öğrencilerinde davranış problemleri ve yordayan değişkenler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Seven, S. (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Kuram ve Uygulama Eğitimi Yönetimi*, 51, 477-499.
- Shaw, D.S., Winslow, E. B., Owens, E. B., Vondra, H. I., Cohn, J. F., ve Bell, R. Q. (1998). The development of early externalizing problems among children from low-income families: A transformational perspective. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 26, 95-107.
- Sımsıkı, H. (2011). *Baba katılımının ebeveyn tutumu, bağlanma stili ve çift uyumu açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Sımsıkı, H., ve Şendil, G. (2014). Baba katılım ölçeğinin (BAKÖ) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123.
- Snyder, J., Stoolmiller, M., Wilson, M., ve Yamamoto, M. (2003). Child anger regulation, parental responses to children's anger displays and early child antisocial behavior. *Social Development*. 12(3), 335-360.
- Snyder, J., Schrepferman, L. , McEachern, A. , Barner, S. , Johnson, K., ve Provines, J. (2008). Peer deviancy training and peer coercion: Dual processes associated with early onset conduct problems. *Child Development*, 2(79), 252– 268.
- Sourander, A., Pihlakoski, L., Aromaa, M., Rautava, P., Helenius, H., ve Sillanpaa, M. (2006). Early predictors of parent- and self-reported perceived global psychological difficulties among adolescents-A prospective cohort study from age 3 to Age 15, *Soc. Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 41, 173-182
- Stacks, A., ve Goff, J. (2006). Family correlates of internalizing and externalizing behavior among boys and girls enrolled in head start. *Early Child Development and Care*, 176(1) ,67-85.

- Steelman, L.C., ve Powell, B. (1995). The social and academic consequences of birth order. *Journal of Marriage and The Family*, 47(1), 117-124.
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M., ve Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63(5), 1266-1281.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-Adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1-19.
- Stevenson-Hinde, J. (1998). Parenting in different cultures: Time to focus. *Developmental Psychology*, 34(4), 698-700.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, A., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Sümer, N., ve Anafarta Şendağ, (2009). Orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma, benlik algısı ve kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 86-101.
- Şahin, E. S., ve Korkut Owen, F. (2009). Psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 64-74.
- Şahin, H., ve Demiriz, S. (2014). Beş altı yaşında çocuğu olan babaların, babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 273-294.
- Şehirli, N. (2007). *Çocuk davranışları değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şen, M. (2009). *3-6 Yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şendoğdu, M. C. (2000). *Anaokuluna devam eden 5-6 yaş grubu çocukların anne babalarını algılamaları ile anne babaların kendi algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tabachnik, B. G., ve Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. (Çev. Ed. M. Baloğlu, 6. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tabak, N. (2007). *İlköğretim 1. kademedeki davranış sorunları olan çocukların anne-baba tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Taşkın, N., ve Erkan, S. (2009). The influence of father education programs on the levels of father involvement with children: An experimental study. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 136-148.

- Telli, A. A., ve Özkan, H. (2016). 3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 6(2), 127-134.
- Tezel Şahin, F., ve Özbey, S. (2007). Aile eğitim programına baba katılımının önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(1), 39-48.
- Tozduman Yaralı, K., ve Özkan, H. K. (2016). 60-72 aylık çocukların sosyal problem çözme becerileri ile sosyal yetkinlik ve davranış durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 345-361.
- Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M. ... Japel, C. (2004). Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. *Pediatrics*, 114, 43-50. <http://www.pediatrics.org/cgi/content/full/114/1/e43>
- Türkoğlu, D., ve Gültekin-Akduman, G. (2015). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rolü algıları ile eş destek düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 761-772.
- Uysal, H., ve Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38(169), 328-345.
- Ünsal, F. Ö. (2010). *Okul öncesine devam eden 60- 72 aylık çocukların sosyal duygusal uyumları ile davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Visser, M., Singer, E., Van Geert, P. L. C., ve Kunnen, E. S. (2009). What makes children behave aggressively? The inner logic of Dutch children in special education. *European Journal of Special Needs Education*. 1(24), 1– 20.
- Yaşar Ekici, F. (2015). *Okul öncesi eğitim kurumlarındaki aile katılım çalışmalarına katılan ve katılmayan ailelerin çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışlar açısından karşılaştırılması*. Doktora tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuz Gümüş, S. (2011). *Saldırganlık ile aile içi şiddet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M., ve Kılıç Atıcı, M. (2004). *Gelişim psikolojisi: Çocuk ve ergen gelişimi*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Yıldırım, E. (2009). Toplumsal değişme sürecinde aile. K. Canatan ve E. Yıldırım, (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (149-171). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldırım, İ. (2004). Eş destek ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(22), 19-26.
- Youngstrom, E. A., Findling, R. L., ve Calabrese, J. R. (2003). Who are the comorbid adolescents? Agreement between psychiatric diagnosis, youth, parent, and teacher report. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 231-245.

- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2), 297-328.
- Joy, J. M. (2016). Evaluating positive social competence in preschool populations. *School Community Journal*, 26(2). Erişim adresi <http://www.schoolcommunitynetwork.org/SCJ.aspx>
- Wang, P. (1993). The study of relationship between children's temperament, childrearing practices and children's social competence. *Bulletin of National Hualien Teachers College*, 9, 1-34.
- Wang, P. (1994). The Study on the temperament of child perceived by teachers & parent and child-rearing practice. *Bulletin of Taipei Municipal Teachers College*, 25, 317-342.
- Wei, C., ve Kendall, P. C. (2014). Child perceived parenting behavior: Childhood anxiety and related symptoms. *Child & Family Behavior Therapy*, 36(1), 1-18.
- White, N. R. (1994). About fathers: masculinity and the social construction of fatherhood. *ANZJS*, 30(2), 119-131.

EKLER

Ek 1

Kişisel Bilgi Formu

1. Çalışmaya birlikte katıldığınız çocuğunuza verilen katılımcı numarası : _____
2. Çocuğunuzun doğum tarihi (gün- ay- yıl): _____
3. Çocuğunuzun cinsiyeti: Kız() Erkek()
4. Yaşınız: _____
5. Çocuğunuzun kendinden büyük kaç kardeşi var? Hiç() Bir() İki() Fazla()
6. Çocuğunuzun kendinden küçük kaç kardeşi var? Hiç() Bir() İki() Fazla()
7. Çocuğunuz doğum sırasına göre kaçınca? İlk(En büyüğü) () Diğer()
8. Eğitim Düzeyiniz: (Lütfen en son mezun olduğunuz okula göre işaretleyiniz.)
İlkokul() Ortaokul() Lise() Yüksekokul(2 Yıllık) ()
9. Lisans(4 Yıllık) () Yüksek Lisans() Doktora()
10. Aile durumunuzu siz, eşiniz ve çocuğunuzun durumunu en iyi yansıtacak şekilde işaretleyiniz.
Evli ve anne-baba birlikte ()
Evli ve anne-baba ayrı yaşıyor ()
Boşanmış ve çocuk anne ile yaşıyor ()
Boşanmış ve çocuk baba ile yaşıyor ()
Boşanmış ve çocuk akraba ile yaşıyor ()
Diğer (Lütfen belirtiniz): _____
11. Çalışma durumu: Çalışıyor() Çalışmıyor()
12. Eve giren aylık gelir düzeyini işaretleyiniz.
1000 TL ve altı () 1001-2000 TL () 2001-3000 TL () 3001-4000 TL ()
4001-5000 TL () 5001-6000 TL () 6001-7000 TL () 7001 TL ve üzeri ()
13. Çocuğunuzun tanılanmış bir kronik hastalığı var mı? Var() Yok()
Var ise hangi hastalık olduğunu belirtiniz:.....
14. Çocuğunuzun tanılanmış bir psikolojik rahatsızlığı var mı? Var() Yok()
Var ise ne olduğunu belirtiniz:.....

Ek 2

Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30) Ölçeği

Aşağıda, çocukların **genel olarak** gösterdikleri bazı **duygu ve davranışlar** yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve söz konusu duyguyu veya davranışı çocuğun **son 6 ay içerisinde “genel olarak”** ne sıklıkla yaptığını işaretleyiniz. Eğer çocuk anlatılan davranışı **hiçbir zaman** yapmıyorsa 1’i; **nadiren** yapıyorsa 2’yi; **bazen** yapıyorsa 3’ü; **sık sık** yapıyorsa 4’ü; **çoğunlukla** yapıyorsa 5’i; **her zaman** yapıyorsa 6’yı işaretleyiniz.

	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Çoğunlukla	Her Zaman
1. Yüz ifadesi duygularını belli etmez.	1	2	3	4	5	6
2. Zorda olan bir çocuğu teselli eder ya da ona yardımcı olur.	1	2	3	4	5	6
3. Kolaylıkla hayal kırıklığına uğrayıp sinirlenir.	1	2	3	4	5	6
4. Faaliyeti kesintiye uğradığında kızar.	1	2	3	4	5	6
5. Huysuzdur, çabuk kızıp öfkelenir.	1	2	3	4	5	6
6. Gündelik işlerde yardım eder. (Örneğin sınıf toplanırken ya da beslenme dağıtılırken yardımcı olur.)	1	2	3	4	5	6
7. Çekingen, ürkektir; yeni ortamlardan ve durumlardan kaçınır.	1	2	3	4	5	6
8. Üzgün, mutsuz ya da depresiftir.	1	2	3	4	5	6
9. Grup içinde içe dönük ya da grupta olmaktan huzursuz görünür.	1	2	3	4	5	6
10. En ufak bir şeyde bağırır ya da çığlık atar.	1	2	3	4	5	6
11. Grup içinde kolaylıkla çalışır.	1	2	3	4	5	6
12. Hareketsizdir, oynayan çocukları uzaktan seyreder.	1	2	3	4	5	6

13. Anlaşmazlıklara çözüm yolları arar.	1	2	3	4	5	6
14. Gruptan ayrı, kendi başına kalır.	1	2	3	4	5	6
15. Diğer çocukların görüşlerini dikkate alır.	1	2	3	4	5	6
16. Diğer çocuklara vurur, onları ısırır ya da tekmeler.	1	2	3	4	5	6
17. Grup faaliyetlerinde diğer çocuklarla birlikte çalışır, onlarla iş birliği yapar.	1	2	3	4	5	6
18. Diğer çocuklarla anlaşmazlığa düşer.	1	2	3	4	5	6
19. Yorgundur.	1	2	3	4	5	6
20. Oyuncaklara iyi bakar, oyuncakların kıymetini bilir.	1	2	3	4	5	6
21. Grup faaliyetleri sırasında konuşmaz ya da faaliyetlere katılmaz.	1	2	3	4	5	6
22. Kendinden küçük çocuklara karşı dikkatlidir.	1	2	3	4	5	6
23. Grup içinde fark edilmez.	1	2	3	4	5	6
24. Diğer çocukları istemedikleri şeyleri yapmaya zorlar.	1	2	3	4	5	6
25. Öğretmene kızdığı zaman ona vurur ya da çevresindeki eşyalara zarar verir.	1	2	3	4	5	6
26. Endişeye kapılır.	1	2	3	4	5	6
27. Akla yatan açıklamalar yapıldığında uzlaşmaya varır.	1	2	3	4	5	6
28. Öğretmenin önerilerine karşı çıkar.	1	2	3	4	5	6
29. Cezalandırıldığında (örneğin herhangi bir şeyden yoksun bırakıldığında) başkaldırır, karşı koyar.	1	2	3	4	5	6
30. Kendi başarılarından memnuniyet duyar.	1	2	3	4	5	6

Ek 3

ANNE-BABALIK STİLLERİ VE BOYUTLARI ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadelerde belirtilen davranışları ne kadar sıklıkla çocuğunuza gösterdiğinizizi ilgili rakamı işaretleyerek belirtiniz.

DAVRANIŞI GÖSTERME SIKLIĞI

1 = Hiçbir zaman 2 = Seyrek 3 = Yarı yarıya 4 = Çok sık 5 = Her zaman

	<u>Hicbir zaman</u>	<u>Seyrek</u>	<u>Yarı yarıya</u>	<u>Çok sık</u>	<u>Her zaman</u>
1. Çocuğumun duygu ve ihtiyaçlarına duyarlıyım.	1	2	3	4	5
2. Çocuğumu disipline sokmak için fiziksel cezalandırmayı kullanırım.	1	2	3	4	5
3. Çocuğumdan bir şey yapmasını istemeden önce O'nun isteklerini dikkate alırım.	1	2	3	4	5
4. Çocuğum niçin "söz dinlemek zorunda olduğunu" sorduğunda 'çünkü ben öyle diyorum' veya 'çünkü ben senin annenim ve böyle davranmanı istiyorum' derim.	1	2	3	4	5
5. Çocuğumun iyi ve kötü davranışları hakkında ne hissettiğimi O'na açıklarım.	1	2	3	4	5
6. Çocuğum itaat etmediğinde O'na bir şaplak atarım.	1	2	3	4	5
7. Çocuğumu sorunları hakkında konuşmaya teşvik ederim.	1	2	3	4	5
8. Çocuğumu disipline sokmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5
9. Çocuğum benimle aynı görüşü paylaşmadığında bile kendisini rahatça ifade etmesine teşvik ederim.	1	2	3	4	5
10. Çocuğuma çok az bir açıklama yapıp, O'na tanıdığım ayrıcalıkları kaldırarak, çocuğumu cezalandırırım.	1	2	3	4	5
11. Kuralların nedenlerini vurgularım.	1	2	3	4	5
12. Çocuğum üzgün olduğunda O'nu rahatlatır ve anlayışlı davranırım.	1	2	3	4	5
13. Çocuğum yanlış davranışlarda bulunduğu anda O'na bağırıp çağırırım.	1	2	3	4	5
14. Çocuğum iyi davrandığında O'nu överim.	1	2	3	4	5
15. Çocuğum herhangi bir şeye isyan ettiğinde, pes ederim.	1	2	3	4	5

16. Çocuğuma karşı öfkeden patlarım.	1	2	3	4	5
17. Çocuğumu gerçekten cezalandırmak yerine, O'nu cezalandırmakla tehdit ederim.	1	2	3	4	5
18. Aile için plan yaparken çocuğumun tercihlerini dikkate alırım.	1	2	3	4	5
19. İtaat etmediğinde çocuğumu tutup sarsarım.	1	2	3	4	5
20. Çocuğumu cezalandıracağımı söylerim ama aslında cezalandırmam.	1	2	3	4	5
21. Görüşlerini ifade etmesine teşvik ederek, çocuğuma saygı gösteririm.	1	2	3	4	5
22. Çocuğumun, aile kurallarına katkıda bulunmasına olanak sağlarım.	1	2	3	4	5
23. Çocuğumun gelişmesi için O'nu azarlar ve eleştiririm.	1	2	3	4	5
24. Çocuğumu şımartırım.	1	2	3	4	5
25. Kurallara neden uyulması gerektiğini çocuğuma anlatırım.	1	2	3	4	5
26. Hiçbir gerekçe göstermeden ya da çok az gerekçe göstererek, ceza olarak çocuğumu tehdit ederim.	1	2	3	4	5
27. Çocuğumla birlikte sıcak ve samimi vakit geçiririm.	1	2	3	4	5
28. Hiç açıklama yapmadan ya da çok az bir açıklama yapıp, çocuğumu bir yerde tek başına bırakarak cezalandırırım.	1	2	3	4	5
29. Çocuğumu, yaptıklarının sonuçları hakkında konuşmaya teşvik ederek, davranışlarının etkisini anlamasına yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
30. Çocuğumun davranışları beklentilerime uymadığında, O'nu azarlar ya da eleştiririm.	1	2	3	4	5
31. Çocuğuma, davranışlarının sonuçlarını açıklarım.	1	2	3	4	5
32. Çocuğum yanlış davrandığında tokat atarım.	1	2	3	4	5